

This project is funded by the European Union.
Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.
هذا المشروعة تم تمويله من قبل الاتحاد الاوروبى

İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURIYELİLER

www.mahirellerprojesi.com

ARZ ve TALEP YANLI ANALİZLER

tepav

Bu yayın, Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile uygulanan Mahir Eller Projesi kapsamında TEPAV ekibi tarafından hazırlanmıştır. İerik tamamıyla yazarlarının sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin, TOBB'un, TEPAV'ın yahut uygulama illerindeki yerel odaların grüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

This publication was produced by TEPAV team within the scope of the Mahir Eller Project, which is implemented with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of its authors and do not necessarily reflect the views of the European Union, TOBB, TEPAV or local chambers in the implementing provinces.

Yazarlar

Şenay Akyıldız

Murat Kenanođlu

Sibel Gven

Taylan Kurt

Cansu Dođanay

Omar Kadkoy

Ankara, Şubat 2021

İletişim: tepav@tepav.org.tr

©TEPAV, aksi belirtilmedike her hakkı saklıdır.

TEŞEKKÜR

Geçici koruma altındaki Suriyeliler ve Türk vatandaşlarına yönelik anketleri özverili bir çalışmayla uygulayan Mahir Eller Projesi yerel ekiplerine teşekkür ederiz.

ADANA EKİBİ: *Mecid Türkođlu, Betül Aşlamacı, Gülhan Özdemir*

BURSA EKİBİ: *Mazen Mohsen, İbrahim Serdar Koçar, Kamil Can Çakır*

GAZİANTEP EKİBİ: *Osman Albarri, Ali Cin, Gökhan Bektaş*

HATAY EKİBİ: *Umut İntizamoğlu, Nüzhet Cemali, Samet Fırat Soydemir*

İSTANBUL EKİBİ: *Albülkerim Çakmak, Çađla Altıntaş, Sinem Kovancı*

İZMİR EKİBİ: *Arif Nur, Hale Eryılmaz, Seda Arıcan Maslen*

KAYSERİ EKİBİ: *Onur Yeşildağ, Pelin Zenginobuz, Alper Baktır*

KİLİS EKİBİ: *İnci Hacimehmet Hasan, Murat Köseođlu*

KONYA EKİBİ: *Firas Albazreh, Erdener Sunar, Burçin Kabakçı*

MARDİN EKİBİ: *Muhammed Öđütçü, Mehmet Burak Soydemir, Ahmet Uncu*

MERSİN EKİBİ: *Kerem Turgut Gülerer, Sinem Çam*

ŞANLIURFA EKİBİ: *Mohammed Al Badran, Düreyt Erguvan, Sema Karaca*

İçindekiler

1	Yönetici Özeti	6
2	Giriş.....	10
3	Veri Kaynakları ve Yöntem	11
4	İşgücü Piyasası Arz Yanlı Analizleri	15
4.1	Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Mevcut Durumu.....	15
4.1.1	Betimsel İstatistikler.....	15
4.1.2	Türkiye'ye Gelmeden Önce Yaşadıkları Kentlere Göre Suriyeliler	17
4.1.3	Suriyelilerin İşgücü Piyasasındaki Mevcut Durumu: Meslekleri, Geçim Kaynakları ve Çalışma Durumlarına İlişkin Analizler	20
4.1.4	İşgücü Piyasasına Uyum Sürecinde Meslek Edindirme Kursları.....	25
4.1.5	Suriyelilerin İşgücü Piyasasında ve Günlük Hayatta Karşılaştıkları Zorluklar.....	27
4.2	Türk Vatandaşlarının Mevcut Durumu: Suriyelilerle Karşılaştırmalı Analizler	33
4.2.1	Betimsel İstatistikler.....	33
4.2.2	Türk vatandaşlarının İşgücü Piyasasındaki Mevcut Durumu: Meslekleri, Geçim Kaynakları ve Çalışma Durumlarına İlişkin Analizler	35
4.2.3	Türk vatandaşlarının İşgücü Piyasasında Karşılaştıkları Zorluklar.....	37
4.2.4	Türk vatandaşlarının Suriyeli Algısı.....	40
5	İşgücü Piyasası Talep Yanlı Analizleri	45
5.1	Betimsel İstatistikler	45
5.2	Firmaların Yeni İstihdam Potansiyeli.....	47
5.3	Firmalarda Kadın İstihdamı.....	49
5.4	Firmalarda Suriyeli İstihdamı	50
5.5	Firmaların Mesleki Yeterlilik Belgelendirmesine Yönelik Farkındalığı	56
6	Sonuç ve Öneriler	60

Şekiller

Şekil 1: Suriyelilere uygulanan anketlerin illere göre dağılımı (Katılımcıların ikamet ettikleri illere göre dağılım)	15
Şekil 2: Ankete katılan Suriyelilerin yaş gruplarına göre dağılımı	16
Şekil 3: Ankete katılan Suriyelilerin eğitim seviyelerine göre dağılımı	17
Şekil 4: Suriye'den geldikleri şehirlere göre eğitim seviyeleri	18
Şekil 5: Suriye'den geldikleri şehirlere göre Türkiye'de ikamet ettikleri şehirler	19
Şekil 6: Suriye'den geldikleri şehirlere göre Türkiye'de ikamet etmeyi tercih ettikleri ilk 3 şehir	19
Şekil 7: Ana meslek gruplarına göre Suriyelilerin dağılımı, %	20
Şekil 8: Türkiye'deki mevcut çalışma durumlarına göre Suriyeliler, %	21
Şekil 9: Kızılaykart SUY Programından yararlanan Suriyelilerin mevcut çalışma durumu, %	25
Şekil 10: Suriyelilerin Karşılaştığı Zorluklar, %	28
Şekil 11: Eğitim durumuna göre Türkiye'de kalma eğilimi, %	32
Şekil 12: Türk vatandaşlarına uygulanan anketlerin illere göre dağılımı	34
Şekil 13: Ankete katılan Türk vatandaşlarının yaş gruplarına göre dağılımı (Suriyeliler ile karşılaştırmalı gösterim)	34
Şekil 14: Ankete katılan Türk vatandaşlarının eğitim seviyelerine göre dağılımı (Suriyeliler ile karşılaştırmalı gösterim)	35
Şekil 15: Ana meslek gruplarına göre Türk vatandaşlarının dağılımı, %	35
Şekil 16: Türkiye'deki mevcut çalışma durumlarına göre Türk vatandaşları, %	36
Şekil 17: Türk vatandaşlarının karşılaştığı zorluklar, %	38
Şekil 18: Suriyelilerin Türkiye'de yaşaması size ne hissettiriyor?	41
Şekil 19: Genel olarak Suriyelilerin Türkiye ekonomisini nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? (%)	41
Şekil 20: Suriyelilerin ülkelerine dönmeleri durumunda günlük ve ekonomik hayat nasıl etkilenir?	42
Şekil 21: Türk vatandaşlarının Suriyeliler hakkındaki düşüncelerinin kelime bulutu ile gösterimi	43
Şekil 22: Anket uygulanan firmaların illerine göre dağılımı, %	45
Şekil 23: Anket uygulanan firmaların sektörlerine göre dağılımı, %	46
Şekil 24: "Aradığınız nitelikte eleman bulabiliyor musunuz" sorusuna verilen cevapların sektörel dağılımı, %, (NACE Rev.2 – İkili düzey)	48
Şekil 25: Sektöre göre kadın istihdamı, %, (NACE Rev.2 – İkili düzey)	49
Şekil 26: Sektöre göre "Kadın çalışan istihdam etmeyi düşünür müsünüz?" sorusuna verilen cevapların dağılımı, %, (NACE Rev.2 – İkili düzey)	50
Şekil 27: Suriyeli istihdamı olan firmalar	51
Şekil 28: İşverenlerin açık pozisyonları için Suriyeli istihdam etmeme nedenleri, %	52
Şekil 29: İşletmenizde çalışan Suriyeli personelinizle nasıl iletişim kuruyorsunuz?, %	54
Şekil 30: "Mesleki Yeterlilik Belgesi ile ilgili olarak detaylı bilgi sahibi misiniz?" sorusuna verilen cevapların sektörel dağılımı, %, (NACE Rev.2 – İkili düzey)	56
Şekil 31: MYK Mesleki Yeterlilik Belgesine sahip olması bir kişiyi işe almanız için artı puan sağlar mı?	57
Şekil 32: MYK Mesleki Yeterlilik Belgesi firmalar için ne ifade ediyor?	57

Tablolar

Tablo 1: Alt meslek gruplarına göre Suriyelilerin dağılımı, %	21
Tablo 2: İşsizim ve iş arıyorum diyen Suriyelilerin il dağılımı ve iş arama süreleri	24
Tablo 3: Suriyelilerin Karşılaştığı Zorlukların İl Bazlı Karşılaştırması, %	29
Tablo 4: Suriyelilerin En Çok Karşılaştığı İlk Üç Zorluk, İl Bazlı Değerlendirme.....	30
Tablo 5: Alt meslek gruplarına göre Türk vatandaşlarının dağılımı, %.....	36
Tablo 6: Türk vatandaşlarının karşılaştığı zorlukların il bazlı karşılaştırması, %	39

Kutular

Kutu 1: Yerel yönetimler ve mahalle idarelerinin Suriyelilere yönelik faaliyetleri ve algısı (derinlemesine mülakatlardan alıntılar)	44
Kutu 2: İşverenlerin Suriyeli istihdamı ile ilgili görüşleri (derinlemesine mülakatlardan alıntılar).....	55
Kutu 3: Suriyelilerin MYK Mesleki Yeterlilik Belgelerine yönelik görüşleri (derinlemesine mülakatlardan alıntılar).....	58
Kutu 4: İstihdamdaki Türk vatandaşlarının MYK Mesleki Yeterlilik Belgelerine yönelik görüşleri (derinlemesine mülakatlardan alıntılar)	59

1 Yönetici Özeti

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) ortaklığında yürütülen "Mahir Eller" Projesine ilişkin çalışmalar Aralık 2017'de başlamıştır. Avrupa Birliği (AB) tarafından finanse edilen bu projenin temel amacı, Türk vatandaşları ve Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin (GKAS)¹ istihdam edilebilirliklerini, mevcut mesleki becerilerinin belgelendirilmesi suretiyle artırmaktır. Yerel düzeyde proje faaliyetleri, Suriyeli nüfusunun %83'ünden fazlasının yaşadığı Adana, Bursa, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kilis, Konya, Mardin, Mersin ve Şanlıurfa'da, bu illerdeki Ticaret ve/ya Sanayi Odaları iş birliğinde uygulanmaktadır.²

Projede **30 bin kişinin yetkinliklerinin belirlenmesi, 20 bin kişinin** Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) tarafından hazırlanan Ulusal Yeterlilikler çerçevesinde, Yetkilendirilmiş Belgelendirme Kuruluşları (YBK) aracılığıyla uygulanan **belgelendirme sınavlarına girmesi, 15 bin** kişinin bu sınavlarda başarılı olup **belgelendirilmesi** ve belgelendirilen **3 bin kişinin** de istihdam teşvikleri kapsamında **istihdam edilmesi veya mevcut istihdam durumlarının korunması** hedeflenmiştir.

Proje, bu sayısal hedeflere ulaşmak amacıyla bir strateji belirlenmesini sağlamak ve hedef kitleyi tanımak adına kapsamlı bir araştırmayla başlamış, strateji oluşturulmasına imkan tanıyacak nitelikte veri derlendiğinde araştırma süreci, belgelendirme ve istihdama yönelik aktivitelerle eş anlı olarak devam ettirilmiştir.

Projenin araştırma bileşeni kapsamında, 12 uygulama ilinde toplam 15.617 Suriyeli, 4.169 Türk vatandaşı ve 1.537 işverenden oluşan 3 farklı kitleye yönelik anket uygulanmıştır. Uygulanan anketler her hedef gruba özel sorular içermekle birlikte, genel olarak *bireylerin eğitim geçmişi, iş deneyimleri, yetkinlikleri, istihdam durumları, kayıt dışılık, kayıtlı istihdama geçişin önündeki engeller, sosyal uyum yardımları, mesleki belgelendirmeye yönelik farkındalık, firmaların Suriyeli istihdam etmeye ilişkin görüşleri* gibi konularda veri toplanmıştır.

Anketlerin yanı sıra tüm uygulama illerinde pek çok kişi, kurum ve kuruluş ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Bu çerçevede il ve/ya ilçe belediyeleri, muhtarlıklar, mesleki eğitim merkezleri, İŞKUR İl Müdürlükleri, İl Göç İdaresi Müdürlükleri, RIZIK İstihdam Ofisleri, sivil toplum kuruluşları (SGDD-ASAM – Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Concern, DRC- Danimarka Mülteci Konseyi, Maharet, Hayata Destek Derneği, Yuva Derneği vb.) ve kanaat önderleriyle görüşülerek, Suriyelilere yönelik faaliyetleri ve uyum süreciyle ilgili görüşleri hakkında bilgi edinilmiş, iş birliği olasılıkları değerlendirilmiştir.

Bu rapor, Mahir Eller Projesi kapsamında yürütülen arz ve talep yanlı araştırmaların bulgularından hareketle, Suriyelilerin Türkiye ekonomisine uyum sürecindeki aksaklıkları ortaya koymak ve bu aksaklıkların giderilmesine katkı sunmak amacıyla geliştirilen politika önerilerini paylaşmak için hazırlanmıştır. Bu çalışmanın, işgücü piyasasını hem arz hem de talep yönlü olarak değerlendirmeye imkân tanıyacak analizleri birlikte içermesi nedeniyle, bu alanda yapılan diğer araştırmalardan farklılaştığını söylemek mümkündür.

¹ Raporun genelinde ağırlıklı olarak Suriyeli veya mülteci olarak kullanılacaktır ancak kastedilen geçici koruma statüsünde olan Suriyelilerdir.

² 26 Haziran 2021'e kadar geçerli olan uygulama illeri.

Suriyelilere yönelik anketlerden öne çıkanlar

2011 yılında başlayan yoğun göç dalgası sonucunda öncelikle mülteci kamplarında barınmaları sağlanan Suriyelilerin Türkiye'deki şehirlere yerleşmelerinin önü, 2012 senesinde gayri resmi bir şekilde ve belirli bir yerleştirme planı olmaksızın açılmıştır. Bu durum, işsizlik, kayıt dışılık, illerin hazmetme kapasitesinin üzerinde bir nüfusa sahip olması ve buna bağlı olarak yerel yönetimlerin kapasitesinin de artan nüfus karşısında yetersiz kalması, sosyal barışın sağlanmasında zorluklarla karşılaşılması gibi uyum süreci bakımından pek çok istenmeyen sonucun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Araştırmaya katılan Suriyelilerin yaklaşık %30'u, ağırlıklı olarak geçim kaynağı sağlayamadıkları gerekçesiyle, kayıtlı oldukları ilk ili değiştirmişse de gittikleri illerde aradıklarını bulmaları her zaman mümkün olmamıştır. Anket sonuçlarına göre Suriyelilerin %93'ü bir meslek sahibi olmasına karşın sadece %55,8'i bir işte çalıştığını beyan etmiştir ve bu kişilerin neredeyse tamamı kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Bu veriler, göç yönetimine ilişkin plansızlığın direkt bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Proje kapsamında yapılan çalışmalar, Suriyelilerin uyum sürecine dair deneyimlerinin şehirden şehre farklılaştığını göstermiştir. Buna göre Adana, Suriyelilerin günlük hayata ve çalışma hayatına uyumu bakımından diğer illerin oldukça gerisinde kalırken, herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirten Suriyelilerin oranı bakımından ise Gaziantep, diğer illerin önüne geçmektedir. Herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirten Suriyelilerin oranı Adana'da binde 9 iken Gaziantep'te aynı oran %19,3'tür. Bununla birlikte, Suriyelilerin günlük hayatta ve çalışma hayatında karşılaştıkları zorluklar il bazlı incelendiğinde, "düşük ücret", "kayıt dışı / güvencesiz çalışmak zorunda olmak" ve "dil bariyeri" tüm illerde en çok ifade edilen sorunlar olarak öne çıkmıştır.

Yapılan analizler, başarılı bir uyum süreci için dil yetkinliği ile eğitimin önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Çalışma hayatında ve sosyal hayatta bir sorun yaşamadığını ifade eden Suriyelilerin çoğu Türkçe konuşabildiğini belirtmiş kişilerdir. Suriyelilerin eğitim düzeyi arttıkça, kötü çalışma şartlarına maruz kalma olasılıkları azalmıştır. Bu bulgular, Suriyelilerin ekonomik ve sosyal hayata uyum sağlaması bakımından dil kursları ve meslek edindirme kurslarının öneminin altını çiziyor olsa da, çalışma kapsamında ankete katılan Suriyelilerin yalnızca %15'i, Türkiye'ye geldiğinden beri herhangi bir kursa katıldığını belirtmiştir. Dil kursları dışarıda bırakıldığında, bir meslek öğrenmek amacıyla kursa katılanların oranı ise neredeyse yarı yarıya azalmaktadır. Buna karşılık en az bir meslek edindirme kursuna katıldığını belirten 10 Suriyeli'den yalnızca 6'sı katıldıkları kurslar sayesinde öğrendikleri mesleği icra edebilecek yetkinliği kazandığını belirtmiştir. Bu veriler, Türkiye'de karşılaştıkları zorluklara rağmen Suriyelilerin %79'unun Türkiye'de kalmaya sıcak baktığını belirtmesi ile birlikte değerlendirildiğinde, ilgili kursların iyileştirilmesi ve istihdam piyasası ile bağlantılarının güçlendirilmesi daha da önemli bir konu haline gelmektedir.

Ülkelerindeki savaştan kaçıp Türkiye'ye sığınırken çoğunlukla yanlarında diploma, sertifika ya da eğitimlerini ve geçmiş deneyimlerini kanıtlayacak herhangi bir doküman getirme şansı olmayan Suriyeliler için yetkinliklerinin tespit edilmesi ve belgelendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda MYK Mesleki Yeterlilik Belgeleri, Suriyelilerin Türkiye'de kalmaları halinde niteliklerine uygun işlerde çalışmalarını kolaylaştırırken, bir yandan da barış ortamının sağlanmasıyla birlikte Suriye'ye dönmeleri halinde de ülkelerinin yeniden inşası sürecine daha fazla katkı sunmalarını sağlayacaktır. Bu nedenle hem bireylerde hem de işverenler arasında

belgelendirmeye yönelik farkındalığın artırılması, meslek edindirme kurslarının içeriklerinin MYK belgelendirme süreçleriyle uyumlu hale getirilmesi, Suriyelilerin işgücü piyasasına daha sürdürülebilir bir şekilde entegre olmalarını kolaylaştıracaktır.

Türk vatandaşlarına yönelik anketlerden öne çıkanlar

Ankete katılan Türk vatandaşlarının neredeyse tamamı bir meslek sahibidir ve yaklaşık yarısı mesleklerinde 10 yıl ve üzeri deneyime sahiptir. Buna karşılık, Türk vatandaşlarının çalışma hayatında karşılaştıkları sorunların Suriyelilerinkiler ile benzerlik gösteriyor olması, işgücü piyasasına ilişkin yapısal sorunların varlığına işaret etmektedir. Her 5 Türk'ten 1'i çalışma hayatında sosyal güvence eksikliğine dikkat çekerken, düşük ücretlerle çalışmak zorunda kaldıklarına ve maaş ödemelerinin düzenli yapılmaması nedeniyle karşılaştıkları zorluklara vurgu yapan kişilerle de karşılaşmıştır.

Suriyeliler ile benzer bir şekilde Türklerin de sosyal ve çalışma hayatına dair deneyimlerinin şehirden şehre farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Suriyelilerden farklı olarak olumsuz deneyimleri olduğunu belirten Türklerin Gaziantep, Mersin ve Konya'da diğer illere kıyasla daha fazla olduğu görülmüştür. Daha detaylı bakıldığında ise ağır işlerde çalışmak zorunda kaldığından şikayet eden Türklerin en çok Konya ve Mersin'de; sosyal güvence eksikliği, düşük ücret ve düzensiz maaş ödemelerinden şikayet edenlerin ise en çok Gaziantep'te olduğu görülmüştür. Gaziantep'in aynı anda hem çalışma hayatında zorlukla karşılaştığını belirten Türk vatandaşlarının hem de herhangi bir zorlukla karşılaşmadığını belirten Suriyelilerin en fazla olduğu il olarak karşımıza çıkmasının, kentte işgücü piyasasında mülteci emeği lehine bir değişime işaret ettiği düşünülmektedir.

Türk vatandaşlarına yönelik anketten elde edilen veriler, her 10 Türk vatandaşından 6'sının Suriyelilerin ülkelerine dönmeyeceğini düşündüğünü göstermektedir. Dikkat çekici bir başka konu ise ankete katılanların neredeyse yarısının (%43,8) Suriyeli bir tanıdığı olmamasıdır. Yapılan görüşmelerde, Türk vatandaşlarının Suriyelilere yönelik algısının, Suriyeli bir tanıdığı olup olmaması ile ilişkili olabildiği gözlemlenmiştir. Türklerin yarısına yakını Suriyelilerin Türkiye'de olmasının kendileri için bir fark yaratmadığını veya kendilerine herhangi bir şey hissettirmediklerini belirtmiştir. Suriyeli tanıdığı olan her 10 Türk'ten 1'i Suriyelilerin Türkiye'deki varlıklarının kendilerini mutlu ettiğini ifade etmiştir.

Türk vatandaşlarına Suriyelilerin istihdam piyasası üzerindeki etkileri sorulduğunda ise yarısından fazlası (%55,3) Suriyelilerin işlerini kaybetmelerine neden olduklarını ve iş bulmayı zorlaştırdıklarını belirtmiştir. Buna paralel olarak her 3 Türk vatandaşından 2'si ise Suriyelilerin ülkelerine dönmeleri halinde kendileri için iş bulma imkânlarının artacağı görüşünü dile getirmiştir.

İşverenlere yönelik anketlerden öne çıkanlar

Proje kapsamında uygulanan ankete katılan Türk işverenler arasında çok küçük bir kesimin (%13,3) hâlihazırda veya geçmişte Suriyeli istihdam etme deneyimi olduğu görülmüştür. Firmaların %70'inden fazlasının istihdam ettikleri çalışanlarını tanıdık vasıtasıyla bulduğu göz önünde bulundurulduğunda, Suriyelilerin bu firmalarda istihdam edilme potansiyelinin hayli düşük olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, açık pozisyonu olduğunu belirten işverenlerin yarısının, işyerine uyumda karşılaşılabilecekleri zorluklar ve kültürel farklılıklar gibi nedenlerden dolayı bu açık pozisyonları için Suriyeli istihdam etmeyi düşünmediklerini belirtmiş olması, mültecilerin işgücü piyasasına entegrasyonundaki bariyerlere yönelik önemli ipuçları barındırmaktadır.

Anket bulguları ve yapılan derinlemesine mülakatlardan elde edilen verilere dayalı olarak önerilerimiz aşağıdaki gibidir:

- Firmalar, Suriyeli çalışan istihdam edilmesi ile ilgili kanun ve prosedürler hakkında üye oldukları meslek odaları tarafından düzenli olarak bilgilendirilmelidir.
- Kızılaykart sahipliğinin kayıtlı istihdam üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi amacıyla Sosyal Uyum Yardımı Programının etkilerinin ölçülmesi üzerine kapsamlı bir çalışma yürütülmeli ve elde edilecek sonuçlara göre programdan yararlanma koşulları zorlaştırılmalı yahut gözden geçirilmelidir.
- Kayıtlı istihdamın desteklenebilmesi için iş arayan veya başka bir ilde iş bulan Suriyelilere seyahat serbestisi getirilmeli, kayıtlı oldukları ilde çalışma zorunluluğu kaldırılmalıdır.
- Üyeleri arasında Suriye sermayeli firmalar da bulunan sanayi ve/ya ticaret odaları ile esnaf odaları, ilgili firmaları mevcut mevzuat ve mevzuattaki değişiklikler hakkında bilgilendirmek amacıyla bünyelerinde Suriye Masası kurmalıdır.
- İşverenlerin ve çalışanların mesleki belgelendirmeye yönelik farkındalığı artırılmalı ve belgelendirilen mesleki yeterliliklerin kapsamı genişletilmelidir. Belgelendirme kapsamına alınacak yeni yeterlilikler belirlenirken, Suriyelilerin yetkinliklerinin yoğunlaştığı alanlar da dikkate alınmalıdır.
- Yetkilendirilmiş Belgelendirme Kuruluşlarının (YBK) Suriyeliler için Arapça dilinde sınav yapma kapasiteleri artırılmalıdır. Her ne kadar başarılı bir entegrasyonun temelinde dil yetkinliği kazanmak yatıyor olsa da, mevcut koşullar altında kişilere ana dilde sınav hakkı tanınmasının fırsat eşitliği sağlamak ve işgücü piyasasından dışlanmalarını önlemek bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.
- MYK Mesleki Yeterlilik Belgesi almaya hak kazanmak için YBK'larca tasarlanan ve uygulanan teorik ve performansa dayalı sınavlar, işlerin yapılış biçimindeki değişiklikleri yansıtabilecek şekilde belirli aralıklarla gözden geçirilmelidir.
- İşverenler istihdam ettikleri Suriyelileri Türkçe öğrenmeye teşvik etmeli, kurum içi eğitimlerle mesleki Türkçe öğrenmeleri sağlanmalıdır.
- Suriyelilerin niteliklerine uygun işler bulmalarını kolaylaştırmak ve kayıtlı istihdama ilişkin farkındalıklarını artırmak için İŞKUR kariyer danışmanlığı hizmetlerinden daha etkin ve yaygın bir şekilde yararlanmaları sağlanmalı, bunun ilk adımı olarak Suriyeli nüfusun yüksek olduğu iller öncelikli olmak üzere İŞKUR il müdürlüklerinde Arapça bilen personel istihdam edilmelidir.
- Suriyelilere özgeçmiş hazırlama ve mülakat teknikleri ile ilgili eğitimler verilmelidir. Yeni istihdama yönelik teşvik bileşeni olan projeler bu gibi tamamlayıcı aktiviteler içerecek şekilde güçlendirilmelidir.
- Mesleki eğitim odaklı projeler, faydalanıcılarının iş hayatına geçişini kolaylaştıracak şekilde belgelendirme ve staj gibi destekleyici aktiviteler içermeli veya bu gibi aktiviteleri içeren projelerle iş birliği içinde çalışılmalıdır.
- Meslek edindirme kurslarının etkinliğini artırabilmek için kurslara katılımın ön koşulu olarak en az B1 seviyesinde Türkçe dil şartı getirilmelidir.

- Suriyelilere geçim kaynağı sağlamak nihai amacıyla tasarlanan ve uygulamaya koyulan projeler arasında koordinasyon sağlanmalı, bu görev fon sağlayıcı kuruluşlar tarafından üstlenilmelidir.
- "Profesyonel kursiyerliği" önlemek amacıyla Suriyelilerin cep harçlığı olarak katılabilecekleri meslek edindirme kurslarının sayısı sınırlandırılmalıdır.
- Suriyeli kadınların işgücüne katılımlarını artırmak için toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalık artırılmalıdır.
- Yerel yönetimlerin etki alanı genişletilmeli ve il/ilçe belediyelerinin uluslararası fonlardan yararlanma, proje üretme ve uygulama kapasiteleri artırılmalıdır.
- Yaklaşık 10 yılın ardından Suriyelilerin Türkiye'de artık "geçici" veya "misafir" olmadığı kabul edilmeli ve uyum sürecine yönelik politikalar bu ön kabul üzerine inşa edilmelidir. Türkiye'nin, çok katmanlı bir konu olan göç meselesini bütüncül bir yaklaşımla ele alan bir göç politikasına ihtiyacı vardır.

2 Giriş

- 1. Suriye iç savaşının ardından 2011 yılında milyonlarca Suriyeli, zorunlu olarak şehirlerini değiştirmeye ya da ülkelerinden ayrılmaya ve Suriye'ye yakın ülkeler öncelikli olmak üzere dünyanın farklı yerlerine dağılmaya başlamıştır.** Birleşmiş Milletler verilerine göre 2010 yılı (savaş öncesi) Suriye nüfusunun yarısı (yaklaşık 12 milyon kişi)³ buldukları yerden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu kişilerin 6,6 milyonu⁴ iç göçe zorlanan, kalanı ise başta Türkiye olmak üzere diğer ülkelere düzensiz bir şekilde göç eden kişilerden oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees - UNHCR) verilerine göre 13 Ocak 2021 itibarıyla komşu ülkelere göç eden 5.576.422 Suriyelinin %99,4'ü Türkiye (%65,3), Lübnan (%15,5), Ürdün (%11,9), Irak (%4,3) ve Mısır'da (%2,3) ikamet etmektedir.⁵
- 2. Zorunlu göçe maruz kalan Suriyeliler, Türkiye'ye ilk kez 29 Nisan 2011 tarihinde 252 kişilik bir grupla giriş yapmıştır.** Türkiye'nin Suriye krizinin başında deklare ettiği açık kapı politikasının ve Türkiye'nin sosyoekonomik koşullarının açık kapı politikası uygulayan diğer ülkelere (Ürdün ve Lübnan'a) kıyasla daha iyi olmasının etkisiyle Türkiye'deki Suriyeli nüfusu 2012 yılı sonunda yaklaşık 14 bin kişi iken 2013 yılı sonunda yaklaşık 225 bine ve 2014 yılı sonunda ise 1,5 milyona ulaşmıştır. Bu hızlı artış, Türkiye'nin Suriye krizine yalnızca insani boyutlarla yaklaşamayacağını ve göç politikasını uluslararası hukuk bağlamında bir karşılığı olmayan "misafir" tanımlaması üzerinden inşa edemeyeceğini ortaya koymuştur. Buna bağlı olarak Türkiye'deki Suriyelilere, 22 Ekim 2014 Tarihli ve 29153 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Geçici Koruma Yönetmeliği"⁶ ile geçici koruma statüsü verilmiştir. Bu yönetmelik ile ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, acil ve geçici

³ Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi, UNOCHA, <https://www.unocha.org/story/syria-crisis-its-9th-year-9-figures> Son erişim tarihi: 25 Ocak 2021

⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html> Son erişim tarihi: 25 Ocak 2021

⁵ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> Son erişim tarihi: 25 Ocak 2021

⁶ <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeliği.pdf>

koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen kişilerin Türkiye'ye kabulüne ve Türkiye'de kalışına ilişkin esaslar ile hak ve yükümlülükleri düzenlenmiştir. Geçici koruma statüsü verilen Suriyelilerin çalışma koşullarının düzenlenmesi ise Geçici Koruma Yönetmeliğinden yaklaşık 15 ay sonra, 15 Ocak 2016 Tarihli ve 29594 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik"⁷ ile mümkün olabilmektedir.

- Türkiye, açık kapı politikası ile ülkeye giriş yapmasına izin verdiği Suriyeli mülteciler için belirli bir yerleştirme planı takip etmemiştir.** Suriyeliler, yerleşecekleri illeri, ağırlıklı olarak kendisinden önce o ile yerleşen bir tanıdıklarının önerisi ve desteği doğrultusunda belirlemişlerdir. Böyle bir planın olmayışı, Suriyelilerin Türkiye'de yerleşimlerinin belirli illerde yoğunlaşması sonucunu beraberinde getirmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan verilere göre Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 13 Ocak 2021 itibarıyla 3.645.557 kişidir.⁸ Bu kişilerin yalnızca %1,6'sı geçici barınma merkezlerinde (kamplarda) yaşamaktadır. Kalanlar 81 ile dağılmışsa da %78'i Suriyeli nüfusu en yüksek olan ilk 10 ilde (sırasıyla, İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya ve Kilis'te) geçici koruma kaydı yaptırmıştır. Yaklaşık 3,6 milyonluk nüfusun cinsiyet ve yaş dağılımı incelendiğinde, Türkiye'deki Suriyelilerin ağırlıklı olarak çalışma çağındaki erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Nüfusun %53,9'u erkek, %46,1'i kadındır. Çalışma çağındaki (15-64 yaş grubundaki) Suriyelilerin toplam içindeki payı %58,1, 0-14 yaş grubundakilerin payı %40 ve 65 yaş ve üzerinde olanların payı da %1,9'dur.
- Rapordaki bulgular, ilk kafilenin Türkiye'ye gelişinin üzerinden yaklaşık 10 yıl geçmiş olmasına rağmen geçici koruma altındaki Suriyelilerin Türkiye'deki sosyal ve ekonomik hayata uyum süreçlerinde gerektiği kadar mesafe alınmadığını göstermektedir.** Bunun temelinde hem Türkiye'deki Suriyelilerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin yönetmeliklerin gecikmesi hem de açık kapı politikasının bir sonucu olarak, Türkiye'ye gelen Suriyelilerin sistemli bir şekilde şehirlere yerleştirilememesi ve kentlerin kendi hazmetme kapasitelerine uygun kotaların belirlenmemiş olması yatmaktadır.
- Raporun izleyen bölümlerinin planlaması şöyledir:** İkinci bölüm kullanılan veri kaynaklarını ve yöntemi açıklamaktadır. Üçüncü bölümde işgücü piyasası arz yanlı anketlerin bulguları önce Suriyeliler, ardından Türk vatandaşları için anlatılmaktadır. Dördüncü bölüm işgücü piyasası talep yanlı anketlerin (işveren anketlerinin) bulgularına yer vermektedir. Sonuç bölümü tüm çalışmayı özetlemekte ve uyum sürecine yönelik politika önerileri sunmaktadır.

3 Veri Kaynakları ve Yöntem

- Projenin araştırma bileşeni kapsamında işgücü piyasasının arz tarafını temsilen Suriyeliler ve Türk vatandaşlarına, işgücü piyasasının talep tarafını temsilen ise Türk işverenlere olmak üzere 3 farklı kitleye yönelik anket uygulanmıştır.** İşgücü

⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf>

⁸ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Son erişim tarihi: 25 Ocak 2021

piyasasını hem arz hem de talep yönlü olarak değerlendirmeye imkân tanıyacak verileri birlikte içerdiği için Mahir Eller Projesi kapsamında yürütülen bu çalışmanın, bu alanda yapılan diğer araştırmalardan farklılaştığını söylemek mümkündür. Arz yönlü analizler yapılabilmesi için uygulanan anketler ile çalışma çağındaki Suriyeli ve Türk vatandaşlarına ulaşılması hedeflenmiştir. Talep yönlü analizler için ise işverenlerle görüşülmüştür. Tüm anketler nihai olarak hem projenin uygulama aktivitelerine yönelik strateji belirlenmesi hem de Türkiye'deki Suriyelilerin iş gücü piyasasındaki konumlarını ortaya çıkarmak amacıyla tasarlanmıştır. Yaygın anket çalışmaları başlatılmadan önce TEPAV uzmanları tarafından derinlemesine mülakatlar yapılmış, bu mülakatlardan elde edilen bulgular neticesinde gerekli olan hallerde anket soruları revize edilmiştir. Proje kapsamında uygulanan anketlerin kapsamı aşağıda sırasıyla açıklanmaktadır:

- a. **Geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik anket:** Bu anket ile temel olarak uygulama illerindeki Suriyelilerin geçim kaynakları, geçmiş mesleki deneyimleri, eğitim durumları, Türkiye'de iş hayatında ve günlük hayatta karşılaştıkları sorunların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede TEPAV tarafından 50 sorudan oluşan bir anket tasarlanmıştır. Yaygın anket çalışması başlamadan önce TEPAV uzmanları 12 ilde 267 kişiyle derinlemesine mülakat gerçekleştirmiştir. Derinlemesine mülakatların ardından illerdeki proje ekipleri tarafından ofislerimize başvuran kişilere anketler çevrimiçi bir form aracılığıyla ağırlıklı olarak yüz yüze, istisnai durumlarda ise telefon ile uygulanmıştır. Raporda yer alan analizler 2 Ekim 2018 – 6 Şubat 2020 döneminde yapılan anket (profilleme çalışması) verilerini içermektedir.⁹ Bu kapsamda projenin uygulama illerindeki ekipler tarafından 15.617 Suriyeliye anket uygulanmıştır. Suriyelilere ulaşmak için yerel yönetimlerle, Suriyelilere yönelik proje yürüten ulusal / uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla, kanaat önderleriyle, Suriyelilerin daha yoğun olarak yaşadığı mahallelerdeki muhtarlarla iş birliği görüşmeleri gerçekleştirilmiş ve meslek sahibi Suriyelilerin proje ofislerimize yönlendirilmeleri talep edilmiştir. Proje kapsamında yerel ofislerde istihdam edilen Suriyeli ekip üyelerinin sosyal medya gruplarında yaptığı duyurular da Suriyelilerin anket çalışmasına katılmak ve nihai olarak projenin faydalanıcıları arasında yer almak üzere yerel ofislerimize başvurmalarını hızlandırmıştır. Anketler başvuruya dayalı olarak yapıldığı için uygulanan anketlerin il dağılımının, illerdeki Suriyeli nüfusunu birebir temsil etmesi hedeflenmemiş, bu nedenle il kotası belirlenmemiştir.
- b. **Türk vatandaşlarına yönelik anket:** Anketin temel amacı, proje kapsamındaki 12 ilde ikamet eden Türk vatandaşlarının geçmiş eğitim ve iş deneyimleri ile sahip oldukları yetkinlikleri ortaya çıkarmak, varsa aldıkları mesleki eğitimleri ve Suriyelilere yönelik algılarını öğrenmektir. 45 sorudan oluşan anket, uygulama illerindeki proje ekipleri tarafından çevrimiçi bir form aracılığıyla yüz yüze uygulanmıştır. 12 Aralık 2018 – 18 Nisan 2019 tarihleri arasında 4.169 Türk vatandaşa uygulanan anket ile kişilerin sahip olduğu beceri düzeyi ve Suriyelilere

⁹ GKAS bireylere uygulanan anketler ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki Ekim – Aralık 2018 döneminde 6 bin kişiye uygulanmış olup istatistikleri yorumlamaya imkan tanıyan bazı açık uçlu sorular da içermektedir. Aralık 2018 – Aralık 2020 döneminde uygulanan anket ise açık uçlu soruların sınırlandırıldığı daraltılmış bir ankettir. Rapordaki istatistikler her iki anketin ortak soruları üzerinden yapılan analizlere dayanmaktadır.

yönelik algıları tespit edilmiştir.¹⁰ Ankete katılacak Türk vatandaşlarına ulaşmak hususunda, uygulama illerindeki iş birliği kuruluşumuz olan Odaların üye firmalarına yaptığı duyurular, TEPAV uzmanlarının ve yerel proje ekiplerimizin illerdeki Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve meslek liselerine yaptığı ziyaretler ve proje kapsamında yürütülen farkındalık toplantıları etkili olmuştur.

c. **İşverenlere yönelik anket:**

Amaç: İşgücü piyasasının talep yönünü oluşturan firmalara uygulanan anket ile proje kapsamındaki illerde ve belirlediğimiz sektörlerde faaliyet gösteren firmaların temel beceri ihtiyaçlarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda işverenlere işgücü piyasasında yaşadıkları aksaklıklar, nitelikli işgücüne erişimde karşılaştıkları problemler, açık pozisyonlarının olup olmadığı, varsa bu pozisyonlar için ne gibi becerilere ihtiyaç duydukları, Suriyeli istihdam etme durumları veya istihdam etmek isteyip istemedikleri ve mesleki belgelendirme hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Yaygın anket çalışması başlamadan önce TEPAV uzmanları 12 ilde 75 işverenle yüz yüze derinlemesine mülakatlar gerçekleştirmiştir. Yaygın anket çalışması ise ihale yöntemiyle belirlenen bir anket firması tarafından TEPAV'ın belirlediği kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Firmalar, önceden randevu alınarak yerinde ziyaret edilmiş ve anketler firma sahipleri, işletme müdürleri ve/veya diğer üst düzey yöneticilerle yüz yüze yapılmıştır.

Sektör seçimi: Görüşülecek firmaların sektör dağılımını belirlemek için T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi (GBS) verileri kullanılmıştır.¹¹ Firmaların ana faaliyet grupları NACE Rev.2 ekonomik faaliyet sınıflamasına göre 2 basamaklı olarak verilmiştir. Sektör seçiminde, proje kapsamındaki 12 ilde faaliyet gösteren firmaların girişim sayısı, çalışan sayısı, net satışlar, faaliyet karı/zararı, ihracat ve ithalat verileri incelenmiş ve nihai olarak yeni istihdam potansiyeli olan, büyüyen firmalara ulaşmak hedeflendiğinden filtreleme aşağıda belirtilen 3 değişkene göre yapılmıştır:

- i. Sektörün 2014-2015-2016 yılı çalışan sayısı ortalaması, tüm sektörlerin ortalama çalışan sayısının üzerinde olması ve sektördeki çalışan sayısının 2014-2016 döneminde artması
- ii. 2014-2016 yılı net satışlardaki değişimin ortalamanın üzerinde olması
- iii. 2014-2016 yılı ihracattaki değişimin ortalamanın üzerinde olması

¹⁰ Türk vatandaşlarına yönelik anket çalışması Nisan 2019'dan sonra da devam etmiştir. Ancak uygulanan anketlerin temel amacı projenin belgelendirme aktivitesine katılacak faydalanıcı havuzunu oluşturmak olduğundan ve Suriyelilere yönelik algı sorularının çalışanlarına yönelik belgelendirme talebiyle projemize başvuran firmaları rahatsız etmesinden dolayı Nisan 2019'dan sonra Türk vatandaşlarına uygulanan anket, proje aktivitelerini beslemeye yetecek soruları içerecek şekilde daraltılmıştır. Bu rapor, temel olarak Suriyelilerin yetkinliklerini ve işgücü piyasasındaki yerini Türk vatandaşı çalışanlar ve işverenlerin bakış açısına da yer vererek ortaya koymayı amaçladığından, Türk vatandaşlarına uygulanan anketlerin sadece bahse konu algı sorularını içeren aşamasında derlenen yanıtlara yer verilmiştir.

¹¹ İşverenlere yönelik anket çalışmasının başlatılacağı 2019 yılında erişim sağlayabildiğimiz en güncel GBS verileri 2016 yılına ait olduğu için filtrelemeler veri setindeki son 3 yıl dikkate alınarak yapılmıştır.

Projenin temel hedefleri doğrultusunda işveren görüşmelerinin MYK mesleki yeterlilik belgelendirmesinin mevcut olduğu mesleklerde ve istihdam potansiyeli olan sektörlerde yapılmasına dikkat edilmiştir. Bu nedenle yukarıda sayılan filtrelere göre yapılan hesaplamalardan sonra ulaşılan sektörlerin mesleki belgelendirmeye uygun meslekler içerip içermediği kontrol edilmiştir. Yeterlilik sınavı olan ve filtreden geçen sektörler aşağıdaki gibidir:

- i. Gıda ürünlerinin imalatı
- ii. Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı
- iii. Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)
- iv. Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı
- v. Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı

Bu iki kural uygulanarak elde edilen beş sektöre, yine projenin hedefleri doğrultusunda işveren görüşmelerinin Suriyelilerin yoğun olarak çalıştığı sektörleri de temsil etmesi gerekliliğinden hareketle, yukarıdaki filtrelerden geçemeyen aşağıdaki sektörler manuel olarak eklenmiştir:

- vi. Giyim eşyaları imalatı
- vii. Deri ve ilgili ürünlerin imalatı
- viii. Mobilya imalatı
- ix. Bina inşaatı
- x. Özel inşaat faaliyetleri

İşveren anketleri, projenin uygulama illerinde faaliyet gösteren ve yukarıda anlatılan yöntemle, proje hedeflerinin gerektirdiği önceliklere göre seçilen 10 sektörde 1.537 firmaya uygulanmıştır. Anket uygulanan firmaların il ve sektör dağılımının, Türkiye'deki işletme sayısının dağılımını temsil etmesine özen gösterilmiştir. İşverenlere ulaşmak için TOBB veri tabanından faydalanılmıştır. Anket çalışması Eylül 2019 – Şubat 2020 döneminde gerçekleştirilmiştir.

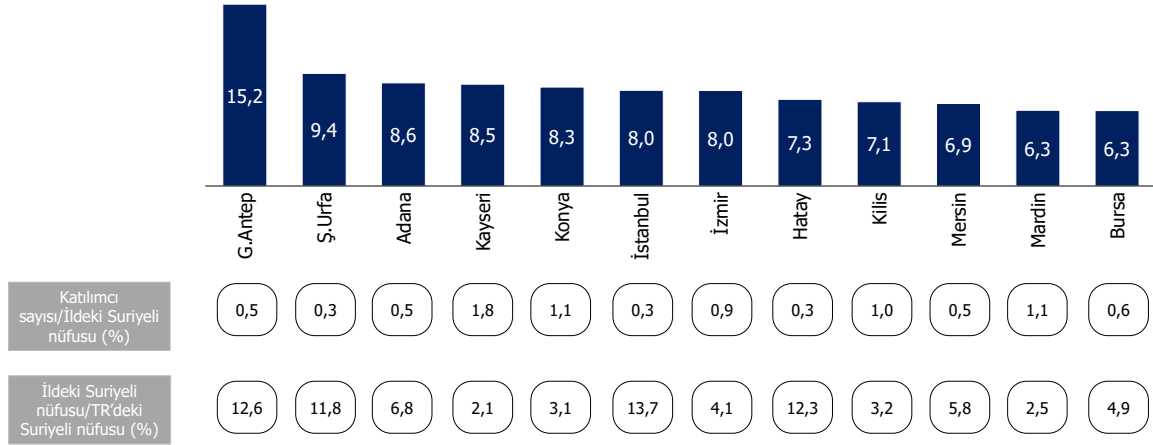
4 İşgücü Piyasası Arz Yanlı Analizleri

4.1 Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Mevcut Durumu

4.1.1 Betimsel İstatistikler

7. **Projenin uygulandığı illerdeki toplam Suriyeli sayısı, Türkiye'deki Suriyelilerin %83'üne tekabül etmektedir.** Mahir Eller Projesi 12 ilde, 15 bin 617 kişiye uygulanan anketler ile bu illerdeki toplam Suriyeli nüfusun %1'ine ulaşmıştır. Proje kapsamında en çok anket uygulanan il Gaziantep, en az anket uygulanan il ise Bursa olmuştur. Anketlerin %15,2'si Türkiye'deki Suriyelilerin %12,3'ünün yaşadığı Gaziantep'te, %6,3'ü ise Türkiye'deki Suriyelilerin %4,9'unun yaşadığı Bursa'da gerçekleştirilmiştir. Türkiye'deki Suriyeli nüfusunun en yüksek olduğu İstanbul'da yapılan anketler ise toplam anketlerin %8'ini oluşturmaktadır. Ankete katılanlar, sayıca, ikamet ettikleri illerdeki Suriyeli nüfusunun ortalama binde 7'sine tekabül etmektedir.

Şekil 1: Suriyelilere uygulanan anketlerin illere göre dağılımı (Katılımcıların ikamet ettikleri illere göre dağılım)

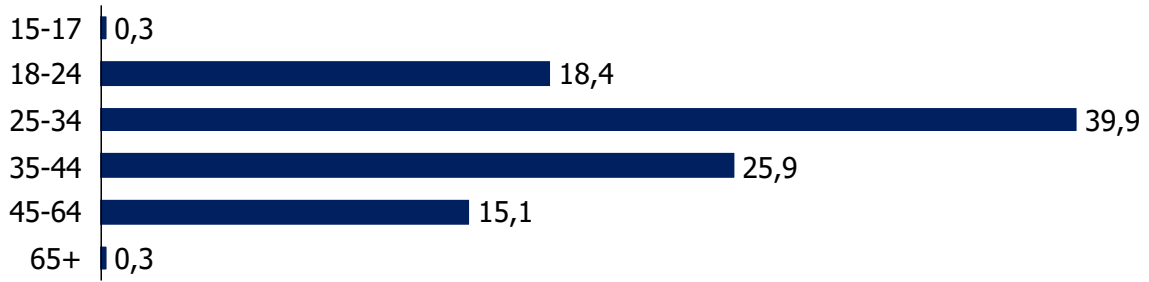

8. **Ankete katılanların %94'ü, geçici koruma kaydının olduğu ilde ikamet etmektedir.** Geçici koruma altındaki Suriyeliler, yasal olarak kayıtlı oldukları illerde ikamet etmek zorundadır. Ancak genel olarak iş aramak, çalışmak gibi amaçlarla başka illerde ikamet ettikleri de görülmektedir. Buna rağmen, ankete katılan Suriyelilerin büyük çoğunluğunun kayıtlı oldukları illerde ikamet ettikleri tespit edilmiştir. Ancak bazı illerde kayıtlı olunan il ile ikamet edilen il arasında önemli düzeyde bir uyumsuzluk olduğu görülmüştür. Bu uyumsuzluğun en yüksek olduğu iller sırasıyla Mersin, İzmir ve İstanbul'dur. Ankete Mersin'den katılan Suriyelilerin %20'sinin geçici koruma kaydı Mersin dışındaki illerde. Aynı oran İzmir'de %15 ve İstanbul'da %14'tür. Mersin, İzmir ve İstanbul'da ikamet ettiği halde geçici koruma kaydı bu iller dışında olan Suriyelilerin kayıtlı oldukları iller arasında Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep ve Kilis öne çıkmaktadır.
9. **Ankete kadınların temsil edilme oranı düşüktür.** Ankete katılan Suriyelilerin %86,1'i erkek, %13,9'ü kadınlardan oluşmaktadır. Giriş bölümünde belirtildiği gibi Türkiye genelinde kayıtlı Suriyelilerin cinsiyet dağılımı dengeli olup, yaklaşık 3,6 milyonluk nüfusun

%53,9'u erkeklerden, %46,1'i kadınlardan oluşmaktadır.¹² Ankette kadınların daha düşük bir oranla temsil edilmesinin temelinde, Mahir Eller Projesi'nin öncelikli olarak bir meslek sahibi olan, mesleğinde deneyimli olan kişilere ulaşmayı hedeflemiş olması ve bu nedenle Suriyeli kadınlardan sınırlı sayıda başvuru alınabilmiş olması yatmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre 2011 yılında, Suriye'de erkeklerin istihdam piyasasına katılımı %71,2 iken bu oran kadınlarda %13,3'tür.¹³ Kadınların istihdam piyasasına katılımının düşük olmasının kültürel nedenleri de olmakla birlikte, aynı kültürel nedenler kadınların meslek sahibi olmalarını veya mesleklerinde deneyim kazanmalarını sağlayacak bir iş hayatı geçmişine sahip olmalarını da engellemiş gibi görünmektedir.

10. **Ankete katılan Suriyelilerin neredeyse tamamı (%99,7'si) çalışma çağında (15-64 yaş aralığında) olup katılımcıların yaş ortalaması 33,5'tir.**¹⁴ Suriyelilerin yaş aralıklarına göre dağılımı incelendiğinde anketlerin ağırlıklı olarak 25-44 yaş grubundaki kişilere uygulandığı (ağırlıklı olarak bu yaş grubundaki kişilerden başvuru alındığı) görülmektedir. Katılımcıların %65,8'i, 25-44 yaş aralığındadır. Bu oran 15-24 ve 45-64 yaş grubundaki kişiler için sırasıyla, %18,7 ve %15,1'dir.

Şekil 2: Ankete katılan Suriyelilerin yaş gruplarına göre dağılımı

11. **Proje kapsamında görüşülen Suriyelilerin ortalama hane büyüklüğü 5,6 kişiden oluşmaktadır.** Hanede yaşayanlar büyük çoğunlukla aynı ailenin üyeleridir ancak aile dışındaki kişilerle ev paylaşımı yapan kişiler de vardır. Hanede yaşayanların tamamının aynı aileden olduğunu söyleyenlerin oranı %88'dir. Ankete katılan Suriyelilerin %74'ü evlidir.

12. **Ankete katılan Suriyelilerin eğitim seviyesinin, Türkiye'deki Suriyelilerin genelindeki eğitim seviyesinden daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.** Kalkınma Bakanlığı'nın "Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik 2016-2018 Dönemini Kapsayan Birinci Aşama İhtiyaç Analizi" adlı raporunda yer verilen ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden (GİGM) edinilen veriye göre Türkiye'deki Suriyelilerin %33,3'ünün okuma-yazma bilmediği, %13'ünün ise okuma-yazma bildiği ama bir okul bitirmediği anlaşılmaktadır. Aynı rapora göre lise ve üstü eğitim seviyesindeki Suriyelilerin oranı ise

¹² <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Son erişim tarihi: 25 Ocak 2021

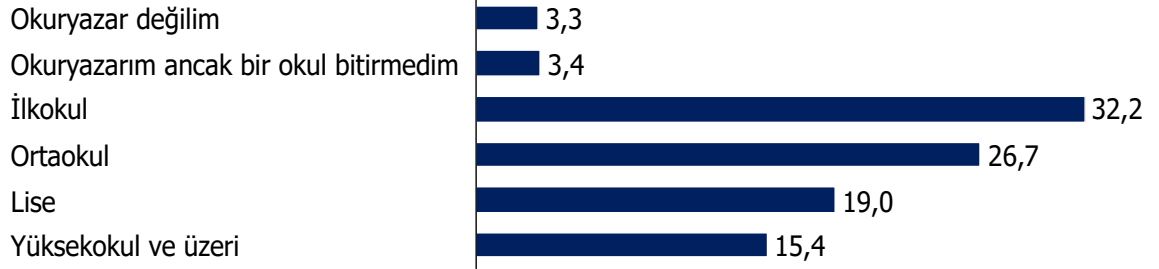
¹³ Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri, İşgücüne Katılım Oranı (ulusal tahmin)

<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> Son erişim tarihi: 23 Ocak 2021

¹⁴ Projenin temel hedefleri doğrultusunda, belgelendirme sınavlarına yönlendirilebilecek ve nihai olarak kayıtlı istihdama katılmaları teşvik edilecek kişilere ulaşmaya öncelik verildiği için 15 yaş altındaki Suriyelilerin başvuruları kabul edilmemiştir, 65 yaş üstü bireylerden ise nadiren başvuru alınmıştır.

%5,6'dır.^{15,16} Bununla birlikte Mahir Eller Projesi kapsamında yürütülen anket çalışmasına katılan Suriyeliler arasında lise ve üstü eğitime sahip olanların oranı %34,4, okuryazar olmayan ya da okuryazar olduğu halde bir okul bitirmemiş olanların oranı ise %6,7'dir.

Şekil 3: Ankete katılan Suriyelilerin eğitim seviyelerine göre dağılımı

13. Ankete katılan Suriyeliler ağırlıklı olarak geçici koruma statüsü verilmiş kişilerden oluşmaktadır ancak katılımcıların %2,5'i Türkiye Cumhuriyeti kimlik kartına da sahip olduğunu belirtmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı almaya hak kazanan Suriyelilere Türkiye genelinde bakıldığında, Türkiye'deki Suriyelilerin yaklaşık %3,1'inin (yaklaşık 110 bin Suriyelinin) çifte vatandaş olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷ Çifte vatandaşlığa sahip olan anket katılımcılarının demografik özelliklerine bakıldığında, tüm katılımcıların genel profiline benzer şekilde erkeklerin ve 25-44 yaş grubunda olanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Çifte vatandaş olan Suriyelilerin yüzde 79,1'i erkek (%20,9'u kadın) ve %70'i 25-44 yaş aralığındadır. Ayrıca, vatandaşlık almaya hak kazanan kişilerin eğitim seviyelerinin de ankete katılanların genel eğitim seviyesine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu kişilerin %49,1'i yüksekokul ve üstü, %29'u ise lise eğitimine sahiptir. Bununla birlikte çifte vatandaş olanlar arasında okuryazar olmadığını beyan edenler de bulunmaktadır.

4.1.2 Türkiye'ye Gelmeden Önce Yaşadıkları Kentlere Göre Suriyeliler

14. Türkiye'deki genel duruma benzer şekilde ankete katılan Suriyelilerin çoğu (%57,4'ü), Türkiye'ye Suriye'nin sanayi başkenti olarak bilinen ve savaştan zarar gören şehirlerin başında gelen Halep'ten gelmiştir.¹⁸ Türkiye'deki Suriyelilerin hangi şehirlerden geldiği ile ilgili açık kaynaklardan erişilebilecek bir istatistik olmamakla birlikte, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu tarafından 2019 yılında yapılan bir açıklama bu hususta referans olarak ele alınabilir.¹⁹ Açıklamaya göre Türkiye'deki Suriyelilerin %64'ü

¹⁵ T.C. Kalkınma Bakanlığı'nın Mart 2016'da yayınladığı "Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik 2016-2018 Dönemini Kapsayan Birinci Aşama İhtiyaç Analizi", s.7.

¹⁶ Erdoğan A., Erdoğan M.M. (2018) Access, Qualifications and Social Dimension of Syrian Refugee Students in Turkish Higher Education. In: Curaj A., Deca L., Pricopie R. (eds) European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies. Springer, Cham

¹⁷ Yeniçağ Gazetesi, Erdoğan'ın Suriyelilere vatandaşlık açıklaması, 2019

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdoganin-suriyelilere-vatandaslik-aciklamasi-260307h.htm>

Son erişim tarihi: 23 Ocak 2021

¹⁸ REACH ve UNITAR raporu, "Syrian Cities Damage Atlas", 2019

https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/reach_thematic_assessment_syrian_cities_damage_atlas_march_2019_reduced_file_size_1.pdf

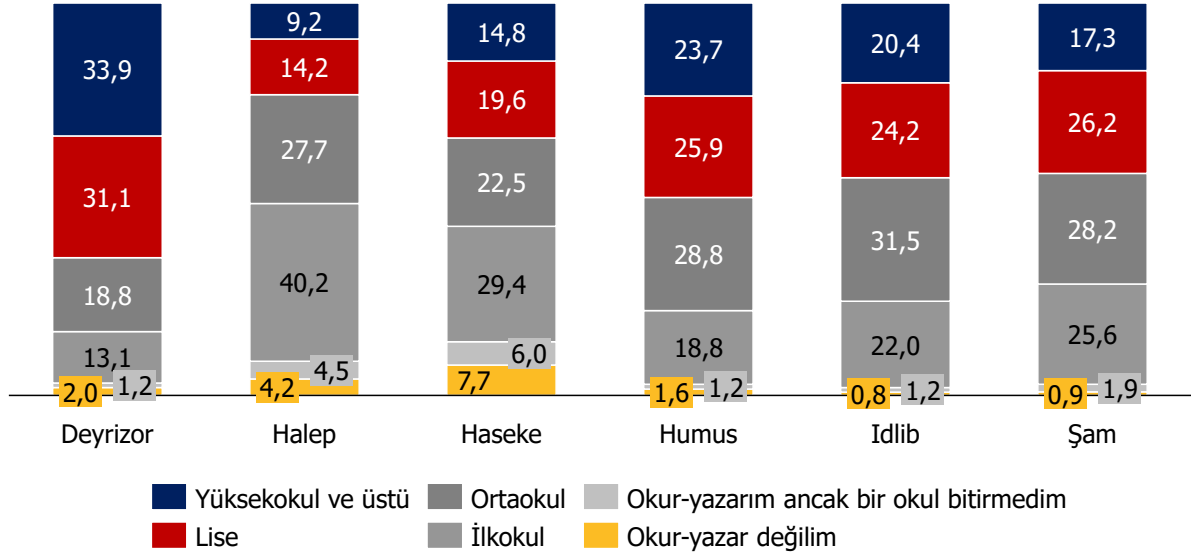
Son erişim tarihi: 23 Ocak 2021

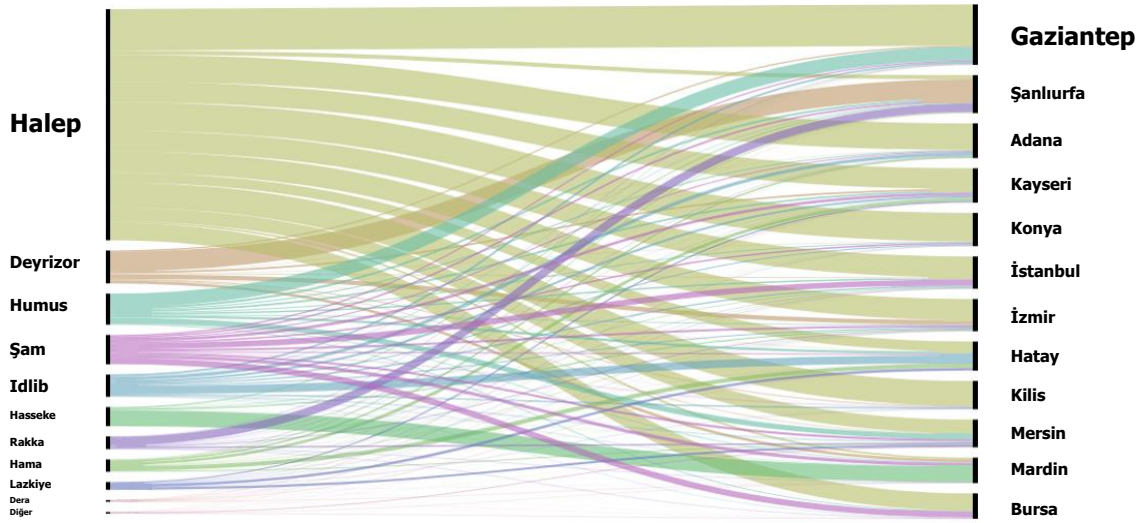
¹⁹ İçişleri Bakanı Süleyman Soylu 2019 yılında yaptığı bir açıklamada Türkiye'deki Suriyelilerin %64'ünün Halep'ten geldiğini belirtmiştir.

Halep'ten, %8'i İdlib'den, %8'i Haseke'den, %5'i Rakka'dan, %5'i Deyrizor'dan, %4'ü Hama'dan, %4'ü Şam'dan ve %2'si Humus'tan gelmiştir. Mahir Eller Projesi kapsamında yapılan ankete katılan Suriyelilerin geldikleri şehirlere bakıldığında da Halep'in %57,4'lük bir oranla öne çıktığı görülmektedir. Halep'i sırasıyla, Deyrizor (%8,1), Humus (%7,7), Şam (%7,3) ve İdlib (%5,5) takip etmektedir. Genel olarak bakıldığında ise ankete katılan Suriyelilerin %44,7'sinin savaş öncesi dönemde geldikleri şehirlerin kırsal bölgelerinde yaşadıkları görülmüştür.

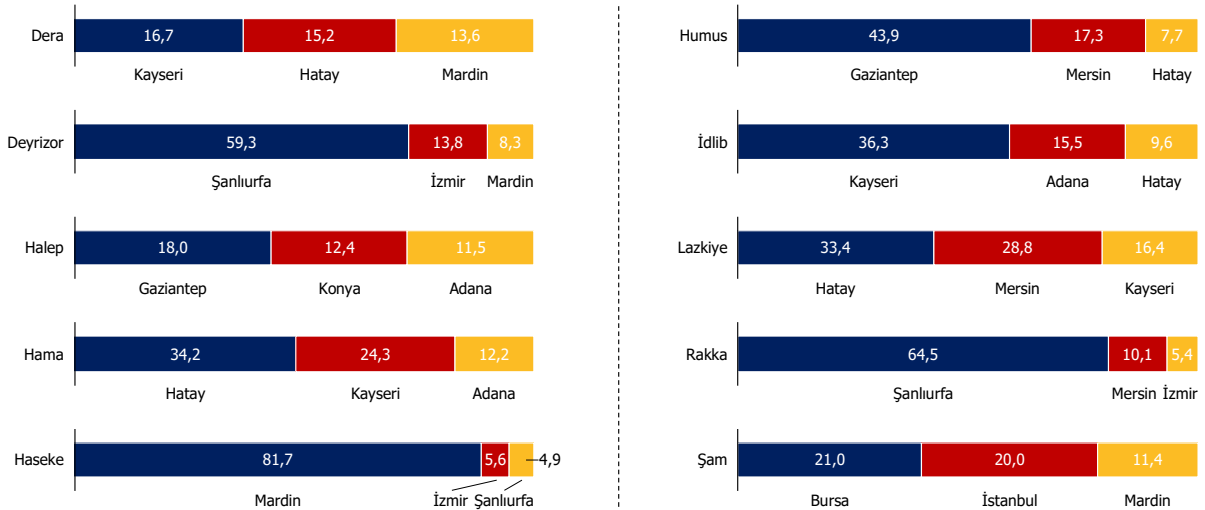
15. **Deyrizor'dan gelen Suriyelilerin eğitim seviyesinin diğer illerden gelenlerin eğitim seviyesine kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir.** Ankete katılan Suriyeliler arasında Deyrizor'dan gelenlerin %33,9'u yüksekokul ve üstü eğitim seviyesine sahip olduğunu belirtmiştir. Deyrizor, aynı zamanda lise eğitim (%31,1) seviyesine sahip olduğunu belirtenlerin oranının da en yüksek olduğu şehirdir. Buna karşılık, ortaokul ve altı eğitim seviyesine sahip olduğunu belirtenlerin oranı (okur-yazar değilim diyenler de dâhil olmak üzere) %76,6 ile Halep'ten gelenler arasında en yüksektir.

Şekil 4: Suriye'den geldikleri şehirlere göre eğitim seviyeleri

Şekil 5: Suriye’den geldikleri şehirlere göre Türkiye’de ikamet ettikleri şehirler

16. Suriyelilerin Türkiye’de ikamet ettikleri şehirlerin, Suriye’de iken yaşadıkları yerlere göre nasıl farklılaştığı incelenmiş ve tek kriter olmamakla birlikte sınıra yakınlığın önemli bir belirleyici olduğu anlaşılmıştır. Halep’ten gelenlerin en çok tercih ettiği şehirler arasında Gaziantep (%18) öne çıksa da, projenin uygulama illerinin tamamında Halep’ten gelen Suriyeliler bulunmaktadır. Suriye’nin diğer kentlerinden gelenlerin Türkiye’ye dağılımının Halep’ten gelenlerde olduğu kadar dengeli olmadığı ve bazı illerde yoğunlaşma olduğu dikkat çekmektedir. Haseke’den gelenlerin %81,7’sinin sınır komşusu olan Mardin’i, Deyrizor ve Rakka’dan gelenlerin yarısından fazlasının Şanlıurfa’yı, Lazkiye, İdlib ve Hama’dan gelenlerin ise yaklaşık üçte birinin Hatay’ı tercih ettiği görülmektedir.

Şekil 6: Suriye’den geldikleri şehirlere göre Türkiye’de ikamet etmeyi tercih ettikleri ilk 3 şehir

17. Suriyelilerin yaklaşık %30’u Türkiye’ye geldikten sonra il değiştirmiştir. İl değişikliğinin en önemli nedeni geçim kaynağı sağlayabilmektir. İl değiştirenlerin %78’i ayrıldıkları ilde iş bulamadıklarını, taşındıkları ilde iş bulabildiklerini belirtmiştir. Bunun yanı

sıra akrabalarının / tanıdıklarının yanında olmak istediği için il değiştirenler, taşındıkları ilde çocuklarının daha iyi eğitim alacağını düşündüğü için il değişikliği yapanlar da vardır.

4.1.3 Suriyelilerin İşgücü Piyasasındaki Mevcut Durumu: Meslekleri, Geçim Kaynakları ve Çalışma Durumlarına İlişkin Analizler

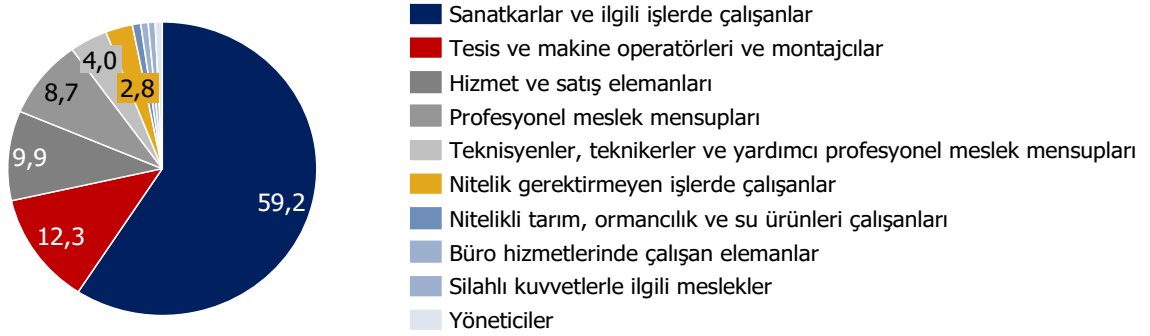
18. Ankete katılan Suriyelilerin %93'ü, bir meslek sahibi olduğunu beyan etmiştir.

Bu soruda meslek kavramı geniş bir çerçevede tanımlanarak, kişinin eğitim aldığı ve/ya yaparak öğrendiği, hâlihazırda icra edemiyor olsa da yetkinliği - deneyimi olduğunu belirttiği bir mesleğinin olup olmadığının öğrenilmesi amaçlanmıştır. Bir mesleği olduğunu belirten Suriyelilerin %81,1'i Suriye'deyken de istihdam piyasasında olduğunu ifade etmiştir. Suriye'deki çalışma süreleri dâhil olmak üzere mesleği olduğunu beyan edenlerin %43'ünün mesleklerinde 10 yıl ve üzeri deneyime sahip oldukları anlaşılmıştır.

19. Suriyelilerin beyan ettikleri meslekler, ISCO-08: Uluslararası Standart Meslek Sınıflamasına göre sınıflandırılmış ve %59,2'sinin "sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar" ana grubu altındaki mesleklere sahip oldukları görülmüştür.

Veriler ISCO-08 alt meslek gruplarına göre incelendiğinde ankete katılan meslek sahibi Suriyelilere ilişkin daha ayrıntılı bir bilgi edinmek mümkün olmuş ve "tekstil ve giyim" ile "inşaat" sektörleriyle ilgili işlerde çalışanların öne çıktığı görülmüştür. Terziler, dikiş makinesi operatörleri, dikişçiler, nakışçılar, sıvacılar, boyacılar, yer ve duvar döşemecileri bu gruptaki mesleklerden bazılarıdır. Kuaförler, mobilya imalatçıları, ayakkabı imalatçıları, kaynakçılar ve elektrik tesisatçıları da öne çıkan diğer alt mesleklerdendir.

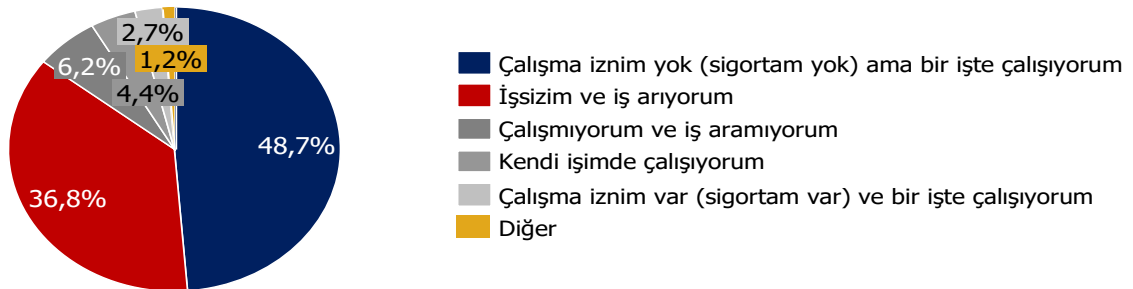
Şekil 7: Ana meslek gruplarına göre Suriyelilerin dağılımı, %

Tablo 1: Alt meslek gruplarına göre Suriyelilerin dağılımı, %

ISCO-08 3 basamaklı mesleklere göre ilk 15	%	ISCO-08 4 basamaklı mesleklere göre ilk 15	%
Tekstil ve giyim eşyası ile ilgili işlerde çalışanlar	15	Terziler, elbise yapımcıları, kürk ve şapka yapımcıları	7,6
İnşaatı tamamlayıcı işler ve ilgili işlerde çalışan sanatkarlar	8,5	Kuaförler	6,2
Tekstil, kürk ve deri ürünleri makine operatörleri	6,7	Ahşap mobilya imalatçıları ve ilgili işlerde çalışanlar	4,5
Kuaförler, güzellik uzmanları ve ilgili çalışanlar	6,4	Kaynakçılar ve oksijen gaz alevli kesimciler	4,3
Kaba inşaat ve ilgili işlerde çalışan sanatkarlar	5,9	Boyacılar ve ilgili işlerde çalışanlar	3,6
Metal kalıpcılar ve kaynakçılar ve ilgili işlerde çalışanlar	5,7	Sıvacılar	3,5
Ağaç işleyiciler, ahşap mobilya imalatçıları ve ilgili işlerde çalışanlar	4,6	Bina ve ilgili elektrik tesisatçıları	3
Elektrikli ekipman kurulumcuları ve tamircileri	4,4	Yer ve duvar döşemecileri ve kaplamaçıları	2,8
Badana, boya ve bina dış yüzey temizliği ve ilgili işlerde çalışanlar	4,1	Dikişçiler, nakışçılar ve ilgili işlerde çalışanlar	2,8
Makine bakım ve onarım işlerinde çalışanlar	2,9	Beton dökme, beton perdelama ve ilgili işlerde çalışanlar	2,7
Demirciler, alet yapımcıları ve ilgili işlerde çalışanlar	2,3	Ayakkabı yapımcıları ve ilgili işlerde çalışanlar	2,7
Gıda işleme ve ilgili işlerde çalışanlar	2	Dikiş makinesi operatörleri	2,4
Ağır yük kamyonu ve otobüs sürücülere	1,7	Motorlu taşıt bakım ve onarım işlerinde çalışanlar	2,3
Elektronik ve telekomünikasyon kurulumcuları ve tamircileri	1,7	Ayakkabı, çanta, kemer vb. yapımı ile ilgili makine operatörleri	1,8
Fizik ve mühendislik bilimleri teknisyenleri	1,6	Metal işleme takım tezgahı kurucuları ve operatörleri	1,5

20. Ankete katılanların %55,8'i bir işte çalıştığını belirtmiş olmakla birlikte, bu gruptaki her 10 Suriyelinin neredeyse 9'u kayıt dışı olarak (çalışma izni olmaksızın) çalışmaktadır. Türkiye'deki mevcut çalışma durumunu belirten Suriyelilerden yalnızca %2,7'sinin çalışma izni vardır. Kayıt dışı çalışan Suriyelilerin %28,3'ü (ankete katılanların %14,1'i) ise düzensiz - gündelik işlerde, iş buldukça çalıştığını (istihdama bağlı sürekli/düzenli gelirleri bulunmadığını) belirtmiştir. Düzensiz çalıştığını belirten Suriyelilerin inşaat ve hazır giyim gibi sektörlerde çalıştıkları görülmektedir. Bu kişilerin %13,6'sı "İnşaatı tamamlayıcı işler ve ilgili işlerde çalışan sanatkarlar", %13,4'ü "Tekstil ve giyim eşyası ile ilgili işlerde çalışanlar", ve %8'i ise "Kaba inşaat ve ilgili işlerde çalışan sanatkarlar" gruplarında sınıflandırılan mesleklere sahip olduklarını belirtmiştir. Bununla birlikte Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) 2019 verileri, "İnşaat ve bayındırlık işleri" sektöründe kayıt dışılığın %37,7 ile tüm iktisadi faaliyetler arasında dördüncü sırada olduğunu göstermektedir.²⁰ Buradan hareketle, Türkiye genelinde kayıt dışı istihdamın yüksek olduğu bir sektörde çalışmak zorunda kalmanın, Suriyelilerin (genel olarak düzensiz göçmenlerin) istihdam piyasasındaki dezavantajlı konumlarını daha belirgin hale getirdiği söylenebilir.

Şekil 8: Türkiye'deki mevcut çalışma durumlarına göre Suriyeliler²¹, %

21. Bir işte çalıştığını belirten Suriyelilerin %67,8'i, eğitimleri ve/ya geçmiş iş deneyimleriyle uyumlu işlerde çalışmaktadır. Anket çalışmasına katılan ve kayıtlı

²⁰ SGK, Kayıt dışı İstihdam Oranı, 2019

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sqk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani

Son erişim tarihi: 23 Ocak 2021

²¹ Diğer kategorisinin içinde gönüllü çalışanlar, evde kendi hesabına çalıştığını belirtenler yer almaktadır.

veya kayıt dışı olarak bir işte çalıştığını belirten Suriyelilere, Türkiye’de geçimlerini sağladıkları işlerin eğitimleri ve/ya geçmiş iş deneyimleriyle uyumlu olup olmadığı da sorulmuştur. Kendi deneyimlerine uygun olmayan işlerde çalışan Suriyelilerin genellikle acil geçim kaynağı sağlama ihtiyacından hareketle bulabildikleri ilk işe girmek zorunda kaldıkları ve geçici olması beklenen bu durumun bir süre sonra kalıcı hale geldiği gözlemlenmiştir. Nadiren, meslek değiştirmek, yeni bir beceri edinmek amacıyla da yatkın oldukları başka bir alanda çalışmayı tercih edenlerle karşılaşmıştır. Bununla birlikte, niteliklerine uygun olmayan işlerde çalışmak zorunda kalan bir Suriyelinin, genellikle mültecilerin giriş yaptığı ülkelerde yaygın bir şekilde karşılaştığı bir durumu deneyimlediği söylenebilir. İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı’nın (OECD) 2016 yılında yayımladığı bir rapor²², Avrupa genelinde mültecilerin %60’ının, Almanya’da ise %71’inin yaptıkları işe göre fazla nitelikli olduğunu göstermektedir.

22. Suriyelilerin %6,2’si, çalışmadıklarını ve iş aramadıklarını belirtmiştir. Türkiye’de çalışmıyor ve iş aramıyor olsalar da bu kişilerin %55’inin Suriye’deyken istihdamda oldukları dikkat çekmektedir. “Çalışmıyorum ve iş aramıyorum” diyen %6,2’lik kesimin %61,7’si kadındır. Bu kategorideki kişilerin meslek dağılımı incelendiğinde, %30’unun herhangi bir mesleğinin olmadığı anlaşılmıştır. Meslek sahibi olduğu halde çalışmayan ve iş aramayanların %80’i, ISCO-08 sınıflamasına göre “7 - Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar”, “5 – Hizmet ve satış elemanları”, “2 - Profesyonel meslek mensupları” ana meslek gruplarındaki işlerde çalışabilecek kişilerden oluşmaktadır. Buna rağmen neden çalışmadıkları ve iş aramadıklarının da anlaşılabilmesi için anket çalışmasında, “Çalışmıyorum ve iş aramıyorum” yanıtını verenlerden bunu gerekçelendirmeleri istenmiştir. Bu kişilerin çoğunluğunun kadın olmasına paralel olarak, “Hamileyim / yeni doğum yaptım / küçük çocuklarım var, onlara bakmak zorundayım” (%26), “Ev hanımıyım” (%13), “Eşim / babam / aile büyüğüm çalışmama izin vermiyor” (%6,5) gibi yanıtlarla sıklıkla karşılaşmıştır. Bunların yanı sıra sağlık sorunları, eğitimine devam etmek, niteliklerine uygun işler bulamamak, mevcut işler için yeterince nitelikli olmamak, dil bariyeri nedeniyle iş bulamayacağını düşünmek, nasıl iş aranacağını bilmemek, “çalışmıyorum ve iş aramıyorum” diyenlerin saydığı diğer gerekçeler arasında öne çıkmaktadır.

23. Bir işte çalışmadığını ve iş aramadığı belirten profesyonel meslek mensubu Suriyelilerin mesleklerine daha yakından bakıldığında öğretmenlik mesleğinin öne çıktığı görülmektedir. Bu kişilerin %13’ü ilkökul öğretmeni, %11,9’u ortaokul ve lise öğretmeni, %10,8’i ise dil öğretmeni olduğunu belirtmiştir. Bu meslekleri muhasebeciler (%9,5), avukatlar ve savcılar (%5) ve hemşirelik profesyonelleri (%3,9) takip etmektedir. Yukarıda verilen meslekler arasında muhasebeciler dışındaki meslek mensubu kişilerin istihdam piyasasına girişinde sınırlamalar ve engeller mevcuttur. Bu problem özellikle eğitim ve sağlık personellerinde göze çarpmaktadır. Türkiye’de öğretmenlik ve hemşirelik gibi mesleklerin icra edilebilmesi için ilgili Bakanlıklardan özel izin alınması gerekmektedir.²³ Örnek olarak, Suriyeli öğretmenler Geçici Eğitim Merkezleri’nde (GEM) çalışabilirken veya

²² OECD, ‘Die Arbeitsmarktintegration von Flüchtlingen ist ein langfristiger Prozess – Grundlegende Sprachkenntnisse entscheidender Faktor’, (Mültecilerin işgücü piyasasına entegrasyonu uzun vadeli bir süreçtir - temel dil becerileri belirleyici bir faktördür) 2016 <https://www.oecd.org/berlin/presse/arbeitsmarktintegration-von-fluechtligen-ist-ein-langfristiger-prozess-grundlegende-sprachkenntnisse-entscheidender-faktor.htm>
Son erişim tarihi: 23 Ocak 2021

²³ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf>

devlet tarafından sözleşmeli olarak işe alınabilirken, devlet okullarında mesleklerini icra etmelerinin önü, öğretmenlik eğitimlerini Suriye’de almış olmalarına bağlı olarak, halen kapalıdır.²⁴ Avukatlığın ise 1932’de çıkarılan bir kanun vesilesi ile yabancıların Türkiye’de yapması yasak olan meslekler arasında olması, Suriyeli avukatların mesleklerini icra etmelerinin önündeki engeldir.²⁵ Benzer durum Avrupa ülkelerinde de mevcuttur. Bu ülkelerde mültecilerin bu mesleklerde çalışmaları sadece yasal sınırlamalarla değil, ilgili mesleğin yapılabilmesi için ihtiyaç duyulan üniversite diploması gibi belgelerin denkliğinin tanınmaması yoluyla da engellenmektedir.²⁶ Bu bilgilere dayalı olarak, profesyonel meslek mensupları arasında niteliklerinden yararlanılamayan Suriyeliler bulunduğu anlaşılmaktadır. Suriyelilerin (genel olarak mültecilerin) mesleki yeterliliklerinin tanınması ve niteliklerine uygun işlerde çalışmak üzere istihdam piyasasına giriş yapmalarının bireysel ve toplumsal faydası daha yüksek olacaktır.

24. Ankete katılan Suriyelilerin %36,8’i, işsiz olduğunu ve iş aradığını belirtmiştir.

Türkiye’deki mevcut çalışma durumu sorusunu “İşsizim ve iş arıyorum” şeklinde yanıtlayan Suriyelilerin %80,5’i Suriye’deyken bir işi olan kişilerden oluşmaktadır. İş arama sürelerine bakıldığında ilden ile ve meslekten mesleğe farklılık göstermekle birlikte ortalamanın 10,8 ay olduğu görülmektedir. Suriyeliler için iş arama süresinin en uzun olduğu şehir Hatay (32 ay), en kısa olduğu şehir ise Konya’dır (2,2 ay). ISCO-08 ana meslek gruplarına göre “2-Profesyonel meslek mensuplarının” iş arama süresi, diğer meslek gruplarına kıyasla daha yüksektir. Örneklendirmek gerekirse hukuk ile ilgili profesyonel meslek mensupları, bazı alanlardaki öğretmenler, psikologlar ankete katıldıkları sırada en az 23 aydır işsiz olduklarını ve iş aradıklarını belirtirken, makine operatörleri, forklift operatörleri, metal kalıpcıların iş aradıkları süre 3 aydan kısadır. “İşsizim ve iş arıyorum” diyen Suriyelilerin %36’sı, eğitim seviyesine, becerilerine uygun bir iş bulamadığı için (beceri uyumsuzluğu nedeniyle) işsiz olduğunu belirtmiştir. Türkçe konuşmadığı için iş bulamadığını düşünenlerin oranı %17,7, genel olarak deneyimleri yeterli olmadığı için işverenlerce tercih edilmediğini düşünenlerin oranı ise %11,7’dir.

²⁴ SETA, ‘Engelleri Aşmak: Türkiye’de Suriyeli Çocukları Okullandırmak’, 2017, <https://setav.org/assets/uploads/2017/11/Engelleri-A%C5%9Fmak-T%C3%BCrkiye%E2%80%99de-Suriyeli-%C3%87ocuklar%C4%B1-Okulla%C5%9Ft%C4%B1rmak.pdf>

²⁵ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2126.pdf>

²⁶ European Commission, ‘Public Employment Services (Pes) Initiatives Around Skills, Competencies and Qualifications of Refugees and Asylum Seekers’, 2017

Tablo 2: İşsizim ve iş arıyorum diyen Suriyelilerin il dağılımı ve iş arama süreleri

İl	"İşsizim ve iş arıyorum" diyenlerin il dağılımı, %	İş aranan süre (ay)
Hatay	7,5	32,2
Mardin	7,1	18,6
Kilis	5,6	16,4
Gaziantep	13,5	14,1
Şanlıurfa	10,2	11,6
Mersin	3,9	8,7
İstanbul	1,7	8,3
Kayseri	11,6	6,5
İzmir	10,3	6,4
Adana	10,3	5,7
Bursa	6,3	5,0
Konya	12	2,2

25. **Ankete katılan Suriyelilere geçim kaynakları sorulduğunda %68'inin ya kendisinin çalıştığı ya da ailesinde (hanesinde) çalışan en az bir kişi olduğu görülmüştür.** Sosyal uyum yardımları²⁷, Suriye'den getirilen birikimler, akraba - komşu yardımları, önceki işlerden kazanılanlar, uluslararası fonlu projeler kapsamında yürütülen mesleki eğitim / Türkçe kurslarına katılımları karşılığında aldıkları cep harçlıkları, Suriyelilerin diğer geçim kaynakları arasındadır. Ankete katılan Suriyelilerin %28,2'si birden fazla geçim kaynağı olduğunu belirtmiştir. Geçimlerini çalışarak sağlayan Suriyelilerin beşte biri aynı zamanda Kızılaykart Sosyal Uyum Yardımı (SUY) Programından yararlandığını da ifade etmiştir. Bu ikisinin aynı anda olabilmesi, ilgili kişilerin kayıt dışı çalıştığını da kanıtlar niteliktedir. Zira kural olarak sosyal uyum yardımlarından yararlanabilmek için kişinin resmi istihdam kaydının olmaması gerekmektedir.²⁸

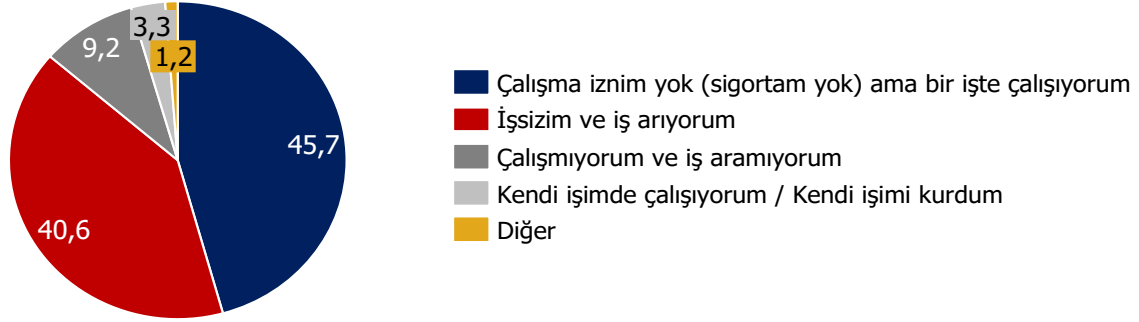
26. **Kızılaykart SUY Programı yararlanıcısı olan Suriyelilere Türkiye'deki mevcut çalışma durumları sorulduğunda, %49'unun çalışma izni olmaksızın bir işte veya kendi işinde çalıştığı görülmektedir.** Yukarıda da atıf yapıldığı üzere, Kızılaykart SUY Programı, kayıtlı istihdamda olmayan ve muhtaç durumda olan Suriyelilerin temel ihtiyaçlarını onurlu bir biçimde karşılamalarını amaçlamaktadır. Muhtaçlık kavramından hareketle programın, hayatını çalışarak idame ettirebilecek kişileri hedeflemediği söylenebilir. Bununla birlikte, İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi'nin (İGAM) araştırmasına göre Suriyeliler kayıtlı istihdamda bile ekonomik ayrımcılığa maruz kaldıklarını ve maaşlarının da bu ayrımcılığa bağlı olarak hanehalkı ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olmadığını belirtmiştir.²⁹ Bundan dolayı koşulları sağlayıp yardımlardan yararlanabilen Suriyelilerin güvencesiz bir şekilde çalışmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

²⁷ Kızılaykart Sosyal Uyum Yardımı (SUY) Programı

²⁸ Sosyal uyum yardımları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. <http://kizilaykart-suy.org/TR/faq1.html> Son erişim tarihi: 24 Ocak 2021

²⁹ İGAM, 'Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki İş Gücü Piyasasına Entegrasyonu: Engeller ve Fırsatlar', 2017, <https://igamder.org/uploads/belgeler/DSP-IGAM-Turkey-Final-Policy-brief-Feb-2019-Tur.pdf>

Şekil 9: Kızılaykart SUY Programından yararlanan Suriyelilerin mevcut çalışma durumu, %

27. **Ankete katılan tüm Suriyelilerin eğitim düzeyi ile karşılaştırıldığında, hem çalışıyorum hem de Kızılaykart'tan yararlanıyorum diyen Suriyelilerin daha düşük bir eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir.** Ankete katılan Suriyelilerin %32,2'si, çalışan ve sosyal uyum yardımı alan Suriyelilerin ise %41,3'ü ilkökul mezunudur. Okuryazar olup bir okul bitirmediğini beyan edenlerin oranı ise anket genelinde %3,4 iken yardım alanlarda %6,7'dir.
28. **ISCO-08 2 basamaklı meslek sınıflandırmasına göre çalışan ve sosyal uyum yardımı alanların %28,1'i "gıda işleme, ağaç işleri, giyim eşyası ve diğer sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar" meslek grubundaki kişilerden oluşmaktadır.** "İnşaat ve ilgili işlerde çalışan sanatkârlar" (%16,1), "metal işleme, makine ve ilgili işlerde çalışan sanatkârlar" (%11,3) öne çıkan diğer meslek gruplarıdır.
29. **Kızılaykart'tan yararlandığını belirten anket katılımcılarının %16,4'ü Adana'da, %16,3'ü Şanlıurfa'da ve %11,7'si Mardin'de ikamet ettiğini belirtmiştir.** Türkiye genelinde³⁰ ise Kızılaykart SUY Programı yararlanıcıların %52,7'si (sırasıyla) Gaziantep, İstanbul, Şanlıurfa, Hatay ve Adana illerinde yaşamaktadır.

4.1.4 İşgücü Piyasasına Uyum Sürecinde Meslek Edindirme Kursları

30. **Meslek edindirme programlarının mültecilerin işgücü piyasasına uyum sağlamasında çok önemli bir rolü vardır.** Özellikle herhangi bir mesleği olmayan ve/ya eğitimini yarıda bırakarak Türkiye'ye gelmek zorunda kalan Suriyelilerin gıda, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçlarını insana yakışır ve sürdürülebilir bir şekilde karşılayabilmeleri için bir meslek edinmeleri, dolayısıyla buna imkân tanıyacak eğitim programlarına erişimlerinin sağlanması çok önemlidir.
31. **Çalışma kapsamında ankete katılan Suriyelilerin %15'i Türkiye'ye geldiklerinden beri en az bir kursa katıldığını belirtmiştir.** Ancak bu kursların içinde meslek edindirme kapsamı dışında kalan dil kursları da yer almaktadır. Dil kursları dışarıda bırakıldığında, bir meslek öğrenme amacıyla kursa katılanların oranı %8'e düşmektedir. Bu

³⁰ Kızılay, <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/ocak-2020-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu-26-02-2020-61633181.pdf>

oran, Suriye'deyken de hayat boyu öğrenme kapsamında meslek edinme kurslarına katıldığını belirten Suriyelilerin oranının (%5,7) üzerindedir. Ancak istihdam piyasasına daha kolay ve kalıcı bir şekilde giriş yapmaları için özellikle mesleği olmayan Suriyeliler ile nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların, meslek edindirme kurslarına daha yüksek bir oranda katılım sağlamaları teşvik edilmelidir.

32. Mesleki eğitim alan Suriyelilerin yaklaşık %30'unun "giyim ve tekstil endüstrisi" ile "güzellik ve saç bakım hizmetleri (kuaförlük)" kurslarına katıldığı görülmektedir. Bakım ve onarım (elektrik, klima, bilgisayar), kaynakçılık, ambalaj ve paketlenme, aşçı çıraklığı, pastacılık gibi kurslar da Suriyelilerin en çok katıldığı diğer kurslar arasında yer almaktadır. Kursların hangi kurumlar tarafından verildiği incelendiğinde ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının mesleki eğitim bileşeni içeren ve genellikle Avrupa Birliği tarafından finanse edilen projelerinin öne çıktığı görülmektedir. Herhangi bir meslek edindirme kursuna katıldığını belirten Suriyelilerin yalnızca %14,4'ü bu kurslar için halk eğitim merkezlerine başvurmuştur.

33. Meslek edindirme kurslarına katılan Suriyelilerin %24,3'ü Şanlıurfa'da, %21,3'ü Gaziantep'te ikamet etmektedir. Bu şehirleri, Hatay (%9,9), Kilis (%8,2) ve Mardin (%7,9) takip etmektedir. En fazla katılımın olduğu ilk 5 şehirde İstanbul ve İzmir gibi metropollerin olmaması dikkat çekmektedir. Ancak yukarıda değinildiği üzere kurslar ağırlıklı olarak Suriyelilere geçim kaynağı yaratılmasını amaçlayan projeler kapsamında verildiğinden ve projelerin uygulama illerinin belirlenmesinde Suriyeli nüfus ve/ya Suriyeli nüfusun ildeki nüfusa oranı gibi kriterler dikkate alındığından; güneydoğu illerinde meslek edindirme kurslarına katılan Suriyelilerin diğer illere kıyasla daha yüksek olması anlaşılabilir bir durumdur. Bunlara ek olarak, bulgular Suriyelilerin eğitim düzeyleri ile meslek edindirme kurslarına katılımı arasında bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Bu kurslara katıldığını belirten Suriyelilerin yalnızca %34,6'sı lise altı eğitime sahiptir. Meslek edindirme kurslarına katılan Suriyelilerin %38'i yükseköğretim ve üstü eğitime sahip olduğunu belirtirken, %27,3'ü ise lise düzeyinde eğitilmiş olduğunu ifade etmiştir. Eğitim seviyesi arttıkça, meslek kurslarına katılımda görülen artış, "göç" literatüründe olduğu kadar "hayat boyu öğrenme" literatüründe de kendine yer bulmuştur.^{31,32} Eğitim ile kurs katılımı arasındaki bu pozitif yönlü ilişki, bahsi geçen kursların dil kursu olması halinde de kendini göstermektedir. Dil kurslarına katılım gösterenlerin %38,2'si yükseköğretim ve üstü, %30,5'i ise lise eğitim düzeyinde olduğunu belirtmiştir.

34. Ev sahibi ülkenin ana dilinde okuduğunu anlama ve konuşabilme yetkinlikleri, mültecilerin iltica ettikleri ülkeye uyum sağlayabilmelerinin merkezinde yer almaktadır. Proje kapsamında yürütülen profillemeye katılan Suriyelilerin %36'sı orta ve ileri düzeyde Türkçe konuşabildiklerini belirtmiştir. Bunların arasında az sayıda ana dil yetkinliğine sahip olan Türkmen Suriyeliler de bulunmaktadır. %43'ü başlangıç seviyesinde Türkçe konuşabildiklerini belirtmiş olsalar da derinlemesine mülakatlar sırasında bu kesimi temsil eden kişilerle yapılan görüşmelerde söz konusu

³¹ EC, 'Impact of ongoing reforms in education and training on the adult learning sector', 2010

https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_9_politikalar/1_9_4_egitim_politikasi/adultreport_en.pdf

³² OECD, 'Indicator A7. To what extent do adults participate equally in education and learning?', 2019

<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/df2ec3d0-en/index.html?itemId=/content/component/df2ec3d0-en>

yetkinliğin konuşulanları kısmen anlamak düzeyinde olduğu görülmüştür. Ankete katılan Suriyelilerin %20'si ise Türkçe bilmediklerini belirtmiştir. Türkçe dilinde konuşma yetkinliğinin yanı sıra okuma-yazma yetkinliği olan Suriyeliler ise ankete katılanların yalnızca %13'üne denk gelmektedir. Orta ve ileri düzeyde Türkçe konuşma yetkinliğine sahip olanlara Türkçeyi nasıl öğrendikleri de sorulmuştur. Ana dil yetkinliğine sahip olanlar (Türkmenler, aile ortamında öğrenenler) dışarıda bırakıldığında yanıt verenlerin %54'ünün iş hayatında, %23'ünün günlük hayatta kendi başına (TV ve sosyal medya aracılığıyla) konuşma yetkinliği kazandığı görülmektedir. Dil kursu sayesinde Türkçeyi öğrendiğini belirtenlerin oranı ise %20'dir.

35. Ankete katılan Suriyelilerin büyük bir kısmının çok temel düzeyde de olsa Türkçe konuşabildiğini beyan etmiş olması, Türkçe dil kurslarına katılımın (%7,4) düşük olmasının nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte ilerleyen bölümde daha detaylı ele alınacağı üzere dil bariyerinin Suriyelilerin Türkiye'de günlük hayatta ve çalışma hayatında karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri olması, başlangıç seviyesinde Türkçe konuşabilmenin kişinin niteliklerine uygun iş bulmasından, gündelik hayattaki işlerini yardım almaksızın halletmeye kadar pek çok hususta yeterli olmadığını göstermektedir. Saha çalışmaları sırasında yapılan derinlemesine mülakatlar ise Arapça konuşabilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sayıca fazla olduğu (Hatay, Mardin gibi) illerde veya Suriyeli nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu (Kilis gibi) illerde yaşayan Suriyelilerin Türkçe öğrenme motivasyonlarının daha düşük olduğunu göstermiştir.

36. En az bir meslek edindirme kursuna katıldığını belirten Suriyelilerin %58,8'i, katıldıkları kurslar sayesinde öğrendikleri mesleği icra edebilecek yetkinliği kazandığını belirtmiştir.

%41,2'sinin katıldıkları kurslara yönelik değerlendirmesi ise aldıkları eğitimin kendilerini bir mesleği icra edebilir hale getirmediği yönündedir. Kurslar sayesinde bir mesleği icra edebileceğini düşünenlerin %38,6'sı kadınlardan, %61,4'ü ise erkeklerden oluşmaktadır. Mesleği icra edebileceğini düşünen erkeklerin en çok gittiği kurslar arasında öne çıkanlar "Bakım ve onarım (elektrik, klima, bilgisayar)", "Giyim ve tekstil endüstrisi", "Kaynakçılık" kurslarıdır. Mesleği icra edebileceğini düşünen kadınların en çok gittiği kurslar ise "Güzellik ve saç bakım hizmetleri (Kuaförlük)", "Giyim ve tekstil endüstrisi", "Terzi" ile "biçki-dikiş, nakış" kurslarıdır. Dil kurslarına katılan Suriyelilerin Türkçe öğretimine yönelik genel değerlendirmeleri ise meslek edindirme kurslarına kıyasla dil kurslarının daha az yetkinlik kazandırdığı yönündedir.

4.1.5 Suriyelilerin İşgücü Piyasasında ve Günlük Hayatta Karşılaştıkları Zorluklar

37. Zorunlu olarak göç etmiş kişilerin, yerleştikleri veya sığındıkları ülkenin kültürel ve ekonomik yapısına sorunsuz bir şekilde uyum sağlayabilmeleri, ev sahibi toplum, mülteciler, karar alıcılar, ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri gibi pek çok aktörün birlikte ve ortak bir amaçla hareket etmesini gerektirmektedir.

Bu ortak amaç, yerel toplum ile yeni gelenlerin birlikte ama farklılıklarını kabul ederek, karşılıklı saygı ve hoşgörü çerçevesinde, huzur içinde yaşamasının sağlanması olmalıdır. Türkiye, kültürel ve dinsel yakınlığın da etkisiyle Suriyelilerin Türkiye'ye kitlesel olarak gelmeye başladığı ilk yıllarda ensar – muhacir

kavramına sıklıkla başvurmuş ve Suriyelilere karşı "misafirperver" bir yaklaşım sergilemiştir. Bununla birlikte karar alıcıların söylemlerinde ilk zamanlardan bu yana Suriyelilerin geçiciliğine vurgu yapması ve mültecileri "misafir" olarak tanımlamasının, Suriyeliler ve yerel toplumun bireyleri açısından bir aidiyet sorununa neden olduğu söylenebilir.

38. **Düşük ücretle çalışmak, Suriyelilerin çalışma hayatında karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir.** Proje kapsamında yapılan görüşmelerde Suriyelilere Türkiye'ye geldiklerinden bu yana gerek çalışma hayatında gerekse günlük hayatta karşılaştıkları zorluklar sorulmuş, sosyokültürel ve ekonomik hayata ne ölçüde uyum sağlayabildikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre, "düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmak", anketin uygulandığı 12 ilin genelinde Suriyeliler tarafından en çok dile getirilen sorun olmuştur. Ankete katılanların %41,3'ü düşük ücretle çalışmanın, Türkiye'de karşılaştıkları zorluklardan biri olduğunu belirtmiştir. Düşük ücret sorunu, yine sıklıkla dile getirilen "kayıt dışı / güvencesiz çalışmak" ve "ağır işlerde çalışmak" sorunları ile birlikte değerlendirildiğinde, Suriyelilerin Türkiye'de çalışma koşullarına dair yaşadığı zorlukların günlük hayatta karşılaştıklarından daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 10: Suriyelilerin Karşılaştığı Zorluklar, %

39. **Karşılaşılan zorlukların il bazlı dağılımı incelendiğinde tüm illerde "düşük ücret ile çalışmanın" mutlaka ifade edilen ilk üç zorluktan biri olduğu görülmektedir.** "Kayıt dışı / sosyal güvencesiz çalışmak" ve "dil bariyeri nedeniyle iş bulamamak / günlük işlerini halledememek / sosyalleşememek", illerin çoğunda en çok karşılaşılan ilk üç zorluktan diğer ikisidir. Bununla birlikte Gaziantep ve Adana'da "düşük ücretle çalışmak zorunda kaldım" diyenlerin diğer illere kıyasla daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Tablo 3, dil bariyerinin Şanlıurfa ve Adana'da, kayıt dışı / sosyal güvencesiz olarak çalışmanın ise İzmir ve Adana'da diğer illere kıyasla daha çok karşılaşılan bir sorun olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Suriyelilerin Karşılaştığı Zorlukların İl Bazlı Karşılaştırması, %

	Adana	Bursa	Gaziantep	Hatay	İstanbul	İzmir	Kayseri	Kilis	Konya	Mardin	Mersin	Şanlıurfa
Herhangi bir sorunla karşılaşmadım*	0,9	0,9	19,3	16,8	5,1	1,1	9,5	11,9	14,8	11,7	4,2	3,8
Dil bariyeri nedeniyle günlük işlerimi halledemedim	18,7	13,7	6,6	1,6	8,2	13,9	2,3	3,8	3,5	0,9	7,8	19,1
Hastane, okul vb. yerlerde ilgisizlik/kötü muamele ile karşılaştım	19,4	13,1	0,8	1,0	7,5	15,9	2,9	1,8	26,4	0,8	7,1	3,2
Ağır işlerde çalışmak zorunda kaldım	20,4	7,3	3,4	0,9	2,4	16,4	20,8	9,3	0,6	0,6	11,6	6,1
Düşük ücretlerle çalışmak zorunda kaldım	16,8	8,9	18,3	3,0	8,5	12,2	10,7	4,7	2,4	1,1	8,1	5,3
Becerilerime / deneyimlerime uygun işlerde çalışmadım	28,9	3,0	0,6	0,5	13,3	11,1	11,3	0,1	0,3	1,4	21,5	7,8
Toplumsal dışlanmaya maruz kaldım	31,2	17,9	1,3	2,8	1,5	16,5	4,4	0,5	6,4	1,1	13,1	3,3
Kayıt dışı çalışmaya zorlanmak / sosyal güvence eksikliği	18,3	13,2	0,2	0,1	7,5	21,2	14,3	4,5	1,3	6,0	10,3	2,9
Kimlik işlemleriyle ilgili süreçlerde aksaklıklar yaşadım	28,2	10,6	4,4	5,3	0,9	26,8	2,7	0,3	8,3	2,0	10,3	0,3
İş yerinde kötü muamele (taciz, ayrımcılık vb.) ile karşılaştım	2,7	14,8	23,4	0,0	4,0	36,8	13,1	1,0	0,1	2,6	0,3	1,3
Nasıl iş başvurusu yapmam gerektiğini bilmiyorum	23,4	20,1	1,3	0,1	0,8	37,1	12,4	0,2	0,2	1,7	2,0	0,5
İŞKUR'dan nasıl yararlanacağımı bilmiyorum	22,7	15,1	2,6	0,2	9,8	14,3	1,6	0,1	11,8	0,4	15,8	5,6
İş başvurularıma olumlu yanıt alamadım	3,3	19,1	39,3	1,3	5,0	8,2	6,4	3,8	0,1	2,1	7,3	4,1
Geçici koruma statüsünde olmak başka illerde iş aramamı engelledi	45,5	0,5	1,8	0,3	13,3	11,1	0,0	16,7	0,2	1,3	4,5	4,8
Mevzuata ilişkin bilgi eksikliği	33,6	8,1	0,3	0,0	21,1	1,5	6,1	0,0	0,2	12,6	16,4	0,1

*"Herhangi bir sorunla karşılaşmadım" yanıtını veren bir kişiye diğer seçenekler sorulmamıştır. Bunun dışındaki önermeler için geçerli olmak üzere ankete katılanlar birden çok yanıt verebilmiştir. Tabloda renklendirme kırmızıdan yeşile doğru değiştiğince ilin ilgili önermedeki durumu iyileşmektedir. "Herhangi bir sorunla karşılaşmadım" önermesinde yüzde değerler küçüldükçe yeşilden kırmızıya geçiş olmuştur. Çünkü bu önermede yüzde değerlerin küçülmesi, sorun bildiren kişi sayısının artması anlamına gelmektedir. Diğer önermelerde yüzde değer küçüldükçe yeşilden kırmızıya geçiş / durumda iyileşme söz konusudur.

40. **Adana'nın Suriyelilerin günlük hayata ve çalışma hayatına uyumu bakımından diğer illerin oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir.** Kayıtları Adana'da bulunan Suriyeliler, neredeyse tüm önermelerde diğer illerdeki Suriyelilere kıyasla daha yüksek bir oranda sorun yaşadığını belirtmiştir. Kentte, herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirten Suriyelilerin oranı yalnızca binde 9'dur. Ankete katılanların değerlendirmelerine göre Adana'daki Suriyeliler bir yandan toplumsal dışlanmayı diğer illere kıyasla daha yoğun bir şekilde yaşarken, bir yandan da niteliklerine uygun işler bulamayıp buldukları işlerde hayatlarını idame ettirmek öncelikli ihtiyacı nedeniyle kendilerine sunulan koşullara razı olmak zorunda kalmaktadır. Bu verilerden yola çıkarak Adana'da yaşayan Suriyelilerin başka illerde iş arama arzusunun daha yüksek olmasının da şaşırtıcı bir sonuç olmadığı söylenebilir. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yasal olarak sadece kayıtlı oldukları illerde çalışabilmesi, Adana'daki Suriyeliler için diğer illerdekilere kıyasla daha büyük bir zorluk yaratmış gibi görünmektedir.

41. **Herhangi bir sorunla karşılaşmadım diyenlerin oranı tüm iller genelinde %30,2 olup bu kişilerin yaklaşık üçte ikisi Türkçe konuşabildiğini beyan etmiştir.** İl bazlı değerlendirme yapıldığında ise herhangi bir sorun yaşamayanların oranının Gaziantep (%19,3) ve Hatay'da (%16,8) diğer illere kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Hatay'da, genel olarak günlük hayatta ve çalışma hayatında zorlukla karşılaştığını beyan eden kişi sayısının diğer illere kıyasla daha az olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 4: Suriyelilerin En Çok Karşılaştığı İlk Üç Zorluk, İl Bazlı Değerlendirme

İl / Karşılaşılan Zorluk (ilk 3)	#1	#2	#3
Adana	Düşük ücret	Dil bariyeri	Kayıt dışı / güvencesiz çalışma
Bursa	Dil bariyeri	Kayıt dışı / güvencesiz çalışma	Düşük ücret
Gaziantep	Düşük ücret	Dil bariyeri	İş başvurularına ret
Hatay	Düşük ücret	Dil bariyeri	İş yerinde kötü muamele
İstanbul	Düşük ücret	Dil bariyeri	Kayıt dışı / güvencesiz çalışma
İzmir	Kayıt dışı / güvencesiz çalışma	İŞKUR'a ilişkin bilgi eksikliği	Düşük ücret
Kayseri	Düşük ücret	Kayıt dışı / güvencesiz çalışma	Ağır işlerde çalışma
Kilis	Düşük ücret	Ağır işlerde çalışma	Kayıt dışı / güvencesiz çalışma
Konya	İlgisiz/kötü muamele (hastane, okul vb)	Dil bariyeri	Düşük ücret
Mardin	Kayıt dışı / güvencesiz çalışma	Mevzuata ilişkin bilgi eksikliği	Düşük ücret
Mersin	Düşük ücret	Kayıt dışı / güvencesiz çalışma	Dil bariyeri
Şanlıurfa	Dil bariyeri	Düşük ücret	Ağır işlerde çalışma

Not: Tablodaki önermeler kısaltılmıştır. Uzun versiyonları için Tablo 3 incelenebilir.

42. **Eğitim düzeyi azaldıkça, kötü çalışma şartlarına maruz kaldığını belirten Suriyeli sayısı artmaktadır.** Düşük ücret, ağır işlerde çalışma, kayıt dışı / güvencesiz çalışma önermelerinin birlikte "kötü çalışma şartlarını" teşkil ettiği kabul edilerek bir değerlendirme yapıldığında, kötü çalışma şartlarına maruz kaldım diyenlerin çoğunun (%69,2) ortaokul ve altı eğitime düzeyine sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu kişilerin %17,7'si lise,

%13,1'i ise yüksekokul ve üstü eğitim düzeyine sahiptir. Düşük eğitim düzeyine sahip kişilerin genellikle daha düşük nitelik gerektiren / nitelik gerektirmeyen ve ağır olması muhtemel işlerde çalışmaya razı olmak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Kötü çalışma şartlarına maruz kaldım diyenlerin mesleklerine (ISCO-08 2 basamaklı sınıflandırmaya göre) bakıldığında, "Gıda işleme, ağaç işleri, giyim eşyası ve diğer sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar" (%20,9) ve "İnşaat ve ilgili işlerde çalışan sanatkârlar (elektrikçiler hariç)" (%15,4) gibi ağır iş yapılmasını gerektiren mesleklerin öne çıktığı görülmektedir.

43. Türkiye’de en az bir kez çalışma deneyimi olmuş Suriyeliler arasında “düşük ücret”, “ağır işlerde çalışma” veya “kayıt dışı / güvencesiz çalışma” önermelerinden en az biriyle karşılaştığını belirtenlere eğitim düzeylerine göre bakıldığında, eğitim seviyesi arttıkça zorluk yaşadığını beyan edenlerin oranının azaldığı görülmektedir. Okur-yazar değilim diyenlerin %52,5’i ve okur-yazarım ancak bir okul bitirmedim diyenlerin %51,1’i, bu üç önermeden en az biriyle çalışma hayatında karşılaştığını belirtmiştir. Bu oranın en yüksek olduğu grup, %95,6 ile ilkökul mezunları olurken, aynı oran ortaokul mezunu olanlarda %49,4’e, lise mezunlarında %45’e, yüksekokul ve üstü eğitim düzeyine sahip olanlarda ise %41,1’e gerilemektedir.

44. Profilleme çalışmasına katılan Suriyelilere Türkiye’de karşılaştıkları zorlukların ardından Türkiye’de kalmayı düşünüp düşünmedikleri sorulmuş ve %79’unun Suriye’ye dönmeye sıcak bakmadığı görülmüştür. Geri dönme eğiliminin düşük olması yalnızca Suriye’deki krizin hala devam etmesi ve daha ne kadar devam edeceğinin belirsiz olmasıyla değil, aynı zamanda aradan geçen bunca zamanda Suriyelilerin Türkiye’de kendilerine yeni bir hayat kurmak için çaba harcamış olmasıyla da ilgilidir. Nihai olarak Türkiye’de istihdam piyasasında kendine bir yer bulmuş, kendi işini kurmuş, eğitim almış, mülk edinmiş, çocuklarını Türkiye’de dünyaya getirmiş ve belki de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuş kişilerin tekrar Suriye’ye dönmelerini beklemek ve mültecilere dair politikaları bu beklenti üzerine inşa etmek gerçekçi görünmemektedir. Keza, 2017 yılında yapılan bir araştırmaya³³ göre, Suriyeli mültecilerin yüzde %61’i ancak savaş sona erdiğinde ve Suriye’deki rejim değiştiğinde ülkelerine döneceğini belirtirken, %16’sı ise geri dönmeyi hiç düşünmediklerini söylemiştir. Aynı araştırma 2019 yılında tekrar edilmiş ve bu kez, Suriye’ye hiç dönmek istemeyenlerin oranının %16’dan %50'lere kadar yükseldiği görülmüştür.³⁴ Mahir Eller Projesi kapsamında yapılan anket, Türkiye’de kalmayı düşündüğünü belirtenlerin %58,4’ünün Suriye’deki savaşın kısa sürede biteceğini düşünmediklerini ve %24,1’inin de savaş bitse bile ülkenin yeniden inşa sürecinin uzun yıllar alacağını düşündüğünü göstermiştir. Türkiye’de kalmak istediğini belirtenlerin %58,7’sinin 15-34 yaş aralığında olmasının da bu kişilerin Suriye’ye dönme eğilimlerinin düşük olmasında belirleyici olduğu tahmin edilmektedir.

45. “Türkiye’de kalmayı düşünüyor musunuz” sorusunu “hayır” şeklinde yanıtlayan %19,4’lük kesimin temel motivasyonu kendilerini ait hissettikleri yere, Suriye’ye dönme arzudur. Türkiye’de kalmak istemediğini belirtenlerin %80’i bu

³³ Erdoğan, Murat., 'Suriyeliler Barometresi', 2017,

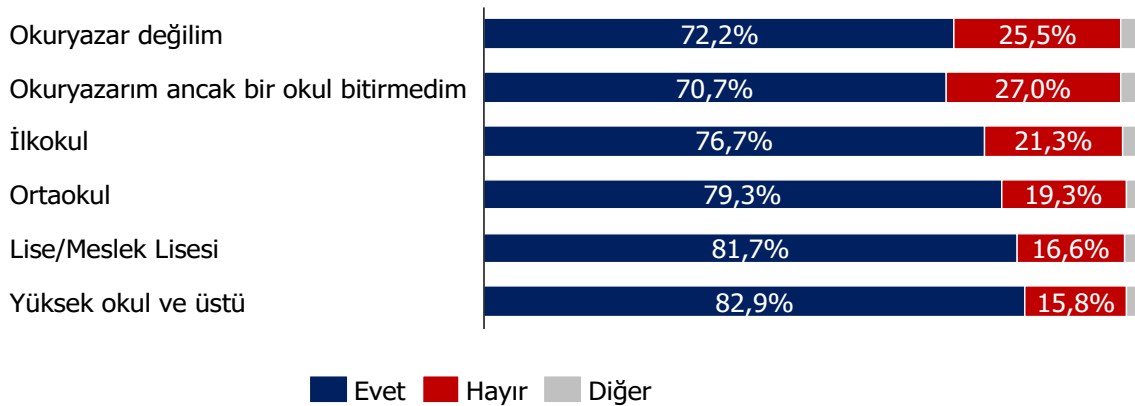
<https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2016/06/suriyeliler-barometresi-yc3b6netici-c3b6zeti.pdf>

³⁴ Independent Türkçe, Suriyeliler Barometresi 2019: "Türkiye'den kesinlikle gitmem" diyenlerin oranı yüzde 50'ye çıktı, 2019 <http://www.indyturkish.com/node/105346/haber/suriyeliler-barometresi-2019-%E2%80%9Cden-kesinlikle-gitmeme%E2%80%9D-diyenlerin-oran%C4%B1>

durumu, "Suriye benim vatanım" ifadesiyle desteklemiştir. Türkiye'den ayrılmak isteyenlerin %12'sinin Suriye'ye de dönmek istemediği, iş, eğitim veya sağlık gibi nedenlerle üçüncü bir ülkeye gitmek istedikleri görülmüştür. Aynı soruyu net bir şekilde evet veya hayır olarak yanıtlayamayan ve "diğer" yanıtını veren %1,7'lik kesimin büyük çoğunluğu Suriye'ye dönmelerinin savaşın akıbetine bağlı olduğunu belirtmiş, bir kısmı da "vatandaşlık alırsam Türkiye'de kalırım" şeklinde yanıt vermiştir.

46. **"Türkiye'de kalmayı düşünüyor musunuz?" sorusuna verilen yanıtların, Suriyelilerin geldikleri şehirlere göre nasıl değiştiği incelenmiş; Suriye'ye dönme arzusunun İdlib'ten gelenlerde, Türkiye'de kalma isteğinin ise Deyrizor'dan gelenlerde diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür.** Deyrizor'dan gelenlerin %85,9'u, İdlib'ten gelenlerin ise %66,8'i Türkiye'de kalmayı düşündüğünü belirtmiştir. Eğitim seviyesi arttıkça ev sahibi ülkede karşılaşılan zorlukların azaldığı ve yerel topluma daha kolay uyum sağlanabildiği dikkate alındığında; Deyrizor'dan gelenler arasında lise ve üstü eğitim seviyesinde olanların oranının diğer illere kıyasla daha yüksek olmasının, bu ilden gelenlerin Türkiye'de kalma eğiliminin daha yüksek olması sonucunu doğurmuş olabileceği düşünülmektedir.
47. **Suriyelilerin eğitim seviyesi arttıkça Suriye'ye dönme eğilimlerinin azaldığı görülmektedir.** Genel olarak Türkiye'de kalmayı düşündüğünü belirtenlerin oranı yüksek olduğu için eğitim seviyesine göre bu eğilimin belirgin bir şekilde değişmesi beklenmese de, okuryazar olmayanlarla yüksek okul ve üstü seviyede eğitime sahip olanların Suriye'ye dönme eğilimi arasında önemli bir fark olduğu dikkat çekmektedir. Okuryazar olmayan ve okuryazar olsa da bir okul bitirmemiş olanların dörtte birinden fazlası Türkiye'de kalmayı düşünmediklerini belirtirken, yüksek okul ve üstü eğitim seviyesinde olanlarda bu oran %15,8'e gerilemektedir. Yüksek okul ve üstü eğitime sahip olup Türkiye'de kalmayı düşündüğünü belirtenlerin %32,3'ü eğitim, sağlık veya hukuk ile ilgili profesyonel meslek mensuplarıdır. Bu kişilerin, becerilerine ve eğitimlerine uygun işlerde çalışmalarını sağlayacak şekilde istihdam piyasasına kazandırılması ve buna yönelik politikaların tasarlanması hem kısa hem uzun vadede Türkiye ekonomisi için daha faydalı olacaktır.

Şekil 11: Eğitim durumuna göre Türkiye'de kalma eğilimi, %

48. **Genellikle Suriye'deki savaş halinin devam etmesi nedeniyle Türkiye'de kalmayı düşündüğünü belirten Suriyeliler için Türkiye'deki mevcut çalışma koşullarının da önemli bir belirleyici faktör olduğu göz ardı edilmemelidir.** İşsizlik, Suriyelilerin

Türkiye’de kalma isteğini olumsuz etkilemektedir. Türkiye’de kalmayı düşünmediğini belirtenlerin arasında “İşsizim ve iş arıyorum” diyenlerin oranı %43,5 iken bu oran Türkiye’de kalmayı düşündüğünü belirten Suriyelilerde %35,2’dir. Ancak işsizlik durumunun Türkiye’de kalma isteğine olumsuz etkisinin, “çalışmıyorum ve iş aramıyorum” diyenler için geçerli olmadığı görülmektedir. Bunun temel nedeninin, bu kişilerin nerdeyse %33’ünün Kızılaykart’tan yararlanması ve geri kalanlarının ise ya ailesi ya da birikimleri yoluyla geçimini sağlamasına bağlı olarak temel ihtiyaçlarını bir biçimde giderebilmesi olduğu düşünülmektedir. İşgücüne dâhil olmak, mültecilerin giriş yaptıkları ülkeye uyum sürecinin önemli bir parçasıdır ve bu hususta başarılı olunamadığı takdirde mültecilerin topluma uyum sürecinin ve kendi kendilerine yetebilme yetilerinin negatif etkilenebileceğini gösteren çalışmalar mevcuttur.³⁵ Mültecilerin istihdam piyasasına girişlerinin gecikmesi durumunda bu grupların ev sahibi ülke dilini öğrenmeleri için motivasyonlarının azaldığı ve bu durumun da kamu bütçeleri üzerinde daha da büyük baskı yarattığı görülmektedir. İsveç³⁶ ve Almanya³⁷ gibi gelişmiş ülkelerde mültecilerin ekonomik ve sosyal entegrasyonunun ilk ayağında, bu kişilerin istihdam piyasasına girişlerinin kolaylaştırılmasına öncelik verilmiştir. İsveç’te mülteciler ülkeye giriş yaptıkları gün istihdam piyasasına giriş hakkı kazanırken, Almanya’da mültecilerin problemsiz bir şekilde işgücüne katılabilmesi için öncelikle zorunlu bir dil ve mesleki eğitim modülüne tabi tutulması kural olarak tanımlanmıştır.

4.2 Türk Vatandaşlarının Mevcut Durumu: Suriyelilerle Karşılaştırmalı Analizler

49. **Mahir Eller Projesi’nin, “mesleki belgelendirme aracılığıyla istihdam edilebilirliğin artırılması” şeklinde özetlenebilecek nihai amacından hareketle, Türk vatandaşları anketleri ağırlıklı olarak belgelendirilebilir bir mesleği olan kişilere veya bu kişileri istihdam eden firmalar aracılığıyla projeye yönlendirilen kişilere uygulanmıştır.** Bu bağlamda, projenin hedef kitlesine uygun profildeki kişilere anket uygulanmış olduğu için, izleyen bölümlerde yapılacak analizlerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının tamamını temsil etmediğine dikkat edilmelidir. İşgücü piyasasında mültecilerden kaynaklanan rekabet genellikle nitelik gerektirmeyen veya düşük/orta seviyede nitelik gerektiren işlerde yoğunlaşmaktadır. Proje kapsamında hem Suriyeli hem de Türk vatandaşı anketlerinde bu kesimdeki kişilerin daha yüksek bir oranda temsil edildiği göz önünde bulundurulduğunda, bu bölümde yer verilecek analizlerin ev sahibi toplum ve mülteciler arasında ekonomik kaygılardan kaynaklı bir hoşgörüsüzlük / uyumsuzluk olup olmadığına ilişkin gerçekçi bir görünüm sergilediği düşünülmektedir.

4.2.1 Betimsel İstatistikler

50. **Türk vatandaşları anketlerinin beşte biri (%20,8), Suriyeli anketlerinin de yoğunlaştığı Gaziantep ilinde uygulanmıştır.** Türk vatandaşları anketlerinin %79,5’i,

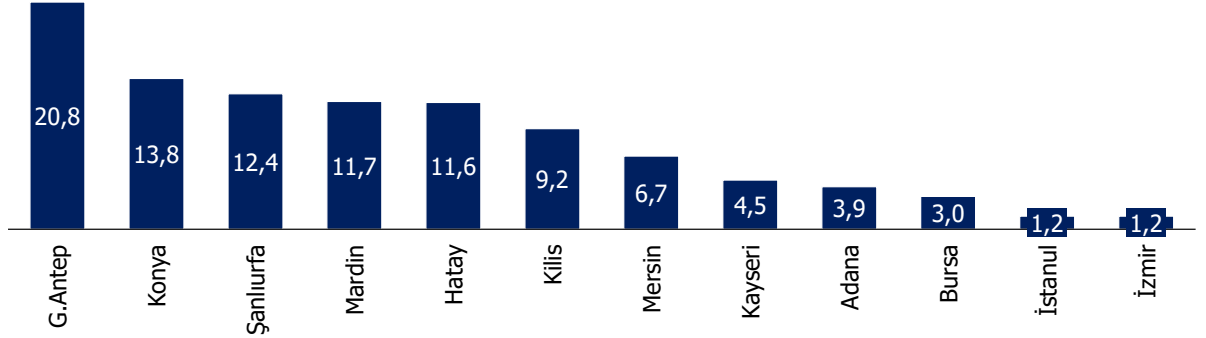
³⁵ ICF, ‘Peer Review on ‘Integration of Refugees into the Labour Market’, 2018, European Commission, <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=18855&langId=en>

³⁶ European Commission, ‘Labour market integration of asylum seekers and refugees: Sweden’, 2016 <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=15925&langId=en>

³⁷ OECD, ‘Labour Market Integration of Refugees in Germany’, 2016, <https://www.oecd.org/els/mig/Finding-their-Way-Germany.pdf>

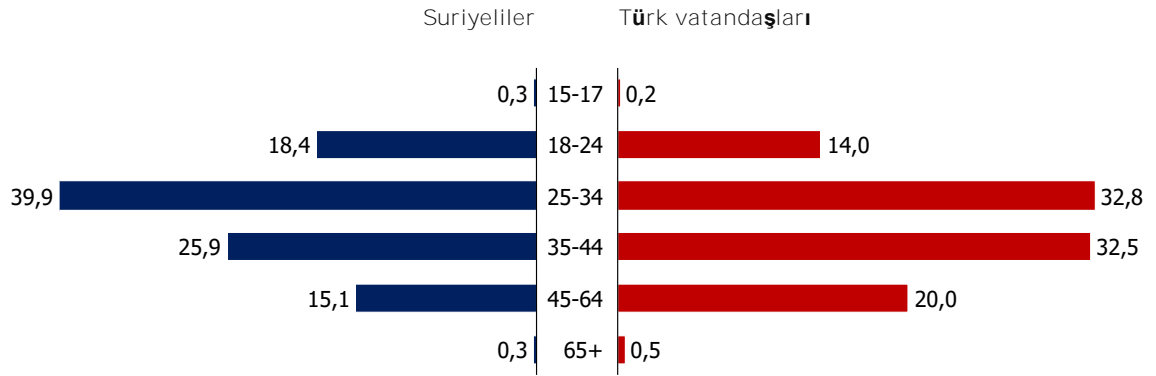
Suriyeli anketlerinin %53,6'sının uygulandığı 6 ilde gerçekleştirilmiştir. Bu iller, Gaziantep, Konya, Şanlıurfa, Mardin, Hatay ve Kilis'tir.

Şekil 12: Türk vatandaşlarına uygulanan anketlerin illere göre dağılımı

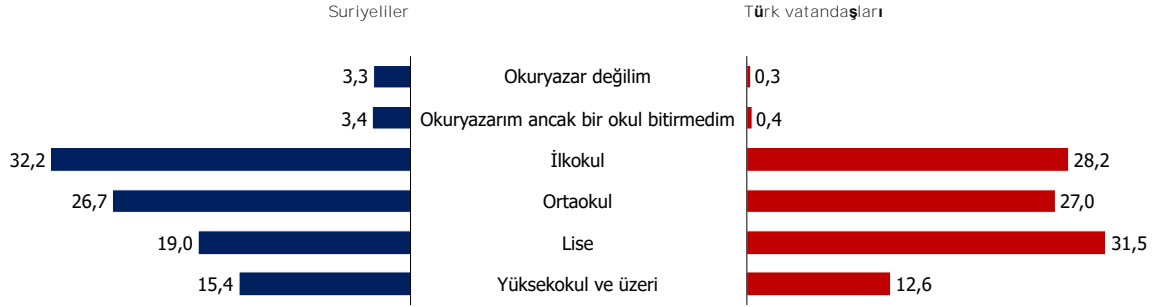
51. **Suriyeli anketlerinde olduğu gibi profillemeye çalışmasına katılan Türk vatandaşları da çoğunlukla genç, lise ve altı seviyede eğitime sahip olan erkeklerden oluşmaktadır.** Ankete katılanların %87,8'i erkek, %12,2'si kadındır. Katılımcıların %65,3'ü 25-44 yaş grubundadır. 45-64 yaş grubunun oranı Türk vatandaşlarında, Suriyelilere kıyasla; 18-24 yaş grubunun oranı ise Suriyelilerde Türk vatandaşlarına kıyasla daha yüksektir.

Şekil 13: Ankete katılan Türk vatandaşlarının yaş gruplarına göre dağılımı (Suriyeliler ile karşılaştırmalı gösterim)

52. **Ankete katılanların %87,4'ü lise ve altı düzeyde eğitime sahiptir.** Benzer bir durum Suriyelilerde de geçerli olmakla birlikte, Türk vatandaşlarında okuryazar olmayan veya okuryazar olsa da okul bitirmeyenlerin oranı oldukça sınırlıdır. Bunun aksine Türk vatandaşlarında lise mezunu olanların oranı, Suriyelilere kıyasla belirgin bir şekilde yüksektir.

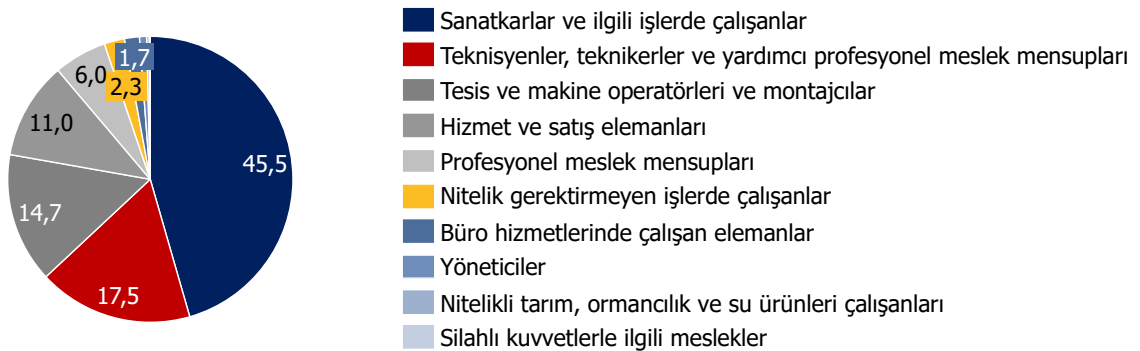
Şekil 14: Ankete katılan Türk vatandaşlarının eğitim seviyelerine göre dağılımı (Suriyeliler ile karşılaştırmalı gösterim)

4.2.2 Türk vatandaşlarının İşgücü Piyasasındaki Mevcut Durumu: Meslekleri, Geçim Kaynakları ve Çalışma Durumlarına İlişkin Analizler

53. Ankete katılan Türk vatandaşlarının %97,8'i bir mesleği olduğunu ve bu kişilerin %45,5'i de mesleklerinde 10 yıl ve üzeri deneyime sahip olduklarını beyan etmiştir. ISCO-08 tek basamaklı meslek sınıflamasına göre ankete katılanların %45,5'i "sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar" ana grubu altındaki mesleklere sahiptir. Veriler ISCO-08 alt meslek gruplarına göre incelendiğinde "değer ve hasar tespit eksperleri" ile "kaynakçılar ve oksijen gaz alevli kesimcilerin" öne çıktığı görülmektedir. Ahşap mobilya imalatçıları, kuaförler, ticari satış temsilcileri, su ve elektrik tesisatçıları öne çıkan diğer alt mesleklerdendir. Suriyelilerden farklı olarak Türk vatandaşlarında ilk 15'te yer alan meslek gruplarında "değer ve hasar tespit eksperleri" ile "ticari satış temsilcileri"nin yer alması dikkat çekmektedir. Bu meslek gruplarındaki kişiler ağırlıklı olarak motorlu kara taşıtlarının alım satım işleriyle uğraşmaktadır. Tablo 5'te yer alan ve mavi ile vurgulanmış meslek grupları ise hem Türk vatandaşları hem Suriyelilerin meslek dağılımında ilk 15'in içinde yer almaktadır.

Şekil 15: Ana meslek gruplarına göre Türk vatandaşlarının dağılımı, %

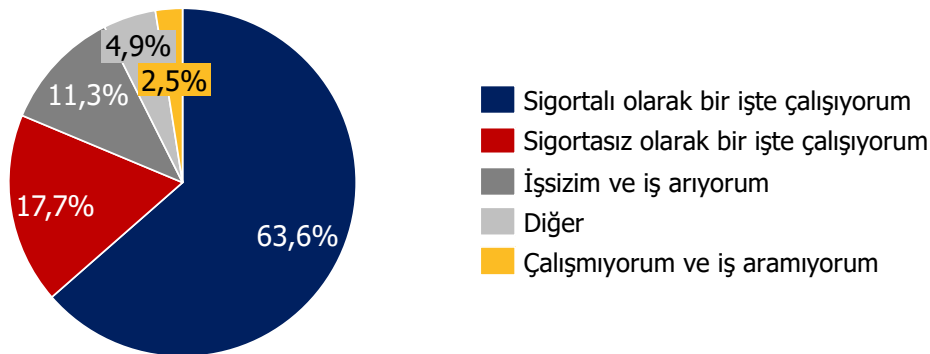
Tablo 5: Alt meslek gruplarına göre Türk vatandaşlarının dağılımı, %

ISCO-08 3 basamaklı mesleklere göre ilk 15	%	ISCO-08 4 basamaklı mesleklere göre ilk 15	%
Metal kalıplar ve kaynaklar ve ilgili işlerde çalışanlar	7.8	Değer ve hasar tespit uzmanları	5.5
Finans ve matematiksel işler ile ilgili yardımcı profesyonel meslek mensupları	5.5	Kaynaklar ve oksijen-gaz alevli kesimciler	5.3
Elektrikli ekipman kurulumcuları ve tamircileri	5.5	Metal işleme takım tezgahı kurucuları ve operatörleri	4.3
Makine bakım ve onarım işlerinde çalışanlar	5.0	Ahşap mobilya imalatçıları ve ilgili işlerde çalışanlar	4.2
Demirciler, alet yapımcıları ve ilgili işlerde çalışanlar	4.7	Ticari satış temsilcileri	4.0
İnşaatı tamamlayıcı işler ve ilgili işlerde çalışan sanatkarlar	4.7	Kuaförler	3.7
Tekstil, kürk ve deri ürünleri makine operatörleri	4.7	Elyaf hazırlama, bükme ve sarma makineleri operatörleri	3.6
Fizik ve mühendislik bilimleri teknisyenleri	4.4	Elektrik mekanikeri ve montajcıları	3.4
Ağaç işleyiciler, ahşap mobilya imalatçıları ve ilgili işlerde çalışanlar	4.3	Su ve boru tesisatçıları	3.0
Satış ve satın alma temsilcileri ve araçları (brokerler)	4.2	Motorlu taşıt bakım ve onarım işlerinde çalışanlar	2.9
Kuaförler, güzellik uzmanları ve ilgili çalışanlar	4.0	Otomobil, taxi ve kamyonet sürücüler	2.9
Tekstil ve giyim eşyası ile ilgili işlerde çalışanlar	3.8	Beton dökme, beton perdelama ve ilgili işlerde çalışanlar	2.7
Kaba inşaat ve ilgili işlerde çalışan sanatkarlar	3.5	Plastik ürünleri makine operatörleri	2.5
Otomobil, kamyonet ve motosiklet sürücüler	2.9	Makine mühendisliği teknisyenleri	2.3
Kauçuk, plastik ve kağıt ürünleri makine operatörleri	2.6	Bina ve ilgili elektrik tesisatçıları	2.1

Not: 4 basamaklı mesleklerde gri ile vurgulanmış olanlar Suriyelilerin meslek dağılımında da ilk 15'te yer almaktadır.

54. Ankete katılan Türk vatandaşlarının %80'den fazlası, çoğu kayıtlı istihdamda olmak üzere, geçimini çalışarak sağladığını belirtmiştir. Çalışıyorum diyenlerin dörtte birinden azı (bu oran Suriyelilerde onda dokuz idi) kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Her ne kadar Suriyelilerin kayıt dışılık oranıyla kıyaslanabilecek seviyede olmasa da kayıt dışılığın Türkiye ekonomisinin Suriyelilerden önce de var olan bir problemi olduğu bir kez daha vurgulanmalıdır.

55. Anketlerin hedef kitlesinde meslek lisesi son sınıf öğrencilerinin de bulunmasına paralel olarak "Çalışmıyorum ve iş arıyorum" diyen Türk vatandaşlarının yarısından fazlasının gerekçesi eğitimlerine devam etmeleridir. Öne çıkan diğer nedenler ise Suriyelilerinkine benzer şekilde, "Hamileyim / yeni doğum yaptım / çocuklarım henüz çok küçük, onlara bakmam gerekiyor", "İhtiyaç duymuyorum (çünkü birikimim var / eşim veya ailemin geliri yeterli)" ve "Eğitim seviyem / sahip olduğum beceri veya deneyim yeterli olmadığı için iş bulamıyorum (İşverenler tarafından tercih edilmiyorum)" olmuştur.

Şekil 16: Türkiye'deki mevcut çalışma durumlarına göre Türk vatandaşları³⁸, %

56. Ankete katılan Türk vatandaşları, Suriyelilere kıyasla becerilerine ve geçmiş iş deneyimlerine daha uygun işlerde istihdam edilmektedir. Türklerin %75,8'i, önceki

³⁸ Diğer kategorisinde meslek lisesi son sınıf öğrencileri / mezunları yer almaktadır.

bölmelerde değinildiği üzere, Suriyelilerin ise %67,8'inin mevcut işleri geçmiş iş deneyimleri ile uyumludur.

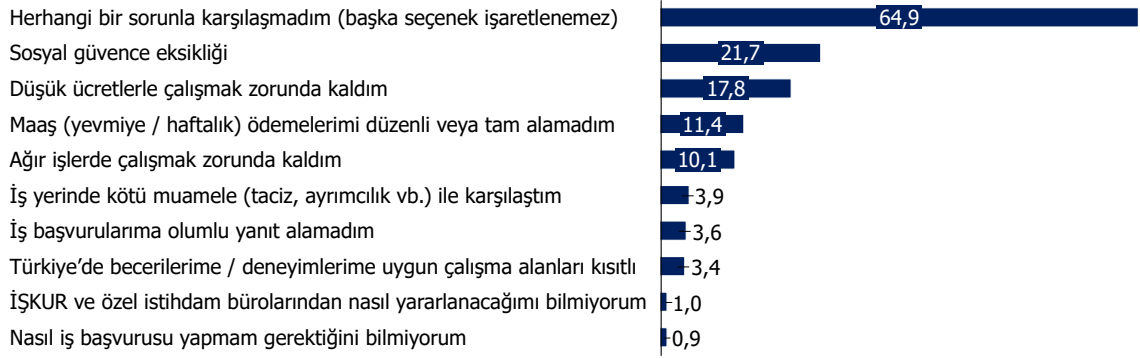
57. Türk vatandaşları da Suriyeliler gibi, Türkiye İş Kurumunun (İŞKUR'un) hizmetlerinden yararlanmamaktadır. TEPAV'ın "Türkiye'de Suriyeli Girişimciliği ve Mülteci Şirketleri: Türkiye Deneyiminden Yararlanma" adlı çalışması³⁹ kapsamında 200 Suriyeli girişim ile yapılan ankette, Suriyeli şirket sahiplerinin sadece yüzde 2'si personel alımında İŞKUR'dan yararlandıklarını belirtmiştir. Bu durum İŞKUR'un, Suriyelilerin istihdam piyasasına girişindeki sınırlı rolüne dikkat çekmektedir. Suriyelilerin İŞKUR hizmetlerinden yararlanmaması, İŞKUR'un Suriyelilere hizmet verebilecek bir alt yapı kurması (örneğin il müdürlüklerinde Arapça bilen personel istihdam edilmesi veya Suriye masası kurulması, internet sitelerine Arapça dil seçeneğinin eklenmesi gibi hazırlıklar yapılması) için ayrıca bir çalışma yürütmesini gerektirdiğinden bir ölçüde anlaşılabilir görünmektedir. Ancak Mahir Eller Projesi kapsamında gerçekleştirilen ankete katılan Türk vatandaşlarının %70,3'ünün İŞKUR'u duyduğunu ancak hiç yararlanmadığını belirtmesi düşündürücüdür. Ankete katılanların yalnızca %10,6'sı İŞKUR aracılığı ile iş bulduğunu belirtmiştir. İŞKUR aracılığı ile iş bulan bu kişilerin %33,1'i lise, %27,2'si ortaokul, %26,1'i ilkokul mezunu iken %13,2'si yüksekokul ve üstü eğitim düzeyine sahiptir. İŞKUR aracılığıyla iş bulan yüksekokul ve üstü eğitim seviyesindeki kişilerin %41'inin deneyimlerine ve eğitimlerine uygun işlerde çalışmadıklarını belirtmesi ise dikkat çekmektedir.

4.2.3 Türk vatandaşlarının İşgücü Piyasasında Karşılaştıkları Zorluklar

58. Çalışma hayatında herhangi bir zorlukla karşılaşan Türk vatandaşlarının oranı Suriyelilere kıyasla daha düşük olmakla birlikte, karşılaşılan sorunların niteliği benzerdir. Ankete katılan Türk vatandaşlarının %64,9'u herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmiştir (Aynı oran Suriyelilerde %30,2 idi.) Bu kesimdeki vatandaşların %44,8'i lise ve üstü seviyede eğitime sahiptir ve %76,2'si de kayıtlı istihdamdadır.

59. Anketin uygulandığı 12 ildeki Türk vatandaşlarının %21,7'si için "sosyal güvence eksikliği" çalışma hayatında karşılaşılan en önemli zorluklardan biridir. Güvencesiz çalışmanın yanı sıra, düşük ücretlerle çalışmak, ödemelerin düzenli yapılmaması, ağır işlerde çalışmak zorunda kalmak da Türk vatandaşlarının çalışma hayatında karşılaştığı zorluklardandır. Diğer önermelerde belirtilen zorluklar ise ankete katılan Türk vatandaşları için nadiren karşılaşılan durumlardır. Yine de, dikkat çekici bir bulgu olarak, becerilerine uygun iş alanlarının kısıtlı olduğunu belirten kişilerin %17,1'inin "2 – Profesyonel meslek mensupları" ana grubundaki mesleklere sahip olduğu, herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirtenlerde ise bu oranın %5,6 olduğu belirtilmelidir.

³⁹ TEPAV – EBRD iş birliğinde gerçekleştirilmiştir. <https://www.tepav.org.tr/en/haberler/s/10023>

Şekil 17: Türk vatandaşlarının karşılaştığı zorluklar, %

60. **Türk vatandaşlarının çalışma hayatında karşılaştığı zorluklar, ilden ile değişmektedir (Tablo 6).** Buna göre kendilerine sıralanan önermelerin çoğuyla ilgili olumsuz deneyimi olduğunu beyan edenlerin oranı Gaziantep, Mersin ve Konya’da diğer illere kıyasla daha yüksektir. “Düşük ücret”, “maaşların düzenli ödenmemesi” ve “sosyal güvence eksikliği” sorun alanlarında Gaziantep, işgücü piyasasındakiler için diğer illere kıyasla daha olumsuz bir görünüm sergilemektedir. “Ağır işlerde çalışmak zorunda kaldım” diyenlerin oranı Konya ve Mersin’de daha yüksektir. 12 ilin genelinde düşük bir oranda karşılaşılan “iş yerinde kötü muamele gördüm”, “becerilerime uygun iş alanları kısıtlı” gibi zorlukların Mersin’de oldukça belirgin olduğu dikkat çekmektedir.

61. **“Düşük ücret”, “ağır işlerde çalışmak” ve “sosyal güvence eksikliği” sorunlarının kötü çalışma koşullarını teşkil ettiği kabul edildiğinde, meslekleri kaynakçı ve oksî-gaz alevli kesimcisi olanların (%7,9) öne çıktığı görülmektedir.** Kuaförler (%5,3), elektrik mekanikeri ve montajcıları (%5,2), ahşap mobilya imalatçıları ve ilgili işlerde çalışanlar (%5) ve su ve boru tesisatçıları (%4) kötü çalışma koşullarına maruz kaldığını belirten diğer önemli meslek gruplarındandır. Herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirtenlerde %76,2 olan kayıtlı istihdam oranı, kötü çalışma şartlarına maruz kaldığını beyan edenlerde %53,7’ye gerilemektedir.

Tablo 6: Türk vatandaşlarının karşılaştığı zorlukların il bazlı karşılaştırması, %

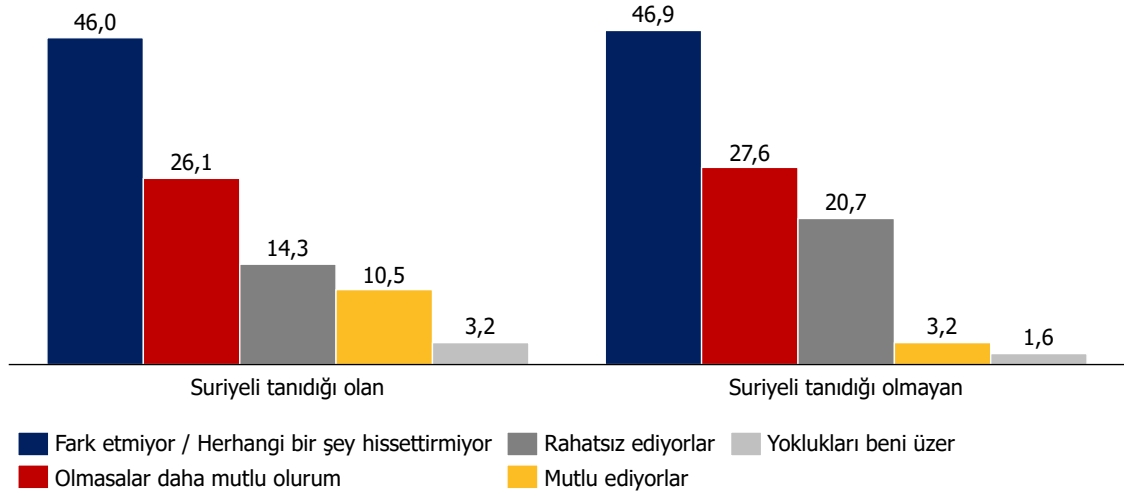
	Adana	Bursa	Gaziantep	Hatay	İstanbul	İzmir	Kayseri	Kilis	Konya	Mardin	Mersin	Şanlıurfa
Herhangi bir sorunla karşılaşmadım*	3,1	2,1	23,8	14,3	0,8	1,4	5,3	10,5	11,8	9,9	3,0	14,0
Ağır işlerde çalışmak zorunda kaldım	10,7	2,3	12,9	2,0	0,5	0,5	3,6	9,1	22,6	8,9	21,6	5,3
Düşük ücretlerle çalışmak zorunda kaldım	6,3	2,7	24,5	4,2	1,3	1,1	2,0	8,6	15,8	10,0	17,9	5,6
Sosyal güvence eksikliği	6,1	2,5	23,1	9,1	0,6	1,2	3,6	5,3	15,2	14,8	9,6	8,9
Maaş (yevmiye, haftalık vb.) ödemelerimi düzenli ve/veya tam alamadım	8,0	4,7	36,4	3,3	2,5	0,9	4,2	0,4	12,1	13,4	13,4	0,7
Türkiye’de becerilerime / deneyimlerime uygun çalışma alanları kısıtlı	3,0	0,8	3,8	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	1,5	1,5	86,5	1,5
İş başvurularıma olumlu yanıt alamadım	4,9	2,8	2,8	0,0	0,0	2,8	0,0	10,5	19,6	1,4	46,9	8,4
İş yerinde kötü muamele (taciz, ayrımcılık vb.)	10,5	5,9	10,5	0,7	3,3	0,0	0,0	0,0	19,1	20,4	27,0	2,6
Nasıl iş başvurusu yapmam gerektiğini bilmiyorum	0,0	0,0	20,0	0,0	0,0	2,9	0,0	5,7	14,3	0,0	54,3	2,9
İŞKUR ve özel istihdam bürolarından nasıl yararlanacağımı bilmiyorum	0,0	2,6	20,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	28,2	2,6	41,0	5,1

*"Herhangi bir sorunla karşılaşmadım" yanıtını veren bir kişiye diğer seçenekler sorulmamıştır. Bunun dışındaki önermeler için geçerli olmak üzere ankete katılanlar birden çok yanıt verebilmiştir. Tabloda renklendirme kırmızıdan yeşile doğru değiştiği ilin ilgili önermedeki durumu iyileşmektedir. "Herhangi bir sorunla karşılaşmadım" önermesinde yüzde değerler küçüldükçe yeşilden kırmızıya geçiş olmuştur. Çünkü bu önermede yüzde değerlerin küçülmesi, sorun bildiren kişi sayısının artması anlamına gelmektedir. Diğer önermelerde yüzde değer küçüldükçe yeşilden kırmızıya geçiş / durumda iyileşme söz konusudur.

4.2.4 Türk vatandaşlarının Suriyeli Algısı

62. **Dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi olan Türkiye, yaklaşık 10 yıldır milyonlarca Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır.** Türkiye'ye giriş yaptıkları ilk yıllarda Suriyeliler, Suriye'deki krizin kısa sürede sonlanacağı beklentisiyle ve savaş nedeniyle yerlerinden edilmiş insanlar olarak, Türkiye toplumu tarafından hoşgörüle karşılanmıştır. Ancak aradan yıllar geçtikçe ve Suriye krizi, başka ülkelere sığınmak zorunda kalanların güvenli bir şekilde kendi ülkelerine dönmelerine imkân tanıyacak şekilde sonlanmadıkça, bu hoşgörü yerini "katlanma" haline ve zaman zaman da ciddi sosyal çatışmalara bırakmıştır. Önceki bölümlerde belirtildiği üzere Suriyelilerin %79'unun Türkiye'de kalmayı düşündükleri dikkate alındığında bir arada uyumlu bir şekilde yaşamının sağlanabilmesi için kalıcı çözümlere ihtiyaç duyulduğu açıktır.
63. **Mahir Eller Projesi kapsamında yapılan anket çalışmasına katılan Türk vatandaşlarının %61,7'si, Suriyelilerin ülkelerine dönmeyeceğini düşünmektedir.** Türkiye Stratejik Analizler Merkezi - Türksam'ın yaptığı bir çalışma da Türk vatandaşlarının %88'inin mültecilerin ülkelerine dönmelerini istediklerini ancak buna rağmen büyük çoğunluğunun bunun mümkün olamayacağını, Suriyelilerin ülkelerine dönemeyeceklerini düşündüklerini ortaya koymuştur.⁴⁰
64. **Ankete katılanların %43,8'inin, Suriyeli bir tanıdığı yoktur.** Diğerleri ise Suriyelilerle komşuluk, arkadaşlık ve/ya iş arkadaşlığı gibi sosyal ilişkiler kurduklarını belirtmiştir. Türk vatandaşlarına Suriyelilerin Türkiye'de olmasının kendilerine ne hissettirdiği sorulmuş ve alınan yanıtlar Suriyeli tanıdığı olan ve olmayan ayrımında incelenmiştir. Buna göre her iki grupta da "Fark etmiyor / herhangi bir şey hissettirmiyor" yanıtı öne çıkmıştır. Tanıdığı olanların %46'sı, olmayanların %46,9'u Suriyelilerin Türkiye'de yaşamasıyla ilgili nötr bir bakış açısına sahiptir. "(Türkiye'de) olmasalar daha mutlu olurum" diyenlerin oranı da tanıdığı olan ve olmayan grupta benzer düzeydedir. Ancak daha keskin söylemi olan "rahatsız ediyorlar" ve "mutlu ediyorlar" önermelerinde aradaki fark belirginleşmektedir. Suriyeli tanıdığı olmayan Türk vatandaşlarının %20,7'si rahatsız olduğunu belirtirken, bu oran tanıdığı olanlarda %14,3'e gerilemektedir. Tanıdığı olanların %10,5'i, tanıdığı olmayanların ise sadece %3,2'si Suriyelilerin Türkiye'deki varlıklarının kendilerini mutlu ettiğini belirtmiştir. Bu iki bulgudan hareketle, gerek medyada hızla yaygınlaşabilen yanlış veya yanlı haberlerin gerekse seçmen davranışlarını etkileme amacıyla kullanılan politik söylemlerin vatandaşlarda önyargıya neden olduğu söylenebilir.

⁴⁰ Türksam, 'Türk Halkının Suriyeli Sığınmacı / Mülteci Algısı', 2018

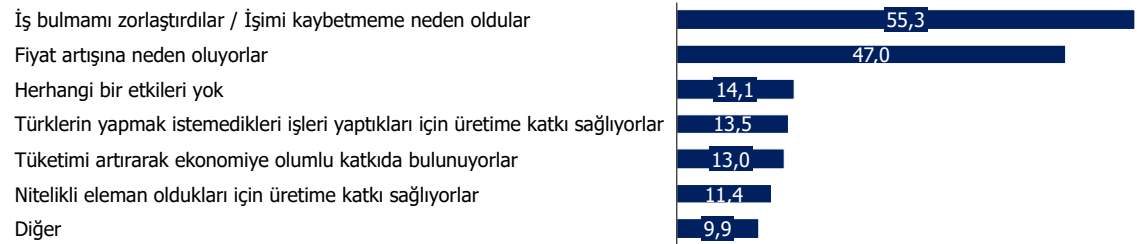
Şekil 18: Suriyelilerin Türkiye’de yaşaması size ne hissettiriyor?

65. Ankete katılan Türk vatandaşlarının %55,3’ü, Suriyelilerin işlerini kaybetmelerine neden olduklarını, iş bulmayı zorlaştırdıklarını düşünmektedir.

Bu yanıtı verenlerin il dağılımı incelendiğinde sırasıyla Hatay (%19,3), Mardin (%16,7), Konya (%15,6) ve Şanlıurfa’nın (%15,1) diğer illere kıyasla öne çıktığı görülmektedir. “Ahşap mobilya imalatçıları ve ilgili işlerde çalışanlar”, “otomobil, taksi ve kamyonet sürücüleri”, “kaynakçılar ve oksijen alevli kesimciler”, “kuaförler”, “beton dökme ve ilgili işlerde çalışanlar”, işlerini Suriyeliler nedeniyle kaybettiğini düşünen Türk vatandaşlarının meslekleri arasında yer almaktadır.

66. Ankete katılanlar arasında, daha az oranlarda olmakla birlikte, Suriyelilerin üretime katkı sağladıklarını, tüketimi artırarak ekonomiyi olumlu yönde etkilediklerini düşünenler de mevcuttur.

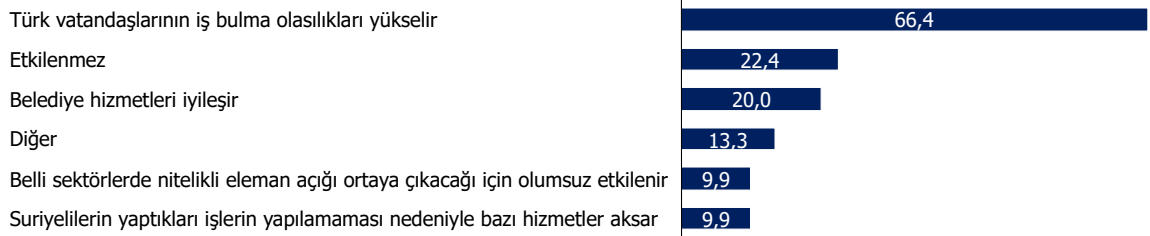
“Nitelikli eleman oldukları için üretime katkı sağlıyorlar” yanıtını veren Türk vatandaşlarının %31,4’ünün Gaziantep’te yaşadığı dikkat çekmektedir. Suriyelilerin Türkiye ekonomisine olan etkilerinin sorulduğu bu soruya “Diğer” yanıtını verenlerin %59,5’ine göre Suriyeliler, işverenler tarafından ucuz işgücü olarak tercih edilmekte ve bunun bir sonucu olarak da kendi maaşlarını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Diğer yanıtı verenlerin %24’ü ise yapılan yardımlardan dolayı ülke ekonomisini olumsuz etkilediklerini, çalışmayıp yardımlarla geçimlerini sağladıklarını düşünmektedir.

Şekil 19: Genel olarak Suriyelilerin Türkiye ekonomisini nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? (%)

67. Suriyelilerin Türkiye’de olmasının ekonomik etkileriyle ilgili soruya verilen yanıtlara paralel olarak, Türk vatandaşlarının %66,4’ü, Suriyelilerin ülkelerine

dönmeleri halinde Türk vatandaşlarının iş bulma imkânlarının artacağını düşünmektedir. Bu yanıtı verenlerin il dağılımı incelendiğinde, yine sırasıyla, Hatay (%17,6), Konya (%15,3), Şanlıurfa (%13,9) ve Mardin'in (%13,8) öne çıktığı görülmektedir. Suriyelilerin ülkelerine dönmesiyle birlikte belediye hizmetlerinin iyileşeceğini düşünenlerin %26,7'sinin Mardin'de yaşadığı dikkat çekmektedir. Suriyelilerin niteliklerinin üretime katkı sağladığını belirten Gaziantep'li, bu görüşleriyle uyumlu olacak şekilde Suriyelilerin ülkelerine dönmeleri durumunda "belli sektörlerde nitelikli eleman açığı ortaya çıkacağı için ekonomi olumsuz etkilenir" yanıtını vermiştir. Suriyelilerin yaptıkları işlerin yapılamaması nedeniyle hizmetlerde aksama olacağını düşünenlerin %20,5'i Konya'da, %18,4'ü ise Kilis'te yaşamaktadır. Bu soruyu "diğer" şeklinde yanıtlayanların üçte birinden fazlasına göre Suriyeliler ülkelerine dönerse Türkiye'de ev fiyatları ve kiralar düşecektir. Diğer grubundakilerin %54,7'si de Suriyelilerin ülkelerine dönmesiyle birlikte Türkiye'nin daha güvenli ve güçlü bir ülke olacağını düşünmektedir.

Şekil 20: Suriyelilerin ülkelerine dönmeleri durumunda günlük ve ekonomik hayat nasıl etkilenir?

68. Türk vatandaşlarının Suriyelilere yönelik algılarının anlaşılmaya çalışıldığı sorulara ek olarak açık uçlu bir şekilde ifade ettikleri görüşlerinin metin analizi, istatistiklerin işaret ettiği sonuçlara benzer şekilde Türk vatandaşlarının temel kaygılarının ekonomik sorunlara yönelik olduğunu göstermiştir. Medyada karşılaşılan aksine kitlesel bir nefret söylemi ile karşılaşılmanın aksine, görüş bildiren hemen herkesin mealen "savaş mağduru olan insanlara (din kardeşlerimize) yardım etmek, kucak açmak insanlık vazifemizdir" bakış açısına sahip olduğu dikkat çekmiştir. Bununla birlikte "hepimiz insanız / onlar da insan", "durumlarına üzülüyorum" olarak özetlenebilecek bu yaklaşımın ardından genellikle bir dizi ekonomik kaygılar sıralanmıştır. Henüz kaybetmemiş olsalar da Suriyeliler yüzünden işlerini kaybetmekten korktuklarını ve bu nedenle Suriyelileri bir tehdit olarak algıladıklarını, kendileri zarar görüyor olmasa da toplumda pek çok kişinin Suriyeliler yüzünden işini kaybettiğini, genel olarak iş bulma imkânlarını kısıtladıklarını sıklıkla dile getirmişlerdir. Bunların yanı sıra ankete katılan Türk vatandaşlarının, Suriyelilerin kültürel farklılıklarını her zaman hoşgörüle karşılayamadıkları, gürültü yapmalarından, iş disiplinlerinin zayıf olmasından rahatsızlık duydukları anlaşmıştır. Dil bariyeri nedeniyle anlaşamıyor olmak sosyal uyumun sağlanması ve ön yargıların giderilmesi önünde önemli bir engel olarak görünmektedir. Nadiren de olsa, kadınlar, yaşlılar ve çocukların savaştan kaçıp başka ülkelere sığınmasını makul karşıladıklarını belirtenlere ek olarak, 25-44 yaş grubundaki Suriyeli erkeklerin ülkelerinde vatanları için savaşmaları gerektiğini ifade edenler de olmuştur.

Şekil 21: Türk vatandaşlarının Suriyeliler hakkındaki düşüncelerinin kelime bulutu ile gösterimi

Kutu 1: Yerel yönetimler ve mahalle idarelerinin Suriyelilere yönelik faaliyetleri ve algısı (derinlemesine mülakatlardan alıntılar)

"Ben kendi ilçemde yaşayan vatandaşların kaynaklarını Suriyelilere dağıtamam. Yerel yönetime kaynak aktarılın, imkan verilsin ki kentteki yerleşiklerin yaşam koşulları risk altına girmeden sığınmacılarla da ilgilenilebilsin. Suriyeliler artık kendi işlerini açıyorlar burada. Zoraki bir tersine göç politikası uygulanmadıktan sonra onları buradan kendi istekleriyle gönderemezsin. Gelecek kuşaklar bunların acısını çekecek."

"Bizim Suriyelilerle ilgili pek bir çalışmamız yok. Daha ziyade, kaymakamlıklar, Göç İdaresi, STK'lar yürütüyor bu gibi çalışmaları. Kadınlara yönelik kurslar var, isterlerse Suriyeliler de bunlara katılabilir ama genel olarak Suriyeli kadınların çalışma kültürü yok. Öte yandan biz daha yerelimize iş bulamıyoruz, siz Suriyelilerle uğraşıyorsunuz diye tepkiler de alıyoruz."

"Biz yalnızca Suriyelilere değil, herkese yönelik kurslar veriyoruz. Belediyemizin hizmetleri herkese açıktır. Uluslararası kuruluşlarla birlikte de çalışıyoruz. Bu kuruluşlardan biri kursa gelenlere harçlık ödenmesi konusunda ısrarcı oldu. Biz normalde ödemiyoruz, insanlar mağdur oluyor aslında ama kursa geliş motivasyonu alacağı harçlık olsun istemiyoruz. Hal böyle olunca Suriyeliler harçlık alırken, proje kapsamı dışında kalan kurs katılımcıları alamadı ve bu durum çok ciddi bir gerilime neden oldu."

"Kentimizin genelinde hangi evde Suriyeli oturduğunu biliyoruz. Uluslararası örgütlerle yürüttüğümüz projeler var. Dil ve meslek eğitimi veriyoruz. Terzi-tekstil atölyelerimiz var. Kreş hizmeti de veriyoruz, eğitime gelenlerin çocuklarına bakılıyor. Sanayideki Suriyeliler en az Türkler kadar çalışkan. Mesleği belgelendirmek güzel de, belgelendirse ne olacak, adamlar geçim derdinde. Aslında Suriye'de fabrika kurmak lazım, orada yaşamak istemelerini sağlamak gerekir."

"Uluslararası kuruluşlarla çok sayıda proje yürütüyoruz. Türkçe kursları veriyoruz. Pek çok kişiye belirli süreli iş de sağladık. Bizim bu gibi çalışmalar yürüttüğümüz duyan Suriyeliler civar ilçelerden bize göç ediyorlar."

"Toplum merkezini ilk açtığımızda çevreden çok büyük tepki aldık ama şimdi bu merkezde Suriyeli eğitmenler Türk çocuklarına da ders veriyor. Mesela çok iyi bir Suriyeli ressam çocuklara resim dersi veriyor. İnsanları toplum merkezine çekebilmek için kapı kapı dolaştık, esnaflara anlattık. Tepkiler zaman içinde azaldı. Bu iyi örnekleri topluma göstermek lazım daha da azalması için."

"Balık tutmayı öğretilim deyip Sosyal Destek Programı (SODES) projesiyle ayakkabı atölyeleri kurduk. 20-25 kişilik kurslarla ayakkabıcılık mesleğini öğretmeye başladık. Ancak bir süre sonra süreç tıkanıp. Çünkü Suriyeliler harçlık olmadan kursa katılmak istememeye başladı. Türkiye'de Suriyelilere yönelik uygulanan projelerin çok azı yürüdü ve başarı sağladı. Emekler kayboldu gitti."

"Suriyeliler genelde gelir seviyesi düşük mahallelerde yaşıyorlar. Geliri olmayan, sokakta kalmış, ihtiyaç sahibi kişilerin yararlanması için açtığımız evlerden Suriyeliler de yararlandı. Yine ihtiyaç sahiplerine marketlerden alışveriş yapmalarını sağlayan kartlar veriyoruz. Bunlardan Kızılaykart çıkana kadar Suriyeliler de yararlanmıştı ama artık yararlanmıyorlar. Biz aslında çok yardımsever bir kentiz ama Suriyelilerin artık muhtaç olduklarını düşünmüyoruz. Bir şekilde ekonomiye karıştılar; iş bularak veya kendi işlerini kurarak..."

"İlk geldiklerinde sokakta, park-bahçede, terk edilmiş evlerde yaşıyorlardı. Dolayısıyla Suriyeliler için istemesen de bir proje üretmek zorundasın. Uluslararası kuruluşlar marketlerden alışveriş yapmalarını sağlayan kartlar verdiler başlarda. Sonra tüm yardımlar Kızılay'da toplandı. Kamplarda kalanlar Kızılaykart ile market alışverişini yapabiliyordu, şehirdekiler nakit olarak alıyorlar desteği. Bunu duyan Suriyeliler kamplardan çıkmaya başladı. İlçemizde her yerde Suriyeliler çalışıyor şimdi. Lokantalarda, konfeksiyon atölyelerinde... Artık Türk vatandaşları iş bulamıyor burada."

"Burası iç göç alan bir kent. 1980'lerde doğu, güneydoğu bölgelerinden gelenlerin yerleştiği bu bölgede o zamanlar nasıl Türk vatandaşları mağdur olmuş idiyse, şimdi de iç göçle gelenler Suriyeliler nedeniyle mağdur oluyor. Hamaliye işlerini önceden iç göçle gelenler yapıyordu örneğin, şimdi hep Suriyeliler aldı bu işleri. Erkekler buldukları her işte çalışıyor. Suriyelilere iş verebildiği için yerel halkı işten çıkaran işverenler var. Burada yaşayan yerel halkın yaşam standartları zaten çok düşük ama Suriyeliler için uluslararası örgütlerden milyonlarca lira fon geliyor. Onlardan çok daha fazla olan yerel halka bütçeden ayrılan kaynak Suriyeliler için gelenin dörtte biri. Haliyle gerilimler oluyor. Şehrin çehresi de değişti. Suriyeliler geldikten sonra çocuklara çöp toplatma, kaçakçılık gibi sorunlarla karşılaşır olduk. Rüşvet de çok yaygın Suriyelilerde."

"Çok ciddi uyum sorunları var. Yaşadığım semtteki insanları tanıyorum ama burada yaşayan 20 bin Suriyelinin bir tanesini bile tanımıyorum. Merhamet etmek başka bir şey, güvenmek başka bir şey..."

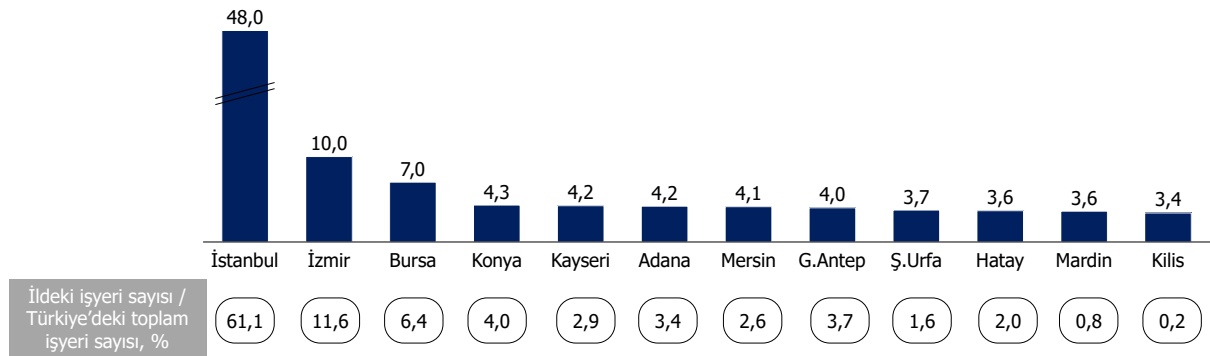
5 İşgücü Piyasası Talep Yanlı Analizleri

69. **Mahir Eller Projesi kapsamında işgücü piyasasının arz tarafını oluşturan Suriyeliler ve Türk vatandaşlarının ortaya çıkarılan yetkinliklerinin talep tarafında neye tekabül ettiğinin anlaşılabilmesi için işverenlere yönelik bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.** Anket, proje kapsamındaki illerde ve belirlenen sektörlerde faaliyet gösteren 1.537 firmanın firma sahiplerine, genel müdürlerine ve/veya firma hakkında bilgi verebilecek diğer yöneticilere uygulanmıştır. Projenin belgelendirme ve istihdam hedeflerine erişilmesine katkı sunmak amacıyla, anket dâhilinde işverenlere; işgücü piyasasındaki aksaklıklar, nitelikli işgücüne erişimde karşılaşılan problemler, MYK mesleki yeterlilik belgesinin önemi, yabancıların istihdamına ilişkin bilinmesi gerekenler, Suriyeli çalışanları olup olmadıkları gibi konuları kapsayan sorular yöneltilmiştir. İzleyen bölümlerde firmaların bu konu başlıklarındaki durumlarını ortaya koyan analizlere yer verilecektir.

5.1 Betimsel İstatistikler

70. **Uygulanan anket sayısının iller bazındaki dağılımı, projenin uygulama illerindeki⁴¹ işyeri sayısının Türkiye genelindeki toplam işyeri sayısından aldığı pay ile uyum göstermektedir.** Buna göre, proje kapsamında belirlenen iller dâhilindeki işyerlerinin Türkiye genelindeki işyeri sayısından aldıkları payın en yüksek olduğu ilk üç il sırasıyla, İstanbul (%61,1), İzmir (%10) ve Bursa'dır (%6,4).⁴² Bu dağılıma benzer şekilde anketlerin %48'i İstanbul'da, %10'u İzmir'de ve %7'si ise Bursa'da uygulanmıştır. Uygulanan anket sayısının en az olduğu iller ise Kilis (%3,4), Mardin (%3,6) ve Hatay'dır (%3,6). Bu illerdeki firma sayısının Türkiye genelindeki firma sayısından aldıkları paylar sırasıyla, %0,2, %0,8 ve %2'dir.

Şekil 22: Anket uygulanan firmaların illerine göre dağılımı, %

71. **Uygulanan anket sayısının sektör bazındaki dağılımı da belirlenen 10 sektörteki⁴³ işyeri sayısının Türkiye genelindeki toplam işyeri sayısından aldığı**

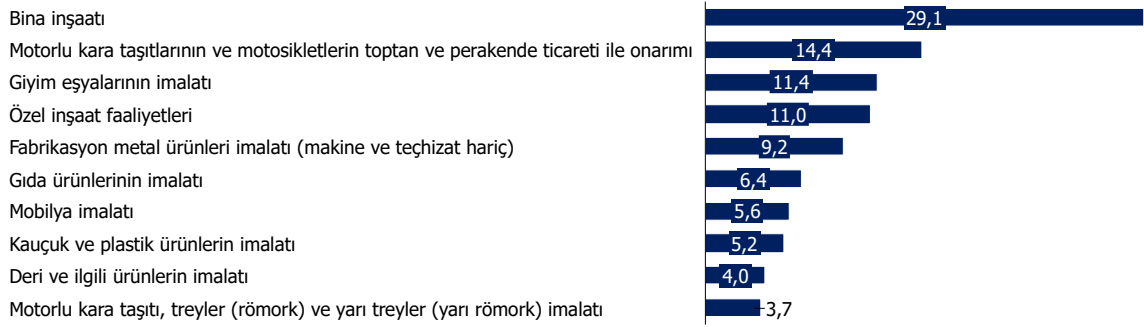
⁴¹ İstanbul, İzmir, Bursa, Konya, Kayseri, Adana, Mersin, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Mardin ve Kilis olarak sıralanmaktadır.

⁴² TOBB Sanayi Veritabanı

⁴³ Belirlenen 10 sektör ise şöyle sıralanmaktadır: "bina inşaatı", "motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı", "giyim eşyalarının imalatı", "özel inşaat faaliyetleri", "fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)", "gıda ürünlerinin imalatı", "mobilya imalatı", "kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı", "deri ve ilgili ürünlerin imalatı", "motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı".

pay ile benzer bir dağılım sergilemektedir. Proje kapsamında uygulanan anket sayısının en yüksek olduğu sektörler "bina inşaatı" (%29,1), "motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı" (%14,4) ve "giyim eşyalarının imalatı" (%11,4) sektörleridir. Bu sektörlerdeki firma sayısının Türkiye genelindeki firma sayısından aldıkları paylar ise sırasıyla, %38,6, %10,6 ve %10,6'dır. Uygulanan anket sayısının en düşük olduğu sektörler, "motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı" (%3,7), "deri ve ilgili ürünlerin imalatı" (%4,0) ve "kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı"dır (%5,2). Bu sektörlerdeki firmaların Türkiye genelindeki firma sayısından aldıkları paylar ise %1,8, %2,2 ve %4,6 olarak sıralanmaktadır.

Şekil 23: Anket uygulanan firmaların sektörlerine göre dağılımı, %

72. Ankete katılan firmaların %99,2'si (çalışan sayılarına göre), küçük ve orta büyüklükte işletme (KOBİ)⁴⁴ statüsündedir. Firmaların %55,9'unun çalışan sayısı 10'dan az iken %36,3'ünün 10-49 çalışanı, %7'sinin 50-249 çalışanı bulunmaktadır. 250 ve üstü çalışana sahip olan büyük ölçekli firmalar ise yalnızca %0,8 pay almaktadır.

73. Anket uygulanan mikro ölçekli firmaların %81'i "motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı" sektöründe, küçük ölçekli firmaların %56,7'si "fabrikasyon metal ürünleri" sektöründe ve orta ölçekli firmaların %21,7'si de "giyim eşyalarının imalatı" sektöründe faaliyet göstermektedir. Mikro ölçekli firmaların ağırlıklı olarak faaliyet gösterdiği diğer iki sektör, sırasıyla, %71 ve %57,4 oranları ile "bina inşaatı" ve "özel inşaat faaliyetleri" sektörleridir. Küçük ölçekli firmaların faaliyet alanlarında "mobilya imalatı" (%52,3) ve "giyim eşyalarının imalatı" (%48,6); orta ölçekli firmaların faaliyet alanlarında ise "gıda ürünlerinin imalatı" (%12,2) ve "kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı" (%11,3) sektörleri öne çıkmaktadır. 250 çalışan ve üstü firmaların en yüksek oranda pay sahibi olduğu sektör ise %3,5 pay ile "motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı" sektörüdür.

74. Ankete katılan firmalar ağırlıklı olarak tek kuruculu şirket yapısına sahiptir. Firmaların %65,3'ü tek kuruculu şirket, %26,5'i aile şirketi, %8,2'si ise aile üyeleri dışında ortağı bulunan ortaklı sermaye yapısına sahip şirkettir. Firmalardan dördünün sahibi veya

⁴⁴ Mikro işletme: On kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri üç milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler. Küçük işletme: Elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri yirmi beş milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler. Orta büyüklükteki işletme: İki yüz elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri yüz yirmi beş milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.

ortaklarından biri Suriyelidir. Bu firmalar Mersin, Hatay, Kilis ve Kayseri’de faaliyet göstermektedir.

75. Ankete katılan firmalar ortalama olarak 14,5 yaşındadır. Firmaların %56,1’inin sektörlerindeki faaliyet süresi 10 yılın üzerindedir. Genç firmaların (en fazla 5 yıldır faaliyette olan genç firmaların %27,5’i İstanbul’da, %10,3’ü Adana’da ve %8,7’si Mardin’dedir. Bu firmaların %25,1’i “bina inşaatı”, %21,2’si “motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı” ve %13,2’si de “giyim eşyalarının imalatı” sektöründe faaliyet göstermektedir.

76. Ankete katılan firmaların yalnızca %15,4’ü ihracat yapmaktadır. İhracat yapan firmaların %24,5’i “Giyim eşyalarının imalatı”, %18,6’sı “Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)” ve %11,4’ü de “Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı” sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu firmaların en önemli pazarları arasında Almanya öne çıkmaktadır. Ankete katılan firmaların en önemli ihracat destinasyonları sırasıyla, Almanya (%64,6), Irak (%51,1) ve Fransa’dır (%46). Bu ülkeleri İtalya (%44,7), İngiltere (%38,8), Hollanda (%30,4), İspanya (%29,5), ABD (%21,1), Rusya (%9,3) ve Suudi Arabistan’dır (%7,6).

77. Anket uygulanan firmalardan %34,5’i 2015-2018 döneminde cirosunda artış olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık, firmaların %30,3’ünün cirosu azalmış, %35,2’sinin cirosu ise aynı kalmıştır. Cirosunun arttığını belirten firmaların %22,6’sı ihracat yaptığını belirtmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Türkiye genelinde firmaların ciro değişimlerini ortaya koyabilmek amacıyla hesaplanan ciro endeksine⁴⁵ bakıldığında endeksin 2015-2018 yılları arasında⁴⁶ %56,1 arttığı, Türkiye genelinde firmaların yarısından fazlasının bu dönemde büyüdüğü görülmektedir.⁴⁷ Bu durum ankete katılan firmaların büyüme performansı Türkiye ortalamasının altında kaldığını göstermektedir.

78. 2015-2018 döneminde, firmaların %21,6’sı çalışan sayılarını artırmış, %28,4’ünde ise istihdam kaybı yaşanmıştır. Kalan %50’lik kesimdeki firmaların çalışan sayıları söz konusu dönemde değişmemiştir. Çalışan sayısında artış olduğunu belirten firmaların %83,1’inin 2015-2018 döneminde cirolarını da artırdıkları, çalışan sayıları azalan firmaların %75’inin ise 2015-2018 döneminde cirolarının da azaldığı belirtilmelidir.

5.2 Firmaların Yeni İstihdam Potansiyeli

79. Firmalara anketin yapıldığı dönem itibarıyla yeni personel ihtiyacı olup olmadığı sorulmuş, istihdama yönelik bir teşvik verilmesi halinde firmaların personel alımına sıcak bakabileceği anlaşılmıştır. Firmaların %88,2’si “Şu an (yeni) personel ihtiyacınız var mı?” sorusunu “hayır” şeklinde yanıtlamıştır. Bununla birlikte, istihdama yönelik bir teşvik verildiği takdirde “hayır” diyenlerin oranı %57,7’ye düşmüştür. Teşvik söz

⁴⁵ Toplam cirosunun en az yarısının üretimden yapılan satışlardan elde eden firmalar ve çalışan sayısı 20 ve üzeri olan firmaları kapsamaktadır.

⁴⁶ Sanayi, inşaat, ticaret ve hizmet sektörleri geneli için Aralık 2015 ve Aralık 2018 verileri alınarak hesaplanmıştır.

⁴⁷ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ciro-Endeksleri-Kasim-2020-37318#:~:text=Toplam%20cironun%20alt%20detaylar%C4%B1na%20bak%C4%B1ld%C4%B1%20%C4%9F%C4%B1nda,endeksi%20%16%20C0%20artt%C4%B1>

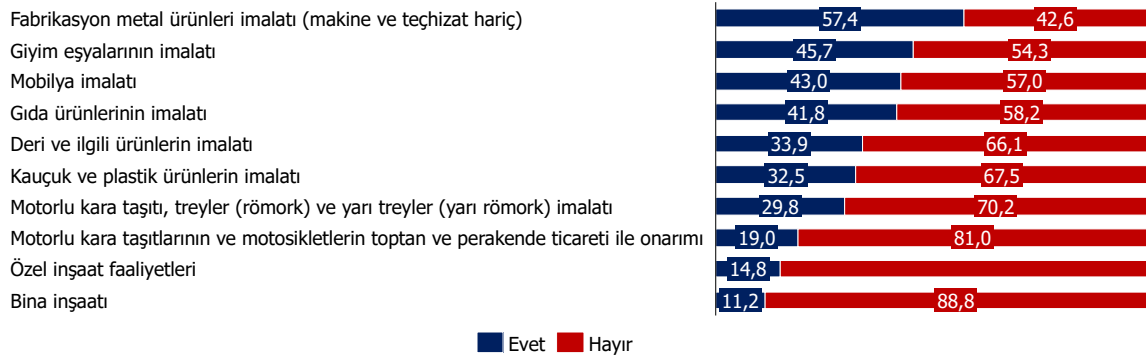
Ocak 2021

konusu olduğunda firmaların %42,3'ü yeni personel istihdam etmeyi düşünebileceklerini belirtmiştir.

80. Yeni personel ihtiyacı olduğunu belirten firmaların %47,5'i personel ihtiyaçlarının büyüme kaynaklı olduğunu belirtmiştir. "Mevcut çalışanın işten ayrılması veya emekli olması" (%26,5), "Mevcut çalışanın niteliklerinin yetersiz olması" (%23,8) ve "Teknolojik gelişmeler nedeniyle yeni eleman ihtiyacı" (%8,8) seçenekleri personel ihtiyacının diğer nedenleri arasındadır.

81. Ankete katılan firmaların %27,3'ü eleman temininde sorun yaşadığını belirtmiştir. "Fabrikasyon metal ürünleri imalatı", aranan beceriye sahip personel temininde en yüksek oranda güçlük çekilen sektör olurken, "bina inşaatı" sektöründe aranan niteliklere sahip personel daha kolay temin edilebilmektedir. Aranılan niteliklere sahip eleman temininde en çok sorun yaşayan üç sektör sırasıyla, "fabrikasyon metal ürünleri imalatı" (%57,4), "giyim eşyalarının imalatı" (%45,7) ve "mobilya imalatı" (%43) sektörleridir. Bu sektörlerde beceri açığının diğer sektörlerle göre daha fazla olduğu görülmektedir. Diğer taraftan "motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı" (%19), "özel inşaat faaliyetleri" (%14,8) ve "Bina inşaatı" (%11,2), sektörlerinde yer alan firmalar ise istenilen beceriye sahip eleman bulmakta en az oranda sıkıntı yaşayan sektörlerdir. Meslek detayında bakıldığında ise firmalar, dokuma ve örme makineleri operatörlüğü, ahşap mobilya imalatçısı, plastik ürünleri makine operatörlüğü, kaynakçılar, metal işleme takım tezgâhi kurucu ve operatörlüğü gibi mesleklerde çalıştırabilecekleri nitelikli eleman bulmakta sıkıntı yaşamaktadır.

Şekil 24: "Aradığınız nitelikte eleman bulabiliyor musunuz" sorusuna verilen cevapların sektörel dağılımı, %, (NACE Rev.2 – İkili düzey)

82. Açık pozisyonu olduğunu belirten firmaların %47,8'i İstanbul'da yer almaktadır. İstanbul'u İzmir (%9,3) ve Hatay (%6,6) takip etmektedir. Makine operatörü, kaynakçı, mobilya imalatçısı – döşemecisi – montajcısı, vasıfsız işçi / çırak, ayakkabı imalatçısı, sayacı, otomotiv elektrikçisi – kaportacısı, betonarme kalıpcısı, inşaat mühendisi, mimar, yönetici asistanı, satış elemanı, muhasebeci, plastik enjeksiyon üretim elemanı ve kalıpcısı firmaların yeni personele ihtiyaç duyduğu meslekler arasında yer almaktadır. Firmalar bu pozisyonlarda çalıştıracağı kişilerin bazıları için "okuryazarlık", "fiziksel güç / dayanıklılık" gibi temel becerileri yeterli görürken, çoğu pozisyon için istihdam edecekleri kişilerde "proje okuma becerisi", "gelişmiş düzeyde matematiksel beceriler", "inisiyatif alma kabiliyeti", "analitik düşünme kabiliyeti", "problem çözme becerisi", "rapor hazırlama becerisi", "ileri düzey yabancı dil yetkinliği" gibi çeşitli teknik ve sosyal becerilerin olmasına önem vermektedir.

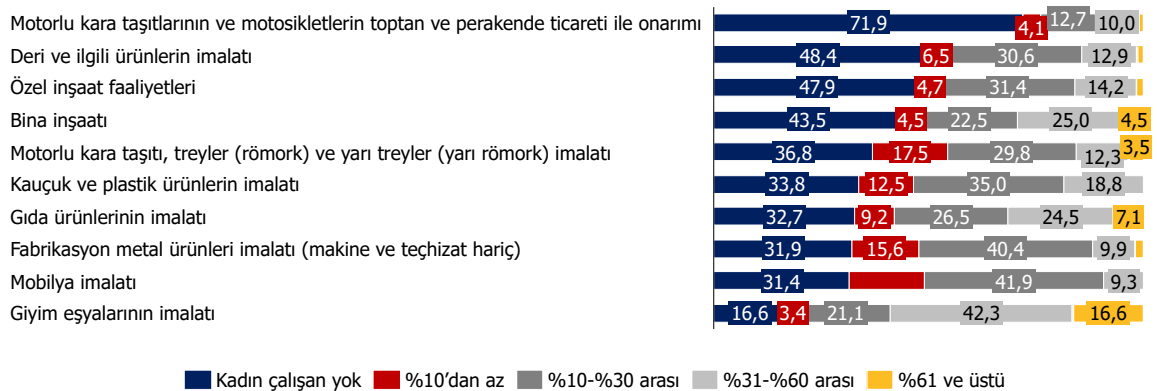
83. **Ankete katılan firmaların %73,2'si, istihdam ettikleri çalışanlarını "tanıdık vasıtasıyla/referansıya" bulmaktadır.** Firmaların önemli bir kısmı (%45,1'i) istihdam süreçlerinde kendilerine yapılan bireysel başvuruları değerlendirdiğini belirtmiştir. İşe alımlarında İŞKUR'un havuzundan yararlandığını beyan eden firmaların oranı ise %29,1'dir. "İstihdam ettiğiniz çalışanları genellikle hangi yollardan buluyorsunuz?" sorusuna verilen diğer yanıtlar sırasıyla şöyledir: "işyerinin kendi veri tabanı/CV havuzunu kullanarak" (%18,4), "özel istihdam büroları ile iş birliği yaparak" (%17,5) ve "okul ve üniversitelere bildirerek/kariyer günlerine giderek" (%6,1).

5.3 Firmalarda Kadın İstihdamı

84. **Firmaların %42'si kadın çalışan istihdam etmezken, istihdam eden firmalarda kadın çalışanların toplam çalışan sayısına oranı ağırlıklı olarak üçte birin altındadır.** Kadın istihdamı olan firmaların yalnızca %24,4'ünde kadın çalışanların toplam çalışanlara oranı %31 ve üzerindedir. Proje kapsamında firmalarla yapılan derinlemesine mülakatlar aracılığıyla, işverenlerin genellikle ağır ve güç gerektiren işlerde kadın çalışan tercih etmemesi, çalışma koşullarının kadınlar için uygun olmadığına inanması, kadın çalışan istihdam etmeyi zor ve maliyetli bulması gibi nedenlerle kadın istihdamının firmaların çoğunda ya hiç olmadığı yahut düşük olduğu anlaşılmıştır. Öte yandan kadın istihdam eden firmalar da bunun aksine, kadınların iş yerlerine daha bağlı olduğunu, hızlı, detaycı ve dayanıklı olduklarını vurgulamaktadır.

85. **Kadın istihdamının en yüksek olduğu sektör "giyim eşyaları imalatı" sektörüdür.** Bu sektördeki firmaların %21,1'inin kadın çalışan oranı %10-30, %42,2'sinin kadın çalışan oranı %31- 60 ve %16,6'sının kadın çalışanı oranı %61 ve daha fazladır. "Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı" sektöründe faaliyet gösteren firmaların %71,9'unun hiç kadın çalışanı yokken, "deri ve ilgili ürünlerin imalatı", "özel inşaat faaliyetleri" ve "bina inşaatı" sektörleri de kadın çalışanın çok düşük düzeyde yer aldığı sektörlerdir. Bu tablo, firmalarda cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılık olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 25: Sektöre göre kadın istihdamı, %, (NACE Rev.2 – İkili düzey)

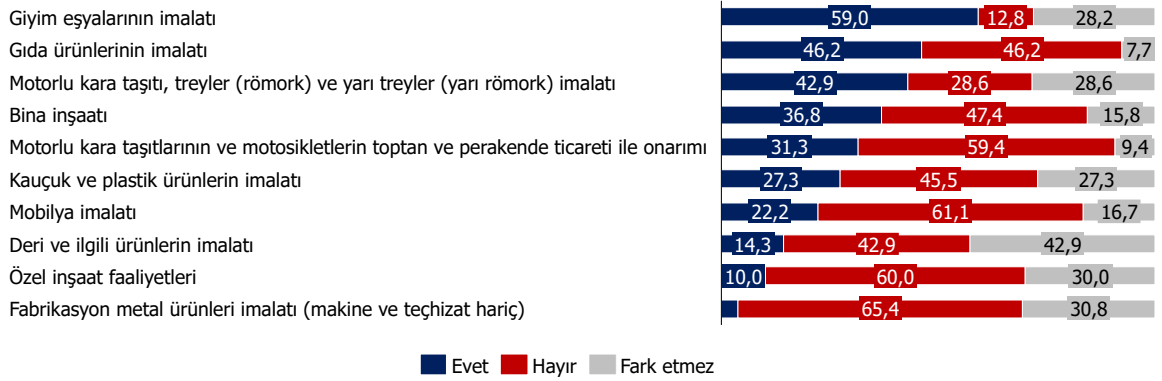

86. **Açık pozisyonu olduğunu belirten firmalara, bu pozisyonlar için kadın istihdam etmeyi düşünüp düşünmedikleri sorulmuş ve firmaların %45,6'sının kadın çalışan istihdam etmeyi düşünmediği anlaşılmıştır.** Açık pozisyonu olan firmaların %32,4'ü kadın çalışan istihdam etmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Firmaların %22'si ise ilgili

soruyu "fark etmez" şeklinde yanıtlamıştır. Açık pozisyonları için kadın istihdam etmek istemeyen firmalar bu durumu sıklıkla, çalışma koşullarının kadınlar için uygun olmaması ile gerekçelendirmiştir. Firmaların %79,5'i için "Çalışma koşulları kadınlar için uygun değil" önermesi geçerlidir. Kadınlardan başvuru alınmaması, çocuk sahibi olduktan sonra kadınların işten ayrılma olasılığının yüksek olması, evlilik ve doğum nedenleriyle erkeklerle çalışmayı tercih etmeleri, kadınların iş ve evdeki sorumluluklarının yarattığı baskı nedeniyle işte yeterince iyi performans sergileyememeleri gibi gerekçeler, firmaların sıraladığı diğer gerekçeler arasında yer almaktadır. Ancak kadınlardan başvuru alınmaması hariç tüm diğer gerekçelerin toplumsal cinsiyet eşitliği normlarıyla örtüşmediği vurgulanmalıdır.

87. Firmaların açık pozisyon sorusuna verdiği yanıtların sektörel dağılımı incelendiğinde, "giyim eşyaları imalatı", "gıda ürünleri imalatı" ve "motorlu kara taşıtları imalatı" sektörlerindeki firmaların açık pozisyonları için kadın çalışan istihdamına en açık firmalar olduğu görülmektedir. "Giyim eşyalarının imalatı" sektöründeki firmaların %59'u, "gıda ürünlerinin imalatı" sektöründeki firmaların %46,2'si ve "motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı" sektörlerindeki firmaların ise %42,9'u açık pozisyonları için kadın çalışan istihdam etmeyi düşündüklerini belirtmiştir. "Fabrikasyon metal ürünleri imalatı" (%3,8), "özel inşaat faaliyetleri" (%10) ve "deri ve ilgili ürünlerin imalatı" (%14,3) sektörlerinde ise firmaların açık pozisyonları için kadın çalışan istihdam etme oranının oldukça düşük bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 26: Sektöre göre 'Kadın çalışan istihdam etmeyi düşünür müsünüz?' sorusuna verilen cevapların dağılımı, %, (NACE Rev.2 – İkili düzey)

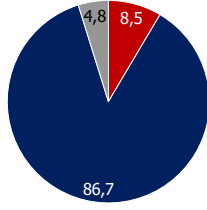

5.4 Firmalarda Suriyeli İstihdamı

88. Ankete katılan firmaların yalnızca 13,3'ünün hâlihazırda veya geçmişte Suriyeli istihdam etme deneyimi bulunmaktadır. Firmaların %8,5'i mevcut durumda Suriyeli çalışan istihdam ederken, %4,8'i de şu anda olmasa da daha önce Suriyeli çalışan istihdam etmiştir. Anketin yapıldığı dönemde Suriyeli çalışanı olan firmaların yarısından fazlasının (%56,5) firmalarında 1-3 Suriyeli personele istihdam yarattığı görülmektedir. Firmaların %33,6'sının 4-10, %9,9'unun ise 10'dan fazla Suriyeli çalışanı vardır. Suriyeli istihdamı olmayan işverenler genel olarak çalışma izni çıkarılması, dil bariyeri ve benzeri zorluklar nedeniyle istihdamda Türk vatandaşlarına öncelik tanıdıklarını ifade etmektedir.

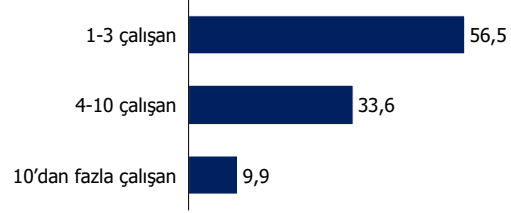
Şekil 27: Suriyeli istihdamı olan firmalar

«İşletmenizde Suriyeli çalışan var mı?» sorusuna verilen cevapların dağılımı, %

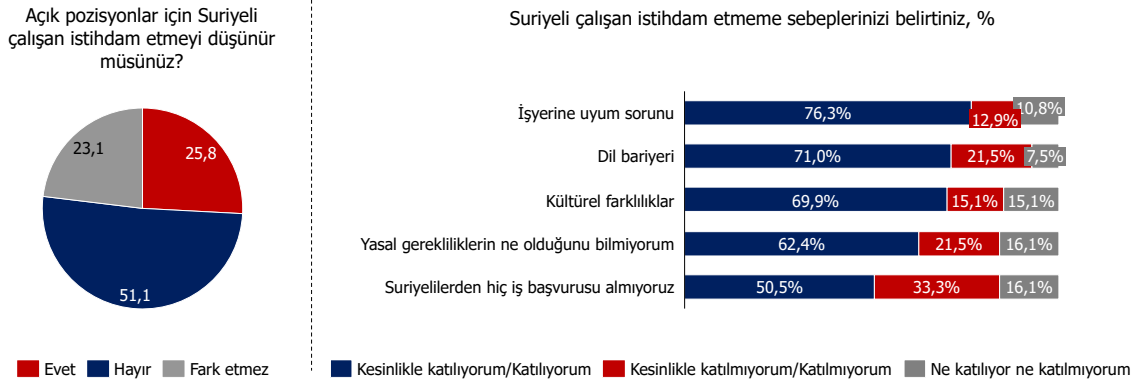
■ Evet ■ Hayır ■ Daha önce vardı ancak şimdi yok

İstihdam edilen Suriyeli çalışan sayısı, %

89. Suriyeli çalışanlar, özellikle, el işçiliğinin yoğun olduğu hazır giyim sektöründe istihdam edilmektedir. Suriyeli istihdamı olan firmaların %32,1'i "giyim eşyalarının imalatı", %9,9'u "motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı", %9,2'si ise "fabrikasyon metal ürünleri imalatı" sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Suriyeli çalışanı olduğunu belirten firmalarda istihdam edilen kişilerin meslek dağılımına bakıldığında, bu kişilerin ağırlıklı olarak, "dikişçiler, nakışçılar ve ilgili işlerde çalışanlar" (%20,5), "dokuma ve örme makineleri operatörleri" (%10,5), "elle paketleme işlerinde çalışanlar" (%5), "ahşap mobilya imalatçıları ve ilgili işlerde çalışanlar" (%4,6) ve "stok büro elemanları" (%3,8) gibi meslek gruplarının yapabileceği işler için istihdam edildiği görülmüştür. Proje kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarda işverenler, el işçiliğinin yoğun olmasından ötürü, Türk vatandaşlarının hazır giyim sektöründe çalışmak istemediğini ve bu boşluğu Suriyeli çalışanların kapattığını belirtmiştir.

90. Açık pozisyonu olduğunu belirten firmaların %51,1'i bu pozisyonlar için Suriyeli istihdam etmeyi düşünmediklerini belirtmiştir. Firmaların %25,8'i Suriyeli istihdam edebileceğini belirtirken, %23,1'i "fark etmez" yanıtını vermiştir. %51,1'lik kesimdeki firmalara açık pozisyonları için neden Suriyeli istihdam etmeye sıcak bakmadıkları sorulduğunda, en önemli nedenin işyerine uyumda karşılaşılabilecek zorluklar olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra dil bariyeri, kültürel farklılıklar, yabancı istihdamına ilişkin yasal yükümlülüklerin bilinmemesi de işverenlerin Suriyeli çalışan istihdam etmek istememesinin önemli gerekçeleri arasında yer almaktadır. Derinlemesine mülakatlar sırasında bu gerekçelerin yanı sıra sıklıkla "kendi insanımı işe almayı tercih ederim", "Suriyelilerin iş disiplini beğenmiyorum, istikrarlı bir şekilde çalışmıyorlar" ifadeleriyle de karşılaşılmıştır.

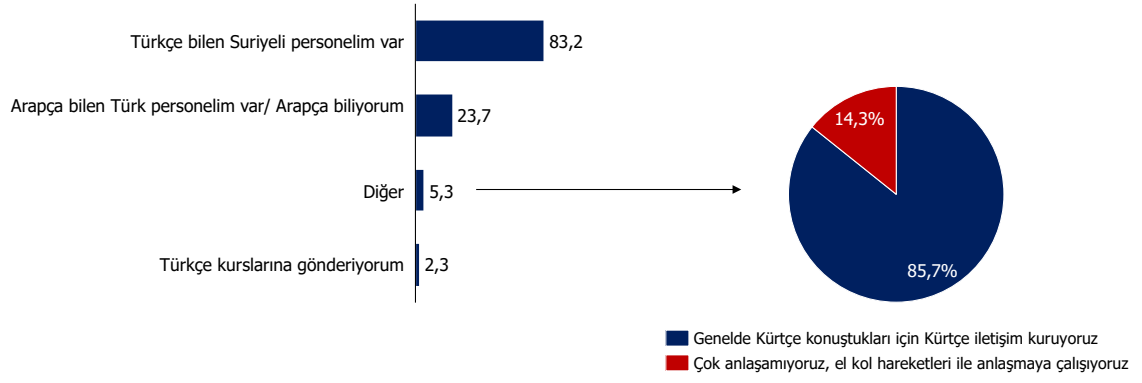
Şekil 28: İşverenlerin açık pozisyonları için Suriyeli istihdam etmeme nedenleri, %

91. **“Mobilya imalatı”, “deri ve ilgili ürünlerin imalatı” ve “kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı” sektörlerindeki firmaların, Suriyeli çalışan istihdamına diğer sektörlerdeki firmalara kıyasla daha açık oldukları görülmektedir.** “Mobilya imalatı” sektöründeki firmaların %50’si, “deri ve ilgili ürünlerin imalatı” sektöründeki firmaların %42,9’u ve “kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı” sektörlerindeki firmaların %36,4’ü açık pozisyonları için Suriyeli çalışan istihdam etmeyi düşündüklerini belirtmiştir. “Bina inşaatı” (%10,5), “motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler (%14,3) ve “gıda ürünleri imalatı” (%15,4) sektörlerinde ise firmaların açık pozisyonları için Suriyeli çalışan istihdam etme oranı en düşük seviyededir. İnşaat sektörünün Suriyelilerin çok yaygın bir şekilde çalıştığı bir sektör olduğu dikkate alındığında ankete katılan ve faaliyet alanı bina inşaatı olan firmaların açık pozisyonları için Suriyeli istihdam etmeye sıcak bakmaması veya görece daha az sıcak bakması şaşırtıcı görünmektedir. Bunun detayları incelendiğinde bu durumdaki firmaların inşaat işçisi, betonarme kalıpcısı olarak çalışacak kişilerden daha çok, mimar, mühendis, satış elemanı, muhasebeci, yönetici asistanı gibi belirli bir lisans veya ön-lisans eğitimi gerektiren mesleklere yönelik pozisyonlarında açık olduğu anlaşılmıştır.
92. **Arz yanlı analizler bölümünde belirtildiği üzere Suriyeliler Türkiye’de ağırlıklı olarak kayıt dışı istihdamda yer almaktadır ve pek çoğu için güvencesiz çalışmak, çalışma hayatında sıklıkla karşılaştıkları zorluklardan biridir.** Bu bulguyu akılda tutarak, Suriyeli istihdamı olan işverenlere çalışanları için çalışma izni alıp almadıkları sorulmuş, kayıt dışı istihdamın firmalar tarafından karşılığının ne olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Firmaların %61,8’i Suriyeli çalışanları için çalışma iznine başvurmuştur. Çalışma izni başvurusu yapan firmaların %30,9’u herhangi bir sıkıntı yaşamadan çalışanı için izin alabildiğini belirtmiştir. Buna karşılık, firmaların %41,2’si sürecin uzun sürmesini önemli bir engel olarak değerlendirmiştir. Firmaların %5,9’unun ise başvuru süreci olumsuz sonuçlanmıştır.
93. **Suriyeli çalışanı olan firmaların %38,2’si çalışanları için çalışma izni başvurusu yapmadığını belirtmiştir.** Bu firmaların %4,7’sinin “Suriyelileri çalıştırmak için izin almaya gerek yok” yanıtını vermiş olması dikkat çekicidir. Bu firmaların oranı her ne kadar düşük olsa da, anketin 2019 yılında yapıldığı, Suriyelilerin çalışma esaslarının belirlendiği yönetmeliğin ise 2016 yılında çıktığı dikkate alındığında bu hususta hala bilgi eksikliğinin olması, yeterli farkındalığın yaratılamamış olması düşündürücüdür. Çalışma iznine

başvurmayan firmaların %32,6'sı "prosedürü bilmiyoruz, süreç uzun, zor ve pahalı", %11,6'sı da "bu konuları muhasebeci takip ettiği için süreci bilmiyoruz" yanıtını vermiştir. Bu ikisi birlikte değerlendirildiğinde firma yetkililerinin kendilerini ilgilendiren bu önemli süreçleri aslında pek araştırmadıkları yahut bu hususu araştırmaya öncelik vermedikleri anlaşılmaktadır.

94. **Çalışanları için çalışma iznine başvurmayan firmaların yaklaşık beşte biri bunu, "sabit durmuyorlar / günlük çalışmak daha avantajlı" ifadesiyle gerekçelendirmiştir.** Bu durum, Suriyelilerin işgücü piyasasındaki konumuna ve iş disiplinlerine dair önemli bir ipucu barındırdığı için ilgi çekicidir. Derinlemesine mülakatlar sırasında da Suriyelilerin işgücü piyasasındaki sirkülasyonunun çok hızlı olduğu, işe düzenli gelip gitmedikleri belirtilmiş, bu nedenle firmaların Suriyelileri yevmiyeli olarak çalıştırmayı tercih ettikleri, çalışma iznine başvuru süreçlerini haftalarca veya aylarca takip edip herhangi bir maliyete katlanmayı anlamlı bulmadıkları, Suriyeli çalışanlarını bu sürece katlanmaya razı olacak kadar güvenilir bulmadıkları anlaşılmıştır. Firmalara Suriyeli çalışanlarının ortalama istihdam süreleri sorulduğunda ortaya çıkan yanıtlar da bu durumu doğrular niteliktedir. Suriyeli çalışanların %76,3'ü bir yıldan kısa süreli olarak istihdam edilmektedir. Suriyeli çalışanı olan firmaların %32,1'i bu çalışanlarının ortalama istihdam süresinin "1-3 ay" olduğunu belirtmiştir. Firmaların %16'sı "4-7" ay, %28,2'si de "8-12" ay yanıtını vermiştir. Suriyeli çalışanlarını 1 yıldan uzun bir süre istihdam edebilen firmaların oranı yalnızca %23,7'dir. "Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı" ile "motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı" sektörlerinde faaliyet gösteren firmaların sırasıyla, %88,3'ü ve %66,7'si, Suriyeli çalışanlarının ortalama istihdam süresinin 8 ay ve üzerinde olduğunu belirtmiştir. "Gıda ürünlerinin imalatı", "deri ve ilgili ürünlerin imalatı" ve "fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)" sektörlerindeki firmaların %50'den fazlasında ise ortalama istihdam sürelerinin 1-3 ay arasında olduğu görülmektedir.
95. **Çalışma iznine başvuran firmaların yalnızca %23,8'i başvurularının "1 ay veya daha kısa bir sürede" sonuçlandığını belirtmiştir.** Firmaların %47,5'inin başvuruları "1-3 ay" aralığında onaylanmıştır. Başvurusuna "3-6 ay" içerisinde dönüş alan firmaların oranı %6,3 iken "6 aydan uzun bir sürede" sonuç alanların oranı %22,5'tir.
96. **Suriyeli çalışanı olan firmaların çoğu Suriyelilerle Türkçe dilinde iletişim kurmaktadır.** Firmaların %83,2'si istihdam ettiği Suriyelilerden en az birinin Türkçe konuşabildiğini belirtmiştir. Firmaların yaklaşık dörtte biri, Suriyeli çalışanlarıyla Arapça veya Kürtçe konuşabilen Türk personelleri aracılığıyla iletişim kurmaktadır. Suriyeli çalışanlarını Türkçe kursuna gönderen firmaların oranı ise oldukça sınırlıdır. Derinlemesine mülakatlar da firmaların Suriyeli çalışanlarını dil kurslarına göndermeyi çoğu zaman iş kaybı olarak değerlendirdiğini göstermiştir. Buradan hareketle Türkçe, Arapça veya Kürtçe olması fark etmeksizin firma içerisinde ortak bir dil konuşulamayacağı sürece, firmaların belirli teknik becerilere sahip olunması gereken pozisyonlar için Suriyelileri tercih etmek istemeyeceği anlaşılmaktadır. Bu durum, dil bariyerinin Suriyeliler için günlük hayatta ve çalışma hayatında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmasını da işverenler tarafından doğrulanmaktadır.

Şekil 29: İşletmenizde çalışan Suriyeli personelinizle nasıl iletişim kuruyorsunuz?, %

Kutu 2: İşverenlerin Suriyeli istihdamı ile ilgili görüşleri (derinlemesine mülakatlardan alıntılar)

"Açık pozisyonlarımız için Suriyeli istihdam etmeyi pek düşünmüyoruz. Çok iyi derecede Türkçe biliyor olması lazım. Kültürel uyum nasıl olur, bilemiyorum. Mülakat yapmak gerekir mutlaka. Yine de tercihimiz Türk vatandaşlarından yana olur." (İzmir, İK Direktörü)

"Hâlihazırda 1 Suriyeli çalışmamız var. Dış ticaret uzmanı olarak çalışıyor. Şimdi Türk vatandaşı da oldu ama öncesinde çalışma izni almıştı. Çok yıpratıcı bir süreçti. Yeni işe alımlar için genelde kariyer.net'e ilan veriyoruz ama Suriyelilerden hiç başvuru almıyoruz. Yine de kendi insanımızı çalıştırmakta bile zorlanırken, açıkçası Suriyelilerle uğraşmak istemiyoruz." (Adana, Genel Müdür)

"İstanbul'daki Suriyelilerin oturma izni İstanbul'da değil, öyle olunca kayıtlı çalıştırmıyoruz. Bu nedenle işe alım yapacağımız zaman Suriyelileri tercih etmiyoruz." (İstanbul, Firma Sahibi)

"Suriyeli çalışmamız yok, olmasını da istemiyoruz. Neyse ki başvuran da yok. Türk vatandaşları dururken Suriyelilere iş vermek istemiyoruz. Ama müşterilerimiz arasında Suriyeliler var, onlarla herhangi bir sorun yaşamıyoruz." (Adana, Firma Sahibi)

"Suriyeliler ustayım diyor ama bize uyacaklarını sanmıyorum. Daha basit işlerde çalışan 2 Suriyeli çalışmamız var. 3-4 aydır birlikteyiz. Biz çat pat Arapça, onlar çat pat Türkçe derken bir şekilde anlaşıyoruz. Firmamızda çalışan Mardinli arkadaşlarımız da var." (Adana, Firma Ortağı)

"Suriyeli çalışmamız var, dış ticaret biriminde çalışıyor. Artık T.C. vatandaşı da oldu. Çok iyi Türkçe biliyor. Türkiye'de ilerlemek istiyorlarsa Türkçe bilmek zorundalar. Biz genel olarak açık pozisyonları doldurmakta zorlanıyoruz. Kariyer.net'te ilanlarımız hep açık. İŞKUR'da da kaydımız hep açık. Ama ne Suriyeli ne Türk bulabiliyoruz. Türkler tabii beğenmediğinden gelmiyor. Kapımız herkese açık bizim." (Kayseri, İK Müdürü)

"Suriyeli çalışmamız yok, başvuran da olmadı. İçeride yeterince ustamız varken neden bir sürü prosedür takip edip Suriyeli çalıştırırım ki? Ben Suriyelilerin buraya uyum sağladıklarını da düşünmüyorum. İki eşleri var, kültürel olarak aynı değil. Kendi vatanına sadakati olmayandan bize hayır gelmez. Etrafımda gördüklerim hep kağıt topluyor, çobanlık yapıyor. Çoğu da boşa geziyor, tabii muhtemelen iş bulamadıklarından. Buralarda ben Suriyeliyi seviyorum diyeni göremezsin." (Kayseri, Genel Müdür)

"Bizim sektörde el emeği çok kıymetli. Suriyelilerde de bu iş epey oturmuş. Yine de işçi olarak çalıştırmıyoruz, bizde her şeyin kayıtlı olması lazım. Fakat onlara taşere ettiğimiz işler var. Genel olarak Suriyelileri istihdam etmek istesek Türk çalışanlarla kültürel farklar olabileceğini düşünüyorum. Huzursuzluğa neden olabilir bu durum. Bunları da dikkate almak zorundayız. Suriyelilerin kayıt dışı çalışması, kayıt dışı olarak kendi işlerini kurması önemli bir sorun. Kendi vatandaşlarımızla bir tutacaksak, her konuda bir tutmamız lazım. Haklarda da, sorumluluklarda da... Benim gördüğüm, kayıt içine alınmadıkları takdirde Suriyeli üreticiler Türkleri siler süpürür." (İstanbul, Firma Sahibi)

"Geçmişte Suriyeli bir işçi ile çalışma deneyimim olmuştu. Hiç memnun kalmamıştım. Bir daha çalışmak istemem. Dil farkı, kültür farkı çok zorlamıştı. Kadın olduğum için sözümü dinlemiyordu, çok zorlanıyordum. Buna mukabil çok az paraya, çok iyi çalışıyorlar. Türk çalışanlar için büyük dezavantaj, üstelik destek de alıyorlar." (Mersin, Üretim Müdürü)

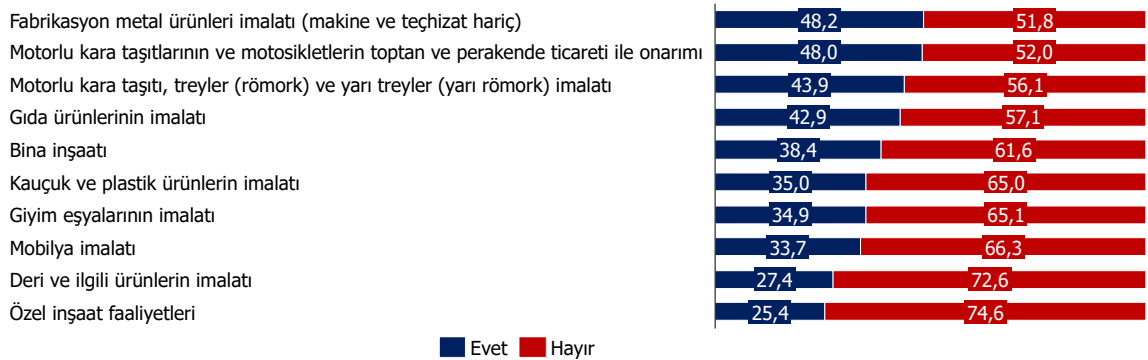
"Suriyeli işe almak istemiyoruz. Eskiden çalıştığım bir firmada Suriyeli çalışan vardı ama dil yönünden çok sorun yaşamıştık. Türk çalışanlar da sıcak bakmıyor. Haberlerde hep negatif bir algı var Suriyelilere karşı. İş yerindeki huzuru bozmak istemiyoruz." (Bursa, İK Müdürü)

5.5 Firmaların Mesleki Yeterlilik Belgelendirmesine Yönelik Farkındalığı

97. **Firmaların büyük bir kısmı, MYK Mesleki Yeterlilik Belgesine dair detaylı bilgi sahibi değildir ve mesleki yeterlilik belgesine sahip çalışanı olan firmaların oranı oldukça düşüktür.** "MYK Mesleki Yeterlilik Belgesi ile ilgili olarak detaylı bilgi sahibi misiniz?" sorusuna "evet" yanıtı veren firmaların oranı %38,5'tir. Firmaların %93,9'u ise çalışanlarının herhangi bir mesleki belgeye sahip olmadıklarını belirtmiştir. "Özel inşaat faaliyetleri" sektöründeki firmaların dörtte üçünün MYK belgelendirmesiyle ilgili detaylı bir bilgilerinin olmadığı dikkat çekmektedir. İşverenlerle gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar sırasında, MYK ve belgelendirme süreçleri hakkında detaylı bilgi sahibi olmayan ama ne olduğunu duyan firmaların pek çoğunun MYK Mesleki Yeterlilik Belgesinin, halk eğitim merkezlerinde veya okul dışında bir kurum / kuruluş tarafından verilen eğitimler neticesinde alınan bir sertifika olduğuna yönelik yanlış bir algıya sahip oldukları anlaşılmıştır. Bu durum, belgelendirmeye yönelik farkındalığın artırılması gerektiğine işaret etmektedir.

98. **Mesleki belgelendirmeye ilişkin bilgi sahibi olan ve olmayan firmalar arasında yapısal bir fark olup olmadığı incelenmiş ancak belirgin bir fark bulunamamıştır.** Bu iki kategorideki firmaların ortalama çalışan sayıları benzer olup, her iki gruptaki firmalar arasında ihracat yapanların oranı %15 civarındadır. Sadece, belgelendirmeye ilişkin bilgi sahibi olanların geleceğe yönelik büyüme beklentilerinin daha iyimser olduğu ve 2015-2018 döneminde de diğer gruptakilere kıyasla daha fazla büyüdüğü dikkat çekmiştir. Bilgi sahibi olanların %29,1'i, olmayanların ise %16,9'u 2015-2018 döneminde cirolarında artış olduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle, MYK belgelendirme süreçlerini araştıran, çalışanlarının belgelendirilmesine önem veren firmaların kurumsal kapasitelerinin, bunu yapmayanlara kıyasla daha güçlü olduğu ve bu güçlü kapasitenin firmanın genel performansını etkileyecek diğer süreçlerde de kendini gösterdiği şeklinde bir yorum sezgisel olarak yapılabilir.

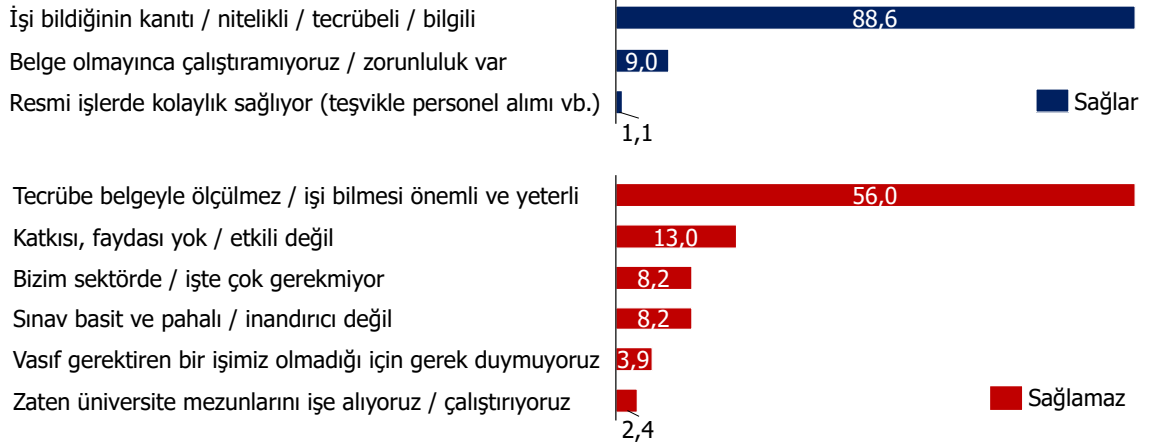
Şekil 30: "Mesleki Yeterlilik Belgesi ile ilgili olarak detaylı bilgi sahibi misiniz?" sorusuna verilen cevapların sektörel dağılımı, %, (NACE Rev.2 – İkili düzey)

99. **MYK belgelendirme süreçleriyle ilgili bilgi sahibi olan firmalara, belgelendirmenin kendileri için ne kadar önemli olduğunu anlamaya yönelik sorular sorulmuş ve firmaların %64,5'i için MYK Mesleki Yeterlilik Belgesine sahip olmanın, yeni işe alımlarda adayı bir adım öne geçiren bir faktör olduğu anlaşılmıştır.** MYK belgesinin kişiye artı puan sağladığını düşünen firmalara göre bu belgeler kişinin nitelikli, deneyimli ve işinin ehli olduğunun göstergesidir. Artı puan

sağlamayacağını düşünen firmaların çoğuna göre ise tecrübe, belgelendirmeye ölçülebilecek bir şey değildir. Bazı firmaların belgelendirme sınavlarının basit ve kişinin yetkinliklerini ölçebilecek nitelikte olmadığını belirtmesi ise dikkat çekmiştir.

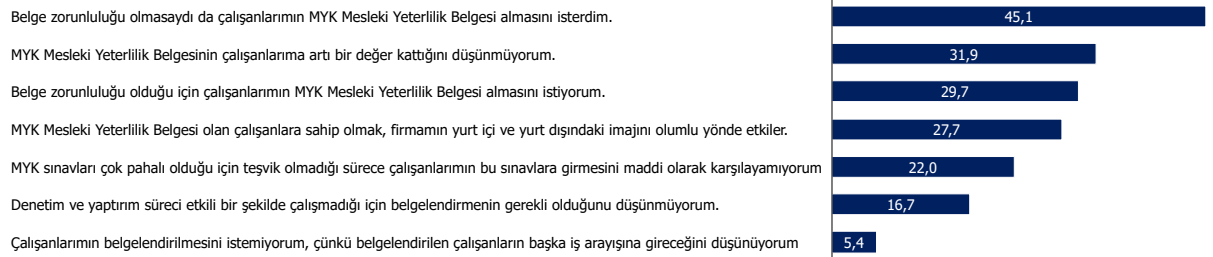
Şekil 31: MYK Mesleki Yeterlilik Belgesine sahip olması bir kişiyi işe almanız için artı puan sağlar mı?

100. MYK Mesleki Yeterlilik Belgesi ile ilgili detaylı bilgi sahibi olduğunu belirten firmalara genel olarak bu belgeler ile ilgili olarak ne düşündükleri sorulmuş, olumlu görüşlerin olumsuzlara kıyasla daha sıklıkla ifade edildiği görülmüştür.

Firmaların %45,1'i belgelendirme zorunlu olmasaydı da çalışanlarının MYK Mesleki Yeterlilik Belgesi almasını isteyeceğini belirtmiştir. Olumsuz görüşler arasında en ilgi çekici olanı, az sayıda da olsa bazı firmaların belgelendirmeye sıcak bakmadıklarını, bunu yaptıkları takdirde çalışanlarının başka firmalarda çalışmak isteyebileceğini belirtmiş olmasıdır. Derinlemesine mülakatlar sırasında bu bakış açısına sahip olan firmalarla karşılaşmıştır. Bu firmaların bazıları, maliyeti işveren tarafından karşılanmış olan belgelendirme sınavlarında başarılı olan çalışanlarının maaş artışı talep ettiğini de ifade etmiştir.

Şekil 32: MYK Mesleki Yeterlilik Belgesi firmalar için ne ifade ediyor?

Kutu 3: Suriyelilerin MYK Mesleki Yeterlilik Belgelerine yönelik görüşleri (derinlemesine mülakatlardan alıntılar)

"Bu belgeyi alabilirsek daha rahat iş bulabileceğimi düşünüyorum. Tek isteğim belgeyi alıp bir şirkette işe başlamak. Bizim için ücretin düzeyinden ziyade devamlı olması önemli. Böyle bir iş bulmayı hayal ediyorum. Çünkü Suriyeli olarak bir gün bile çalışmazsam ne yemek yiyebilirim ne kira ödeyebilirim." (İnşaat boyacısı ve alçı sıva uygulayıcısı)

"Ustalar her an artık iş kalmadı, evine git diyecek diye çok korkuyorum. Belgem olursa belki daha düzenli ve güvenceli olarak çalışabilirim." (Çelik kaynakçı)

"Türkçe öğrendikten sonra iş bulma imkanım arttı fakat kanunları bilmediğim için beni kullandılar. Şimdi iş kanununu öğrenmeye başladım. Olur veya olmaz bilmiyorum ama projeden beklentim çalışma şartlarımızın iyileşmesi, belgenin bu anlamda işe yarayacağını umuyorum. Gerçi ben şimdi üniversitede elektrik mühendisliği okuyorum bir yandan ama yine de o zamana kadar bir belgeye ihtiyacım var." (Elektrik tesisatçısı)

"Türkiye'ye ilk geldiğimde asansör imalatçısı olarak çalışmışım. Yaklaşık iki yıl böyle çalıştım. Sonra iş kazası yaptım. Asansör kabini düştü üstüme, 3 ay hastanede kaldım. Belki belgem olsaydı o zaman daha bilinçli olabilirdim, işveren de daha çok ilgilenebilirdi." (Asansör bakım ve onarımcısı)

"İnşaat sektöründe iş bitince müteahhit eşyaları alıp gidiyor ama konfeksiyonda öyle değil. Makineleri alıp kaçacak hali yok işverenin. Ama ne yapıyor, haftalığını eksik veriyor filan. Ben o yüzden inşaatlarda çalışmıyorum artık. Keşke konfeksiyon alanında da belgelendirme olsaydı. Bir sürü terzi arkadaşım var, terziler de belge alamıyormuş." (Konfeksiyon işçisi)

"Ben Türkiye'ye ilk geldiğimde duvar ustası olarak çalışmaya başladım. Usta memnundu ama inşaat sahibi benden sigorta istedi. Ya getirirsin ya gidersen dedi. O zaman bunun işverenin yükümlülüğü olduğunu da bilmiyordum. Yanlış yönlendirilmişim hep. Bu belgeler de belki sigortalı çalışmak için bir vesile olabilir ama işte işveren daha sigorta yaptırmıyor, belge alalım diye ne para verir ne de sınava girmemiz için izin verir." (Duvarcı)

"Ahşap mobilya imalatçısı alanında sınava girdim. Sınav zordu ama yine de başardım, belgemi aldım, niteliğimi kanıtladım. Artık daha iyi koşullarda iş bulabileceğime inanıyorum. Belki ileride kendi atölyemi kurmak istediğimde de faydası olur." (Ahşap mobilya imalatçısı)

"MYK belgesi sayesinde artık niteliklerimi anlatmakla, işimde iyi olduğumu kanıtlamaya çalışmakla uğraşmıyorum. Belge zaten bunu kanıtlıyor. En çok bunun için seviniyorum." (Elektrik tesisatçısı)

"Mesleği Türkiye'de öğrendim. Eskiden acaba işi düzgün yapıyor muyum diye hep kaygı duyuyordum ama belgeyi aldıktan sonra özgüvenim arttı. Artık böyle bir kaygı duymuyorum." (Tekstil sektörü - bitim işlemleri operatörü)

Kutu 4: İstihdamdaki Türk vatandaşlarının MYK Mesleki Yeterlilik Belgelerine yönelik görüşleri (derinlemesine mülakatlardan alıntılar)

"8 yıldır bu işi yapıyorum ama belgen olmadığı sürece bunun bir anlamı yok. Artık işverenler soruyor. Şu an çalıştığım iş yeri bunu zorunlu tutmuyor ama başka bir yere gitmek istesem daha önemli olacak. Bence bir zamandan sonra belgesi olmayana hiç çalıştırmayacaklar, küçülme olacaksa da MYK belgesi olanı tutuyor firmalar. Belgem var deyince seni usta olarak görüyorlar. Sonuç olarak firma da vasıfsız adama yüz binlerce dolarlık makineleri teslim etmek istemez, hayatını riske atmak istemez. SGK'dan denetime gelindiğinde belge soruyorlar, yurt dışı müşteriler de soruyor bu gibi belgeleri. Bu anlamda belge çok önemli. Çok şükür ben de bileğimin hakkıyla aldım bu belgeyi." (Çelik kaynakçı)

"Ben belge aldım ama şu ana kadar bir faydasını görmedim. Aylardır işsizim. Suriyelileri ön planda tutuyorlar. İnşaat sektöründe belgenin bir önemi yok. Belge zorunlu diyorlar ama kimsenin sorduğunu görmedim. Kurumsal firmalar dışında İş Sağlığı ve Güvenliği kıyafetlerinin giyilmesi gibi bir şey fiili olarak gerçekleşmiyor maalesef." (İnşaat boyacısı)

"Bugüne kadar hiç belgeye ihtiyacım olmadı. Ama Almanya nitelikli eleman almak istiyoruz diye duyuru yapmıştı. Sonra internette araştırma yaptım, Mahir Eller Projesini gördüm. Almanya'ya gitmek amacıyla çelik kaynakçı belgesi aldım. Ülkemizde bu belgelerin bir anlamı yok." (Kaynakçı)

"Benim "Makine Bakımcı – Seviye 4" belgem var ama iş bulamadım. Makine bakım için ilan veriyor şirketler, görüşmeye gittiğimde CNC, torna vs. de bilmen gerekiyor diyorlar." (Makine bakımcı)

"Belgelerin faydalı olduğunu düşünüyorum. Misal halk eğitimdeki kurslardan herkes belge alabilir ama MYK belgesini herkes alamaz. Yine de bazı firmaların bu belgelerden haberi yok. İK'ya koydukları kişilerin teknik bilgileri olmadığından belgeye önem vermiyorlar. O ilk aşamayı geçemiyorsun." (Makine bakımcı)

"Ben bu belgelerin yararlı olduğunu düşünüyorum. En azından özgüven sağlıyor. İş Sağlığı ve Güvenliği konusunda daha bilinçli hareket etmemizi sağlıyor. Projeniz de farkındalık yaratıyor bu anlamda." (Köprülü vinç operatörü)

"Projeniz aracılığıyla sınava girdim ve belge aldım. Gerçekten çok faydalandığımı söyleyebilirim. Zaten işim vardı ama belge sayesinde işe başlarken körü körüne değil de bilinçli bir şekilde işe başlamayı öğrendim. Önceden kaldır – indir yapıyorduk, çok farkında değildik. Ne zaman, ne şekilde, ne yapmamız gerektiğini artık daha iyi biliyoruz." (Köprülü vinç operatörü)

"Belgenin şart olduğunu düşünüyorum. Bilmediğim şeyleri sınava hazırlanırken, oryantasyon eğitimi sırasında öğrendim. İşverenler de mutlu. Çünkü herhangi bir kaza olsa denetçiler belgemiz olup olmadığını soracak. Bizim açımızdan da işten çıkacak olsam başka bir şehirde, firmada iş bulabilirim bu sayede." (Köprülü vinç operatörü)

"Belgenin içi boş değil, çok ciddi bir şekilde yapıldı sınavlar. Kameralar filan vardı. İlk duyduğumuzda rasgele bir sertifika olacağını düşünmüştüm ama öyle olmadığını gördüm. İş yerimden haber verdiler bana, bizim işimizde belge zorunlu değil ama bunu fırsat olarak gördük, kaçırmak istemedik. İlerideki iş hayatımızda da önemli olacağına inanıyorum." (Demiryolu yol yapım, bakım ve onarımcısı)

"Daha önce aldığımız sertifikaların önemsiz olduğunu anladım. Burada hepsini birleştirip verdiler sanki, çok farklı oldu. Yazılı sınavdan geçmek ayrı bir şey, uygulamalı olarak yapıp başarmak farklı bir şey. Sınavdan önce verilen oryantasyon da önemli. Sahada iş birliğinin nasıl olması gerektiğini de gördüm. Belgemi aldım, bitti olmadı. Daha büyük bir etkisi oldu. Örneğin normalde benim sorumluluğumda olmayan işlerle ilgili de kulak dolgunluğum oldu." (Demiryolu yol yapım, bakım ve onarımcısı)

"Ben normalde çelik burunlu ayakkabı ayağımı sıkı deyip çıkarıyorum bazen. İhmalkarlık, bilinçsizlik ve aşırı özgüvenden kaynaklanıyor tabii. Şimdi bu belgeyi almak için hazırlanırken biraz bilinç kazandım. Aslında çok önemli bu kurallara uymak. Firma bizi sıkıştırdığında zorumuza gidiyor ama bizim için artı oluyor, kendimiz yapsak daha güzel tabii." (Demiryolu yol yapım, bakım ve onarımcısı)

"Sınava zorunlu olduğu için girdim ama iş değiştirmek istediğimde MYK belgesinin işe yarayacağına inanıyorum. Lise mezunuyla 2 yıllık ön lisans mezunu nasıl bir değilse, belgesi olanla olmayan da bir değil. (Köprülü vinç operatörü)

"Keşke işverenler tarafında da bir karşılığı olsa, sembolik de olsa belgesi olana bir ücret artışı verseler..." (Köprülü vinç operatörü)

6 Sonuç ve Öneriler

101. Mahir Eller Projesi'nin araştırma bileşeni kapsamında, farklı zaman aralıklarında, farklı hedef gruplarına yönelik kapsamlı anket çalışmaları gerçekleştirilmiş; böylece işgücü piyasasının arz ve talep taraflarını Suriyeliler odağında eş zamanlı inceleyen ve bu alanda çalışan kişilerin faydalanabileceği bu araştırma raporu hazırlanmıştır. Raporun bu bölümünde, yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular ve buradan hareketle geliştirilen önerilere yer verilmektedir.
102. **Yapılan anketlerden elde edilen veriler, Mahir Eller Projesi'ne başvuran Suriyelilerin büyük çoğunluğunun bir meslek, yetkinlik, beceri sahibi olduğunu ortaya koymuştur.** Bununla birlikte işgücü piyasasında kendisine güvenli ve sürdürülebilir bir şekilde yer bulabilmiş Suriyelilerin sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Kendisinin veya ailesinin geçimini çalışarak sağlayan Suriyelilerin önemli bir kısmı kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir ve bunların bir kısmı da yevmiyeli işlerde, düzensiz bir şekilde çalışmaktadır. Sosyal güvencesiz bir şekilde çalışmak zorunda kalmaya ek olarak, maaş ödemelerinin düzenli yapılmaması veya eksik ödenmesi gibi zorluklarla karşılaşmaları da Suriyelilerin işgücü piyasasında kendilerini güvende hissetmelerini engellemektedir. Düzenli bir gelir akışı olmamasının neden olduğu belirsizlik, Suriyelilerin sürekli bir arayış içinde olması sonucunu beraberinde getirmiştir. Hayatlarını idame ettirebilmek birincil gayesiyle buldukları illeri veya çalıştıkları firmaları, hatta bazen iş kollarını bile değiştirmek durumunda kaldıkları gözlemlenmiştir.
103. **Suriyelilerin çoğunlukla kayıt dışı olarak istihdam edilmelerinin temelinde kültürel farklar, işverenlerin yaklaşımları, ekonomik koşullar ve yasal düzenlemeler gibi nedenler yatmaktadır.**
- Suriyelilerle yapılan derinlemesine mülakatlarda Suriye'de sigortalı çalışmanın genellikle kamu sektöründeki çalışanları kapsadığı, özel sektörde işçi olarak ve kendi hesabına çalışanlarda bunun yaygın olmadığı anlaşılmıştır. Çalışma kültüründeki bu farkın, Türkiye'ye ilk geldikleri zamanlarda Suriyelilerin, bulabildikleri işlerde çalışmalarına ve işverenlerinin kendileri için sigorta yaptırıp yaptırmadığını sorgulamamalarına neden olduğu düşünülmektedir. Suriyeliler, zaman içinde aynı iş yerindeki yerel toplum üyelerinin çalışma koşullarının farklı olduğunu anladıkça, çalışanların sosyal güvenlik sistemine dâhil olmasının bir hak ve yükümlülük olduğuna ilişkin farkındalık kazanmaya başlamışlardır. Bununla birlikte bugün hala pek çok Suriyeli, işsiz kalma kaygısı nedeniyle kendilerini kayıt dışı olarak çalıştıran işverenlerinden sigorta ve çalışma izni talep etmekten çekinmektedir.
 - Geçici koruma statüsü, Suriyelilerin sigortalı olarak çalışmayı Türk vatandaşlarına kıyasla çok daha az önemsemesine neden olmaktadır. Sosyal güvenlik sistemine dâhil olmak, çalışanlara iş kazası gibi hallerde iş göremezlik geliri bağlanması, emekli olduklarında yaşlılık aylığı bağlanması ve genel sağlık sigortasından yararlanma gibi haklar sağlamaktadır. Geçici koruma yönetmeliği, Suriyelilerin sağlık sisteminden ücretsiz bir şekilde yararlanmasına imkân verdiği için sigortalı çalışmanın getirdiği avantajlar, Suriyeliler için Türk vatandaşları için olduğundan çok daha az teşvik edicidir. Bunun yanı sıra, her ne kadar çoğu Suriyeli Türkiye'de kalmayı düşündüğünü belirtse de, bir gün ülkelerine geri gönderilmekten korkmaları, geçicilik ve misafirlik kavramlarının yaygın bir şekilde kullanılması aidiyet duygularını geliştirememelerine neden olmuştur. Kendilerini Türkiye'ye ait hissetmezken

- emeklilik halinde bağlanacak yaşlılık aylığı, Suriyelilerin sosyal güvenlik sistemine dâhil olmasına yetecek bir motivasyon sağlamamaktadır.
- c. Kızılaykart'tan yararlanıyor olmak, Suriyelilerin düzenli ve sigortalı bir iş aramasının önündeki en önemli engellerden biri olarak görünmektedir. Suriyelilerin gıda, barınma gibi temel ihtiyaçlarını onurlu bir şekilde karşılamaları amacıyla tasarlanmış olan sosyal uyum yardımları (Kızılaykart), koşulları sağlayıp yardım alabilecek Suriyelilere, çalışarak gelir elde etmelerinin mümkün olmadığı zamanlar için güvenli ve vazgeçilmesi zor bir geçim kaynağı sağlamıştır. SUY programı ihtiyaç sahibi, çalışmaya elverişli olmayan kişileri hedeflediğinden, normal koşullar altında istihdamda olan bir kişinin, aynı hanede yaşadığı diğer kişilerle birlikte bu yardımlardan yararlanamıyor olması beklenmektedir. Ancak program, kişinin sosyal güvenlik sistemine dâhil olmamasını kural olarak belirlediğinden, kayıt dışı olarak çalışmasına ve bir gelir elde etmesine rağmen Kızılaykart'tan yararlanan Suriyelilerin sayısı azımsanmayacak düzeydedir. Bu kişilerin çalıştıkları halde yardım almasının da gelecek kaygısından ve belirsizlikten kaynaklandığı düşünülmektedir. Hâlbuki kayıt dışılık, belirsizliği kendi başına artıran bir olgudur. Aralık 2019'da Çin'de başlayan ve 2020'de dünyanın en önemli gündem maddesi olan COVID-19'un ülke ekonomileri üzerinde yarattığı baskıdan en çok etkilenen kesimlerden biri hâlihazırda dezavantajlı olan gruplar olmuştur. Mahir Eller Projesi kapsamında Mayıs 2020'de, COVID-19'un işgücü piyasasını nasıl etkilediğini anlamak amacıyla gerçekleştirilen anketten elde edilen bulgular, Suriyelilerin Türk vatandaşlarına kıyasla daha çok iş ve gelir kaybıyla karşı karşıya kaldığını ortaya koymuştur.⁴⁸ Bunun temelinde kayıt dışı olarak istihdam edilmeleri ve buna bağlı olarak da kriz, durgunluk ve benzeri dönemlerde kayıtlı çalışanlara kıyasla çok daha kolay işten çıkarılabilmeleri yatmaktadır.
- d. Suriyeliler, Türkiye'ye giriş yaptıkları zaman ilk aşamada yerleşecekleri illeri genel olarak sosyal ağlarına göre belirlemişlerse de, her ilin ekonomik yapısı, sunduğu iş imkânları aynı olmadığı için yerleştikleri ilde iş bulamayan ve il değiştirmek isteyen çok sayıda Suriyeli olmuştur. Ancak geçici koruma kapsamında olmaları, kendileri ve aileleri için daha iyi koşullar arayan Suriyelilerin kayıtlı oldukları illerin imkânlarında sıkışmasına neden olmuştur. Suriyeliler, geçici koruma kapsamına alındıkları iller haricinde yasal olarak çalışmadıklarından, ilgili yönetmeliklere^{49,50} aykırı bir şekilde il değiştirseler dahi bu durumda da kayıt dışı çalışmak zorunda kalmışlardır.
- e. Yasal düzenlemelerin gecikmesi ve işverenlerin yaklaşımları, Suriyelilerin yaygın bir şekilde kayıt dışı istihdam edilmesinin diğer önemli nedenleridir. Geçici koruma altındaki yabancıların hangi kurallar çerçevesinde çalıştırılabileceğini düzenleyen yönetmeliğin Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye giriş yapmasından yaklaşık 5 yıl sonra çıkarılması, işverenlerin aradan geçen bu süre zarfında Suriyelileri kayıt dışı çalıştırmaya alışmalarına ve buna yönelik mevzuatı takip etmemelerine neden olmuştur. İşverenlerle yapılan görüşmeler, Suriyeliler için çalışma izni almanın

⁴⁸ Şenay Akyıldız, "COVID-19 İşgücü Piyasasını Nasıl Etkiledi?", Haziran 2020

<https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10155>

⁴⁹ Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde 24, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>

⁵⁰ Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Madde 7, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf>

işverenin sorumlulukları arasında yer aldığını bilmeyen, bilse dahi çalışma izni alma prosedürünü meşakkatli ve/ya pahalı bulduğu için bundan imtina eden işverenler olduğunu ortaya koymuştur.

- f. Derinlemesine mülakatlarda Suriyeli istihdam etmeyi iyilik yapmakla eş değer tutan işverenler olması dikkat çekmiştir. "Yersiz yurtsuz kalmış kişilere ekmek vermek için, iyilik olsun diye" işe aldıklarını belirttikleri Suriyelileri, aynı iş için herhangi bir Türk vatandaşına vereceklerinden daha düşük bir ücretle ve kayıt dışı olarak çalıştırmaları ise bu kişileri işe almalarındaki niyetle çalışmaktadır. Mültecilerin işgücü piyasasına uyum sağlayabilmelerinin en önemli unsurlarından biri, işverenlerin işlerinin devamlılığı için emeklerine ihtiyaç duyduğu kişilerin insana yakışır koşullarda çalışmalarına imkân sağlamasıdır.

- Firmalar, Suriyeli çalışan istihdam edilmesi halinde çalışma izni almanın işveren sorumluluğunda olduğu ve prosedürlerin ne şekilde yürütülmesi gerektiği hususunda üye oldukları meslek odaları tarafından düzenli olarak bilgilendirilmelidir.
- Kızılaykart'ın kayıtlı istihdam üzerindeki olumsuz etkisinin giderilmesi amacıyla SUY programının etkilerinin ölçülmesi üzerine kapsamlı bir çalışma yürütülmeli, elde edilecek sonuçlara göre programdan yararlanma koşulları zorlaştırılmalı yahut gözden geçirilmelidir.
- Kızılaykart faydalanıcıları belirli aralıklarla programdan yararlanma koşullarını sağlamaya devam ettiklerini kanıtlamalı, uygulayıcı kurumlar da rasgele yapacakları hane ziyaretleriyle yardımların ihtiyaç sahibi kişilere verildiğini doğrulamalıdır.
- Kayıtlı istihdamın desteklenebilmesi için iş arayan veya başka bir ilde iş bulan Suriyelilere seyahat serbestisi getirilmeli, kayıtlı oldukları ilde çalışma zorunluluğu kaldırılmalıdır.

104. **İşveren anketleri Suriyeli çalışan istihdam ettiğini beyan eden firma sayısının oldukça sınırlı olduğunu göstermiştir.** Bununla birlikte firmaların bir kısmının Suriyeli istihdamları olmasına rağmen, kayıt dışı istihdamdan kaynaklı olarak bunu açıklamak istememiş olabilecekleri de göz ardı edilmemelidir.

- a. Suriyeli çalışan istihdam etmeye sıcak bakmayan firmaların öne sürdükleri gerekçeler, Suriyelilere yönelik negatif bir ön yargının var olduğunu göstermiştir. Yapılan görüşmelerde Suriyeli bir çalışan istihdam ettikleri takdirde iş ortamındaki çalışma huzurunun bozulacağını düşünen; Türkiye'deki yüksek işsizlik oranı dikkate alındığında açık pozisyonları olması halinde önceliği "kendi milletinden" birine verme eğiliminde olan işveren ya da insan kaynakları yöneticileriyle karşılaşmıştır. Ayrıca Suriyelilerin çalışma disiplinlerinin kendi iş anlayışlarıyla örtüşmediğini düşünen ve/ya bunu deneyimleyenler, bu nedenle de Suriyeli çalışan istihdam etmek istemeyenler de mevcuttur.
- b. Kurumsal, büyük ölçekli ve özellikle de ihracata dayalı bir büyüme stratejisi izleyen firmalardan Suriyeli istihdam etmediklerini ve etmek istemediklerini belirtenlerin temel gerekçesi ise Suriyelilerin yetkinliklerine güvenmemeleri, üretim süreçlerini riske atmak istememeleridir. Marka değerlerini korumak için belirli standartlarda ve her şeyi kayıt altına alarak üretimi devam ettirmek zorunda olmaları, bu firmaların yetkinliklerine güvenmedikleri Suriyeliler için kurum içi eğitim ve çalışma izni

prosedürleri ile fazladan zaman ve enerji harcamak istememelerine neden olmuş gibi görünmektedir. Ayrıca kurumsal ve büyük ölçekli firmalarda çalışmak, kariyer fırsatları ve özlük hakları bağlamında cazip olarak değerlendirildiğinden, bu firmalar genel olarak aradıkları niteliklerdeki personeli Türk vatandaşları arasından bulmakta güçlük çekmemekte, bu nedenle de Suriyeli istihdam etmeye ihtiyaç duymamaktadır. Bu firmalarda yapılan görüşmelerde yetkililer ayrıca, Suriyelilerin kayıt dışı iş kurup haksız rekabete neden olduğunu, bunun orta ve uzun vadede Türkiye sermayeli firmaların kapanmasına neden olabileceğini düşündüklerini belirtmiştir. Ancak, tedarikçileri arasında Suriye sermayeli işletmeler de olan bu firmaların Suriyeli tedarikçilerinin çalışma prosedürlerini, kayıt dışı istihdamlarının olup olmadığını denetlememesi çelişkili görünmektedir.

- Kurumsal şirketler, haksız rekabetin azaltılmasına katkı sunmak amacıyla tedarik zincirlerinde bulunan firmaların kayıtlı olarak çalışmalarını ve bu firmaların çalışanlarına sundukları imkânların kendi çalışma ilkeleriyle uyumlu olmasını (bu firmalarda istihdam edilen herkesin sosyal güvenlik sistemine dahil olmasını) birlikte çalışmanın ön koşulu olarak belirlemelidir.
- Üyeleri arasında Suriye sermayeli firmalar da bulunan sanayi ve/ya ticaret odaları ile esnaf odaları, Suriyeli firmaların Türkiye’de iş yaparken karşılaştıkları sorunların giderilmesine destek olmak, ilgili firmaları mevcut mevzuat ve mevzuattaki değişiklikler hakkında bilgilendirmek amacıyla bünyelerinde Suriye Masası kurmalıdır.

105. **Türkiye’ye gelen Suriyelilerin önemli bir kısmının niteliksiz olduğu yaygın kanısı, proje kapsamında yürütülen anket çalışmalarında karşılık bulmamıştır.**

Türkiye’de mesleğinin erbabı olan, yüksek seviyede eğitime sahip Suriyeliler de vardır. Mesleğinin erbabı olan zanaatkâr Suriyeliler arasından işgücüne düzenli veya düzensiz, kayıtlı veya kayıt dışı bir şekilde katılabilmiş olanların önemli bir kısmı Suriye’deki deneyimlerine veya Türkiye’de edindikleri mesleklere uygun işlerde çalışabilmektedir. Buna mukabil öğretmen, avukat, mühendis gibi mesleği olan Suriyeliler ya becerilerine ve deneyimlerine uygun iş bulamadığı için işgücü piyasasına hiç katılmamış ya da niteliklerinin çok altında işlerde çalışmak zorunda kalmıştır.

- a. Suriyelilerin niteliklerine veya deneyimlerine uygun iş bulamamasının önemli bir nedeni mevzuat kaynaklı engellerin olmasıdır. Bazı mesleklerin yapılabilmesi kanunen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayı gerektirmektedir.⁵¹ Yasal bir engel olmayan hallerde de Suriye’de edinilen diploma için denklik almak, kolaylaştırıcı mevzuata rağmen hala lisans ve üzeri seviyede eğitime sahip olan Suriyelilerin hızlı bir şekilde alanlarına uygun işlerde çalışmak üzere işgücü piyasasına dâhil olmasını geciktirmektedir. İşverenlerle ve Suriyelilerle yapılan derinlemesine görüşmeler sırasında buna benzer çok sayıda örnek ile karşılaşmıştır. Hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren bir fabrikada nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan ilköğretim öğretmeni, bir restoranda garson olarak çalışan Fransızca öğretmeni, çocuk bakıcısı olarak çalışan mühendis, marangoz atölyesinde meydancı/ortacı olarak çalışan

⁵¹ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uiqm/calisma-izni/turk-vatandaslarina-hasredilen-meslekler/> Son Erişim Tarihi: 23 Ocak 2021

- teknisyen, mobilyacıda hamal olarak çalışan bilgisayar mühendisi niteliklerine ve eğitimlerine uygun işlerde çalışamayan Suriyelilere örnek olarak gösterilebilir.
- b. Savaş ortamından kaçıp Türkiye'ye gelirken, pek çok Suriyeli mesleklerini, yetkinliklerini kanıtlayacak bir diploma veya belgeyi yanlarında getirememiştir. Bu durum Suriyelilerin niteliklerine uygun işlerde çalışmalarını zorlaştırırken, işverenlerin de sadece beyanı esas alarak istihdam ettikleri Suriyelilerin yetkinliklerinden memnun kalmadıklarında genel olarak Suriyelilere karşı ön yargılı olmalarına neden olmuştur. Bu bağlamda yetkilendirilmiş belgelendirme kuruluşları aracılığıyla MYK tarafından hazırlanan 300'den fazla Ulusal Yeterlilikte yapılan belgelendirme sınavları, Suriyelilere ve işverenlere çok önemli fırsatlar sunmaktadır. MYK Mesleki Yeterlilik Belgesi, adayın hem teorik bilgisini hem de uygulamaya dayalı bilgi ve deneyimlerini göstermesi gereken, ayrıca iş sağlığı ve güvenliği kurallarına da hâkim olmasını gerektiren bir sınav sürecinin neticesinde alınabilmektedir. Bu bağlamda, tanımı gereği, mesleki yeterlilik belgesini almaya hak kazanabilmesi için bir kişinin mesleğinin erbabı olması gereklidir. İşverenler, mesleki yeterlilik belgesi olan çalışanları istihdam ederek ürün ve hizmet kalitesini artırıp iş yerlerinde belirli standartlarda üretim yapıldığını kanıtlayabilirken, çalışanlar veya iş arayanlar ise belgelendirme sayesinde bilgi, beceri ve yetkinliklerini kanıtlayıp becerilerine uygun işlerde çalışma imkânlarını artırabilmektedir. Bununla birlikte proje kapsamında yürütülen saha çalışmalarında MYK ve belgelendirme sisteminin Suriyeliler tarafından hiç bilinmediği, Türk vatandaşları ve işverenlerin çoğunun ise oldukça sınırlı bilgiye sahip oldukları görülmüştür. İşverenler arasında MYK yeterlilik belgelerinin sıkça meslek edindirme kursları neticesinde alınan sertifikalarla karıştırıldığı dikkat çekmiştir. Bu bilgi eksikliği genel olarak işverenlerde belgelendirmenin kişinin mesleğinde usta olduğunu kanıtlamaya yeterli olmayacağı kanısının oluşmasına neden olmuştur.
- c. Suriyelilerin hem sosyal hayata hem de çalışma hayatına uyum sağlamasını ciddi şekilde sekteye uğratan en önemli unsurlardan biri dil bariyeridir. Dil bariyeri, kamu kurumlarında halletmesi gereken işleri olduğunda, herhangi bir komşusuyla iletişim kurmak istediğinde veya gündelik hayatın içinde muhtelif şekillerde sıklıkla Suriyelilerin karşısına çıkmaktadır. Yerel toplum ile Suriyelilerin birbirleriyle tam ve doğru iletişim kuramaması uyum sürecini zorlaştırmakta, ön yargıları derinleştirmektedir. Ancak Suriyelilerin birincil önceliklerinin "hayatta kalmak", "günü kurtarmak" olması, Türkçe öğrenmeyi ya ertelemelerine ya da gündelik hayatın içinde sadece gerektiği kadar öğrenmelerine neden olmuştur. Ayrıca, Türkçe öğrenme zorunluluğu olmaması ve yerel toplumun Arapça konuşabildiği şehirlerde buna ihtiyaç duymamaları da dil öğrenme motivasyonlarını zayıflatmıştır. İleri seviyede Türkçe öğrenebilecekleri kurslara gidip okuma, yazma ve konuşma yetkinliği kazanan Suriyelilerle nadiren karşılaşmıştır. Bu gruptaki Suriyeliler genellikle Türkiye'de üniversite eğitimi alan kişilerden oluşmaktadır.
- d. Suriyelilerin büyük çoğunluğu İŞKUR ve özel istihdam bürolarından nasıl yararlanacağını ve genel olarak nasıl iş arayacağını bilmemektedir. İŞKUR, işgücü piyasasına katılmak isteyen Suriyeli ve Türk vatandaşlarına eşit koşullarda danışmanlık vererek fırsat eşitsizliğini önleyebilecek konumdadır. Ancak derinlemesine mülakatlarda İŞKUR'dan haberdar olduğunu belirten Suriyelilerin

deneyimleri İŞKUR'un Suriyelilerin işgücü piyasasına entegrasyonuna yönelik çalışmalarının yetersiz olduğunu göstermiştir.

- İşverenlerin ve çalışanların mesleki belgelendirmeye yönelik farkındalığı artırılmalıdır.
- Ulusal Meslek Standartları olan ancak Ulusal Yeterlilikleri hazırlanmayan mesleklere yönelik yeterlilik hazırlama çalışmaları başlatılarak / hızlandırılarak, belgelendirilen mesleki yeterliliklerin kapsamı genişletilmelidir. Söz konusu kapsam genişletmede Suriyelilerin mesleki becerilerinin / yetkinliklerinin yoğunlaştığı alanlar da dikkate alınmalıdır.
- Yetkilendirilmiş Belgelendirme Kuruluşlarının (YBK) Suriyeliler için Arapça dilinde sınav yapma kapasiteleri artırılmalıdır. Her ne kadar başarılı bir entegrasyonun temelinde dil yetkinliği kazanmak yatıyor olsa da, mevcut koşullar altında kişilere ana dilde sınav hakkı tanınmasının fırsat eşitliği sağlamak ve işgücü piyasasından dışlanmalarını önlemek bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.
- MYK Mesleki Yeterlilik Belgesi almaya hak kazanmak için YBK'larca tasarlanan ve uygulanan teorik ve performansa dayalı sınavlar, işlerin yapılış biçimindeki değişiklikleri yansıtabilecek şekilde belirli aralıklarla gözden geçirilmelidir.
- İşverenler istihdam ettikleri Suriyelileri Türkçe öğrenmeye teşvik etmeli, kurum içi eğitimlerle mesleki Türkçe öğrenmeleri sağlanmalıdır.
- Suriyelilerin niteliklerine uygun işler bulmalarını kolaylaştırmak ve kayıtlı istihdama ilişkin farkındalıklarını artırmak için İŞKUR kariyer danışmanlığı hizmetlerinden daha etkin ve yaygın bir şekilde yararlanmaları sağlanmalıdır. Bunun ilk adımı olarak Suriyeli nüfusun yüksek olduğu iller öncelikli olmak üzere İŞKUR il müdürlüklerinde Arapça bilen personel ve/ya tercüman istihdam edilmeli, kurumun internet sitesi, Arapça dil seçeneği içerecek şekilde güncellenmelidir.
- Suriyelilere özgeçmiş hazırlama ve mülakat teknikleri ile ilgili eğitimler verilmelidir. Yeni istihdama yönelik teşvik bileşeni olan projeler bu gibi tamamlayıcı aktiviteler içerecek şekilde güçlendirilmelidir.

106. Herhangi bir mesleği olmayan Suriyelilere geçim kaynağı yaratabilmek, meslek edinmelerini sağlamak nihai hedefiyle uygulamaya koyulan uluslararası fonlu projeler, amacına uygun sonuçlar kadar hiç amaçlanmayan bir şekilde "profesyonel kursiyerliğin" ortaya çıkmasına da neden olmuştur.

- a. Bu gibi projelerin başarısı, öncelikli olarak hedef göstergelere ulaşıp ulaşılmadığı üzerinden değerlendirilmektedir. Bu nedenle uygulayıcılar, hem organize edecekleri kurslara katılacak faydalanıcıları bulabilmek için bir teşvik unsuru olarak hem de kursa katılımın faydalanıcılar üzerinde yol, yemek harcamaları gibi herhangi bir maliyete neden olmasını önlemek amacıyla faydalanıcılarına harçlık ödemesi yapmaktadır. Bu durum, meslek edinme ve edindiği meslekte iş arama / çalışma niyeti olmayan kişilerin de ailelerinin geçimine destek olmak, bir ek gelir kaynağına sahip olabilmek amacıyla bu kurslara katılmasına neden olmuştur. Kurslara bu amaçla katılan kişiler, aynı proje veya başka projeler kapsamında verilen başka kurslara ardışık olarak katılmakta ve nihai olarak da hiçbirleriyle ilgili iş arayışına girmemektedir. Derinlemesine mülakatlarda kendilerine geçim kaynaklarının ne

olduğu sorulduğunda karşılaşılan “kursu gidiyorum” yanıtları, bu kişilerin kursiyerliği profesyonel bir iş olarak algıladıklarını düşündürmektedir.

- b. Meslek edindirme kurslarını bitiren kişilerin sürekli olarak bir başka kursa katılma eğiliminde olması ve bitirdikleri kurslarla ilgili alanlarda iş aramamasının bir nedeni de kursların içeriğidir. Yapılan görüşmelerde genellikle kısa süreli olarak tasarlanan bu kursların kişilere meslek edindirmek hususunda yetersiz kaldığı ve dolayısıyla da kursiyerleri iş hayatına hazırlayamadığı görülmüştür. Bununla birlikte bu gibi kursların, savaş mağduru olarak Türkiye’ye geldikleri ilk yıllarda kişilerin travmalarını atlatmasına yardımcı olabilecek bir sosyalleşme ortamı sağladığı, kendi ülkelerinde eğitime ve işgücü piyasasına katılımı düşük olan kadınların da yeni bir şeyler öğrenebilmesini sağladığı göz ardı edilmemelidir.

- Mesleki eğitim odaklı projeler, faydalanıcılarının iş hayatına geçişini kolaylaştıracak şekilde belgelendirme ve staj gibi destekleyici aktiviteler içermeli veya bu gibi aktiviteler içeren projelerle iş birliği içinde çalışılmalıdır.
- Meslek edindirme kurslarının etkinliğini artırabilmek ve eğitimden iş hayatına geçiş sürecini kolaylaştırabilmek için en az B1 seviyede Türkçe öğrenmek, kurslara katılımın ön koşulu olarak belirlenmelidir.
- Suriyelilere geçim kaynağı sağlamak nihai amacıyla tasarlanan ve uygulamaya koyulan projeler arasında koordinasyon sağlanmalı, bu görev fon sağlayıcı kuruluşlar tarafından üstlenilmelidir.
- “Profesyonel kursiyerliği” önlemek amacıyla Suriyelilerin farklı kurum ve kuruluşlar tarafından uygulanan projeler kapsamında cep harçlığı olarak katılabilecekleri kurs sayısı sınırlandırılmalıdır. Projeler arasında koordinasyon sağlanması bunun hayata geçirilmesini kolaylaştıracaktır.
- Suriyeli kadınların işgücüne katılımlarını artırmak için toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalıkları artırılmalıdır.

107. **Yerel yönetim birimi olan belediyelerin yasal düzenlemelerinde Suriyeli mültecilere yönelik ciddi bir boşluk vardır.** 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanununda mültecilere yönelik hizmet ve yardım sunma alanlarına yönelik herhangi bir mali ve teknik düzenleme yer almamaktadır. Bu durum belediyelerin, sınırları içerisinde yaşayan başta Suriyeliler olmak üzere yabancı uyruklu vatandaşlara yardım etme ve hizmet sunma kararını belediyelerin inisiyatiflerine bırakmaktadır. Birçok belediye yasal, mali ve teknik kapasitelerinin yeterli olmaması gerekçesiyle Suriyeli mültecilere yönelik hizmet sunmamaktadır. Bazı belediyeler ise kapasite eksikliğinin yanı sıra oy kaybetme kaygısıyla seçim bölgelerindeki Türk vatandaşlarının tepkisini çekmemek için mültecilere yönelik herhangi bir hizmet ve yardım sunmaktan kaçınmaktadır. Buna karşılık, Suriyelilere kapsamlı danışmanlık hizmetleri veren ve geçim kaynağı sağlayabilmeleri için iş bulmalarına, mesleki eğitim kurslarına katılmalarına imkan tanıyacak projeleri hayata geçiren iyi uygulama örnekleri⁵² de bulunmaktadır. Amaç, bu iyi uygulamaların artırılması olmalıdır.

⁵² İyi uygulamalar için Sultanbeyli örneği incelenebilir.
<https://multeciler.org.tr/multeciler-toplum-merkezi/>
<https://multeciler.org.tr/kariyer-merkezi-projesi-basladi/>

Suriyelilerin Türkiye’de sosyal hayata uyum sağlaması ve ekonomiye entegrasyonu makro düzeyde bir strateji belirlenmesini gerektirmekle birlikte, pratikte yerel düzeyde karar alınmasını ve uygulanmasını gerektirmektedir. Suriyeli nüfusu yüksek olan il ve ilçelerde yerel yönetimlere hareket alanı tanınmalıdır. Bu belediyelerin uluslararası fonlardan yararlanma, proje üretme ve uygulama kapasiteleri artırılmalıdır.

108. **Sosyal hayatta ve çalışma hayatında karşılaştıkları zorluklara rağmen yerlerinden edilerek Türkiye’ye veya başka ülkelere göç etmek zorunda kalan Suriyelilerin büyük bir kısmı Suriye krizi bitse bile Türkiye’de kalmayı düşünmektedir.** Bu, gerek kendilerini Türkiye’de daha güvende hissettiklerinden ve kendilerine burada bir düzen kurduklarından gerekse dönebilecekleri bir evleri, işleri veya aileleri olmaması nedeniyledir. Ancak misafirlik ve geçicilik söyleminin sürdürülmesi, hem Suriyelilerin aidiyet duygusunun gelişmesini baskılamakta hem de kavramların ima ettiği gibi bir geri dönüş söz konusu olmadıkça yerel toplumun hoşgörüsünün azalmasına neden olmaktadır.

Yaklaşık 10 yılın ardından Suriyelilerin Türkiye’de artık “geçici” veya “misafir” olmadığı kabul edilmeli ve uyum sürecine yönelik politikalar bu ön kabul üzerine inşa edilmelidir. Türkiye’nin, çok katmanlı bir konu olan göç meselesini bütüncül bir yaklaşımla ele alan bir göç politikasına ihtiyacı vardır.